



**MEVZUATTAN UYGULAMAYA ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014**  
*"Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler"*



**RAPOR ÖZETİ**

**MEVZUATTAN UYGULAMAYA  
ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014  
RAPOR ÖZETİ**

**“Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler”**

# **MEVZUATTAN UYGULAMAYA ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014 RAPOR ÖZETİ**

**“Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler”**

Eser Adı : Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014  
Eser Sahibi : Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)  
Redaksiyon : Necla Akbulut  
Kapak Tasarımı : Bilal Ülker  
Basım Tarihi : 1. Baskı, Ankara, Temmuz 2015  
Dağıtım ve Bilgi : bilgi@tohad.org

Bu kitabın yayın hakkı TOHAD’a aittir ve para ile satılmaz.

Bu rapor, MEVZUATTAN UYGULAMAYA ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014 “Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler” adlı yayından yararlanarak rapor özeti şeklinde hazırlanmıştır.

Bu doküman Sabancı Vakfı Hibe Programı’nın mali katkısı ile hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı’nın görüş veya tutumunu yansıtmaz.

## İÇİNDEKİLER

|   |    |
|---|----|
| Kısaltmalar .....   | 5  |
| Sunuş .....   | 7  |
| 1. GİRİŞ .....  | 8  |
| 1.1. Giriş .....  | 9  |
| 1.2. Türkiye'de Engelli Hakları ve Politikaları Konusunda Güncel Gelişmeler .....                                   | 10 |
| 1.2.1. Güncel Politik Durum .....   | 10 |
| 1.2.2. Hukuki Gelişmeler .....  | 11 |
| 1.3. Sonuç .....  | 13 |
| 2. ERİŞİLEBİLİRLİK .....  | 14 |
| 2.1. Giriş .....  | 15 |
| 2.1.1. Kuramsal Çerçeve .....   | 15 |
| 2.2. Erişilebilirlik Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi .....  | 16 |
| 2.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler .....  | 16 |
| 2.2.2. Kamuda Erişilebilirliğin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi .....  | 18 |
| 2.2.2.1. Kamuda Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlik Bakımından İncelenmesi .....                           | 18 |
| 2.2.2.2. İl Belediye Hizmetlerinin, Kentsel Alanlarının ve Ulaşım Hizmetlerinin Erişilebilirlikleri .....           | 20 |
| 2.2.2.3. İlçe Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının ve Kentsel Alanlarının Erişilebilirlikleri .....         | 28 |
| 2.3. Sonuç ve Öneriler .....  | 33 |
| 3. EĞİTİM HAYATI .....  | 37 |
| 3.1. Giriş .....  | 38 |
| 3.2. Eğitim Alanına İlişkin Güncel Politikalar .....  | 38 |
| 3.3. Eğitim Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi .....   | 41 |
| 3.3.1. Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Veriler .....   | 41 |
| 3.3.2. Özel Eğitim Sınıfları ve Özel Eğitim Okullarına İlişkin Veriler .....  | 45 |
| 3.3.3. RAM Hizmetleri ve Eğitsel Değerlendirme Sürecine İlişkin Veriler .....                                       | 48 |
| 3.3.3.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri .....  | 48 |
| 3.3.3.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden Elde Edilen İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi .....               | 48 |
| 3.3.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine İlişkin Veriler .....   | 52 |
| 3.3.5. Yükseköğretime İlişkin Veriler .....   | 53 |
| 3.3.5.1. Yükseköğretime Giriş Sınavları .....   | 53 |
| 3.4. Eğitimcilerin Eğitimi ve Yaşanan Sorunlar .....  | 55 |
| 3.5. Engelli Öğrencilerin Eğitim Hayatında Maruz Kaldıkları, Kötü Muamele, Şiddet, Taciz ve İstismar Olayları ..... | 56 |
| 3.6. Eğitim Alanında Sonuç ve Öneriler .....  | 57 |
| 4. ÇALIŞMA HAYATI .....   | 59 |
| 4.1. Giriş .....  | 60 |
| 4.2. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler .....  | 60 |
| 4.2.1. Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler .....   | 60 |

|  |    |
|--|----|
| 4.2.2. Korumalı İşyerleri.....   | 61 |
| 4.2.3. Meslek Kazandırmaya Yönelik Eğitim Çalışmaları .....                                    | 61 |
| 4.2.4. Güncel Gelişmeler Kapsamında 2014 Yılı Engelli İstihdam Verileri.....                   | 63 |
| 4.2.4.1. Devlet Memurları Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı .....        | 63 |
| 4.2.4.1.1. EK PSS ve Kura Kapsamında Atama .....   | 63 |
| 4.2.4.1.2. Engelli Devlet Memurları Verileri .....   | 64 |
| 4.2.4.1.3. Kamudaki Engelli Personelin Görevde Yükselmesi.....                                 | 67 |
| 4.2.4.2. İşçi Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı.....                     | 70 |
| 4.2.5. Çalışma Hayatı ve Erişilebilirlik .....   | 72 |
| 4.2.6. İstihdam Alanında Sahada Yaşanan Sorunlar .....   | 75 |
| 4.3. Sonuç ve Öneriler.....  | 77 |
| 5. SAĞLIK .....  | 79 |
| 5.1. Giriş.....  | 80 |
| 5.2. Habilitasyon ve Rehabilitasyon Hizmetleri Verileri .....                                  | 81 |
| 5.3. Sağlık Tesislerinde Bilgiye, Hizmete Erişim Koşulları ve Fiziksel ve Erişim Verileri..... | 87 |
| 5.3.1. Sağlık Tesislerinde Bilgiye ve Hizmete Erişim Koşulları.....                            | 87 |
| 5.3.2. Sağlık Tesislerinin Fiziksel Erişim Verileri .....                                      | 90 |
| 5.4. Engellilik Durum Tespiti Hizmetleri .....   | 92 |
| 5.5. Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları.....  | 93 |
| 5.5.1. Medikal Malzemelerin SUT Tarafından Karşılınmaması veya Düşük Bedeller Ödenmesi .....   | 93 |
| 5.5.2. SUT Ödemelerinde Eşitsizlik Doğuran Uygulamalar .....                                   | 93 |
| 5.5.3. Rehabilitasyon Hizmetleri Sorunları .....   | 93 |
| 5.5.4. Sosyal Güvenlik Sistemi Sorunları .....   | 94 |
| 5.5.5. Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunları .....  | 94 |
| 5.5.6. Sağlık Kurulu Rapor Sorunları.....  | 94 |
| 5.5.7. Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Esnasında Kötü Muamele.....                            | 94 |
| 5.6. Sonuç ve Öneriler.....  | 95 |

## Kısaltmalar

|         |   |
|---------|---|
| A.g.e.  | Adı Geçen Eser                                |
| AB      | Avrupa Birliği                                |
| ADSM    | Ağız Diş Sağlığı Merkezi                      |
| AİHM    | Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi                |
| ASPB    | Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı          |
| BM      | Birleşmiş Milletler                           |
| DHFH    | Diş Hekimliği Fakülteleri Hastaneleri         |
| DİE     | Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı        |
| DMK     | Devlet Memurları Kanunu                       |
| DPB     | Devlet Personel Başkanlığı                    |
| EHK     | Engelliler Hakkında Kanun                     |
| EHS     | Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme  |
| EKPSS   | Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı            |
| EYHGM   | Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü   |
| GSS     | Genel Sağlık Sigortası                        |
| İşKUR   | Türkiye İş Kurumu                             |
| KHK     | Kanun Hükmünde Kararname                      |
| LYS     | Lisans Yerleştirme Sınavı                     |
| MEB     | Milli Eğitim Bakanlığı                        |
| ÖERM    | Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi         |
| ÖSYM    | Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi           |
| ÖSYS    | Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi          |
| ÖZİDA   | Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı      |
| R.G.    | Resmi Gazete                                  |
| RAM     | Rehberlik ve Araştırma Merkezi                |
| RSHH    | Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi           |
| RUSİHAK | Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği |
| SGK     | Sosyal Güvenlik Kurumu                        |
| STK     | Sivil Toplum Kuruluşu                         |
| SUT     | Sağlık Uygulama Tebliği                       |

|       |   |
|-------|---|
| TBMM  | Türkiye Büyük Millet Meclisi                  |
| TCK   | Türk Ceza Kanunu                              |
| TGHP  | Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı |
| TOHAD | Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği      |
| TRSM  | Toplum Ruh Sağlığı Merkezi                    |
| TSD   | Türkiye Sakatlar Derneği                      |
| TSE   | Türk Standartları Enstitüsü                   |
| TÜİK  | Türkiye İstatistik Kurumu                     |
| UDEP  | Ulaşılabilirlik Destek Projesi                |
| YGS   | Yükseköğretime Geçiş Sınavı                   |
| YÖK   | Yükseköğretim Kurulu                          |

## Sunuş

“Engelli Hakları” kavramı, her geçen gün gelişen, büyüyen ve derinleşen, insan hakları hukuku içerisinde en çok tartışılan bir alt disiplin haline gelmiştir. Evrensel hukuk içerisinde kadın, çocuk, LGBTİ bireyler vb. sosyal bir grubun haklarının özel bir alan içerisinde ele alınarak tartışılması, aynı zamanda o grubun, toplumun diğer bireyleri ile eşit koşullarda yaşa(ya)madığı, fiili eşitliğin sağlamadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu “eşitsizlik” hali, o sosyal grup için, yasalar kadar, o yasaların hayata geçip geçmediğinin izlenmesini, ölçülmesini de bir o kadar önemli hale getirmektedir.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), bu ihtiyacın varlığından hareketle, 2013 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığı ve Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı (TGHP) desteği ile engelli bireylerin haklarından ne derecede yararlandığının ölçüldüğü, çok geniş kapsamlı bir izleme çalışması yapmıştır. Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkını odak alan söz konusu çalışmanın elde ettiği veriler, "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013" isimli yayında derlenerek konuya taraf tüm kesimlerin değerlendirmesine sunulmuştur.

Ancak, izleme çalışmalarının yapılması kadar, sürekliliği de bir o kadar önemli bir konudur. Bu düşünceden hareketle, TOHAD olarak, engellilerin erişilebilirlik, eğitim, sağlık ve çalışma hayatındaki haklarından ne derece yararlandığı sorusuna cevap aranan izleme çalışmasını tekrarlayarak “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014” adlı yayınıımız Ağustos 2015’de çıkarılmıştır.

Bahsi geçen yayının kamuoyu paylaşılmasının ardından şimdi de, bu yayının özetini içeren bir yayımla karşınıza çıkmış bulunuyoruz. Özet kitap, tıpkı ana yayında olduğu üzere izleme çalışmalarının 4 konusu olan erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarındaki temel parametreleri içermektedir. Özet kitaptaki konular hakkında daha kapsamlı veri ve bilgi edinmek isteyen okurlar, [www.engellihaklariizleme.org](http://www.engellihaklariizleme.org) isimli sayfanın yayınlar bölümünden ulaşabilirler.

İçerik ve veri paylaşımı bakımından geniş bir hacim tutan Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme raporu-2014’den sonra hazırlanan bu özet kitapla birlikte, engellilerin erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkı konusunda iki yılı kapsayan iki ana ve iki özet olmak üzere toplam 4 yayımla ortaya çıkmış bulunmaktadır. TOHAD olarak amacımız, ilerleyen yıllarda bu çalışmayı daha farklı alanları da ekleyerek tekrarlamaktır.

Beklentimiz, benzer çalışmalar yapılması için teşvik edici bir örnek teşkil etmek ve çalışmanın ortaya koyduğu verilerden üretilecek görüş ve önerilerin, engelli hakları konusunda politika yapıcılara etkide bulunmasıdır. Sağlanacak bu etki, bu çalışma için ortaya konan çabanın en güzel ve anlamlı karşılığı olacaktır.

**Süleyman Akbulut**  
**Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği**  
**Başkan**



# **1. GİRİŞ**

**Yayına Hazırlayan: Süleyman Akbulut**

## 1.1. Giriş

İnsan Hakları Hukuku'nun temel prensipleri, dünyada artık neredeyse istisnasız her ülkenin kabul ettiği, en azından yazılı hukuk metni düzeyinde de olsa, kendi iç hukuklarında yer verdiği prensipler haline gelmiştir. İnsan Hakları Hukuku'nun temel prensiplerine itiraz edilmesinin uluslararası toplumda ya da ülkenin kendi kamuoyunda gördüğü tepki, bu ön kabulün en temel sebebidir ve "de facto" olarak olumlu bir noktaya işaret etmektedir.

Ancak, bugün için temel sorun, bu temel prensiplerin toplum yaşamında ne derece hayata geçtiği, toplum yaşamı içinde ne derece kendini gerçekleştirdiği sorunudur.

Bugün artık; STK'ların dezavantajlı grupların haklarından ne derece yararlandıklarını izleyerek ölçmesi, bu esnada ne tür hak ihlallerinin ne boyutta yaşandığını tespit etmesi yani izlemesi ve bu ekseninde geliştirdikleri savunuculuk faaliyetleri, modern devlette vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Ancak izleme çalışmalarının, belirli bir sistematikle, yıllara yayılan bir süreklilikle yapılması halinde anlamlı bir sonuç üretebileceği de açıktır. Engelli Hakları İzleme Grubu çalışmaları, bu ekseninde ülkemizde yaşayan engelli bireylerin erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkı alanlarındaki durumlarını daha gerçekçi, tutarlı ve doğru bir şekilde ortaya koyması amacıyla 2013 yılı izleme çalışmalarının devamı olarak, 2014 yılında tekrarlamış ve tespitlerini "Engelli Hakları İzleme Raporu-2014" yayınında toplamıştır. Bu yıl yapılan çalışmalarda bir önceki çalışmaların konusu olan erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık alanları esas alınmış, bir önceki çalışmada sorgulanan alt konular aynen sorgulanmıştır. Diğer yandan, bu yılki çalışmalarda bununla yetinilmemiş, temalar aynı kalmakla birlikte, izleme yapılan kurum sayısı, sorgulanan konu ve içeriği geliştirilmiş ve derinleştirilmiştir.

Bu bağlamda Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 yayını,

- a. Çeşitli kurum ve kuruluşlara 3.366 adet bilgi edinme başvurusundan,
- b. 84 binden fazla haber taranarak engelli kişilerin hak kayıplarını içeren haberler seçilmiş,
- c. Eğitim, erişim, sağlık ve çalışma hayatı konularındaki kanun, yönetmelik ve genelge taraması yapılmış,
- d. Bireysel başvurular (95 hak ihlâl vakası) kayda alınmış,
- e. 20 STK ile yapılan toplantıda saha deneyim paylaşımları yapılmıştır.

Elde edilen veriler, 320 sayfalık bir metinde yayınlaştırılmıştır. Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 özet kitabı ise işte bu yayınının bir özetini içermektedir. Özet kitap temel olarak araştırmanın (ve yayınının) temel tespitlerine yer veren, eğitim, erişim, sağlık ve çalışma hayatı konuları hakkında bilgi edinmek isteyen kişi ve kuruluşlara bir perspektif sunma amacındadır. Bu bağlamda özet kitapta, ana kitapta bahsi geçen konuların temel verilerinin paylaşılmasından hareketle, güncel politik ve hukuki gelişmelerden elde sonuçlardan kısaca bahsedilerek çalışmanın erişim, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık bölümlerine geçilecektir.



%3,2'ye, 40-44 yaş grubunda %5,1'e, 50-54 yaş grubunda %8,8'e, 60-64 yaş grubunda %16,5'e, 75 ve daha yukarı yaşlarda ise %46,5'e çıktığı görülmektedir."<sup>6</sup>

Nüfus ve Konut Araştırması-2011, engelli nüfusunun eğitim, medeni durum, işgücüne katılım vb. birçok kriter üzerinden nüfus tahmin setini oluşturmuştur. Bir kısmı yayının ilgili bölümlerinde irdelenen bu verilerin, sosyolojik, politik ve ekonomik çalışmalarda irdelenmesinin önemli sonuçların üretilmesine katkı sağlayacağı açıktır. Ancak araştırmada elde edilen ve nüfusun engel gruplarına dağılımlarındaki oranlar, 2002 Özürlüler Araştırması ile farklı oranlar ortaya koyduğu için daha derinlikli olarak sorgulanmaya, test edilmeye muhtaç bir durumdadır.

### **1.2.2. Hukuki Gelişmeler<sup>7</sup>**

Engelli hakları bakımından 2014 yılında iki ciddi gelişme yaşanmıştır. Bunlar:

1-19.02.2014 tarihinde 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girmesi,<sup>8</sup>

2- 03.03.2014 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanan<sup>9</sup>, 26 Ocak 2015'de Bakanlar Kurulu tarafından, 10 Şubat 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe giren "Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokol'dür<sup>10</sup>.

Ek İhtiyari Protokolün kabulü ile "Taraf Devlet" sıfatı ile Türkiye "Sözleşme hükümlerinin Taraf Devlet tarafından ihlâl edildiğini iddia eden bireyler ya da bunlar adına hareket eden birey ya da grupların yapacağı başvuruları Engelli Hakları Komitesi'nin alma ve tezekkür etme<sup>11</sup> yetkisini" tanımıştır.

Protokol etki gücü bakımından konuya taraf kesimlerin beklentilerine farklı derecede sonuçlar üretecek bir yapıdadır. Ancak diğer yandan, Türkiye'nin protokolü kabul etmesi, EHS'nin getirdiği kavram ve yükümlülüklerine bakış açısını ortaya koyması bakımından stratejik bir gelişme niteliğindedir.

Ek İhtiyari Protokol kapsamında verilecek Komite kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarından farklı olarak yaptırıma tabi olan kararlar değildir. Ancak Komite'nin gerekli görmesi halinde taraf devlet nezdinde inceleme ve gözlem yapmak üzere heyet gönderebilecek olması, uygulamaların, tavsiye kararlarına

<sup>6</sup> Nüfus ve Konut Araştırması-2011, s.79 <http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011> (erişim tarihi: 13.04.2014)

<sup>7</sup> Bu bölüm Engelli Hakları İzleme Grubu Hukuk Danışmanı Avukat Güler Polat tarafından hazırlanmıştır.

<sup>8</sup> 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6518.pdf> (erişim tarihi: 13.04.2015)

<sup>9</sup> Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü'nün onaylanması, Resmi Gazete, 03.03.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141212-26.htm> (erişim tarihi: 13.04.2015)

<sup>10</sup> Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü'nün onaylanması, Resmi Gazete, 03.03.2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141212-26.htm> (erişim tarihi: 13.04.2015)

<sup>11</sup> Tezekkür etme: Müzakere ederek, görüşüp tartışarak, karar alma.

uyulmamasının ve kararların raporlanacak olması ciddi bir diplomatik yaptırım olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Protokol, gücünü ülkenin taraf olmasının getireceği yükümlülükten, siyasal tutarlılık kaygısından, uluslararası arenada göreceği olumlu ya da olumsuz tepkiden alacaktır.

2014 yılında engelli hakları bakımından gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise, kamuoyunda Engelliler Kanunu olarak bilinen 5378 sayılı "Özürsüzler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"daki değişiklik olmuştur.<sup>12</sup>

Kanunun tanımlamalar bölümünde yer alan doğrudan ve dolaylı ayrımcılık tanımı sadece 5378 sayılı Kanun'un yorumlanmasında değil, tüm kanunların engelliler ile ilgili düzenlemelerinde ve engellilerin taraf olduğu olay ve davalarda önemlidir. Ayrımcılığa ilişkin düzenlemeler ile kanunun EHS ile paralellik kurmakta olduğu açıktır. Özellikle engelliliğe dayalı ayrımcılık tanımlamasında; Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlamaya ek olarak kısıtlamayı da kapsama alması açısından önemli bir gelişmedir.

Ancak diğer yandan 02.03.2014 tarihinde yapılan değişiklikle Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ayrımcılık suçunu düzenleyen 122. maddesinde ayrımcılık suçunun cezalandırılması şartının nefret saikine bağlanmış olması; engelli kişilere karşı yapılan ayrımcılığın cezalandırılması olasılığını adeta ortadan kaldırmaktadır.

Yine Kanun'a eklenen 4/B maddesi ile engellilerin toplumdan tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmalarının önlenmesi, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olması ve özel bir yaşama düzenine zorlanamayacakları hükme bağlanmıştır. Ancak Medeni Kanunun vasinin yetkilerine herhangi bir kısıtlama getirilmemesi, hukuki korumayı sağlayacak kurumların/sitemin hâlihazırda düzenlenmemiş olması halen yaşlıların ve vesayet altındaki kısıtlıların zorla yatış işlemlerinin yapılmasına devam edilmesine imkân tanımaktadır.

EHK'nın erişilebilirlikle ilgili düzenlemeleri kaleme alınış şekliyle uluslararası metinlere paralellik göstermekle birlikte uygulamaya yansımalarının aynı paralellikte olmayacağı kamuya açık alanların ve taşımacılık hizmetlerinin engellinin erişmesine uygun hale getirilmesi için yapılacak çalışmaların süre uzatmalarla yıllara yayılması kaçınılmaz görülmektedir. Başka bir deyişle engelli bireylerin metinlerde yer alan haklarının hayatlarında yer alması için yasada (bazı toplu taşıma araçları bakımından) 07.07.2018 olarak belirlenen süreye ne kadar riayet edileceği belirsizdir.

---

<sup>12</sup> Yazar notu: 5378 sayılı "Özürsüzler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", 03.05.2013 tarih ve 28636 sayılı Resmi Gazete'de (R.G.) yayımlanan 25.04.2013 tarih ve 6462 sayılı Kanun'un 1/69-a. maddesi hükmü ile Engelliler Hakkında Kanun olarak adı değiştirilmiş ve içerisinde geçen "özürsüz" yerine "engelli" kelimesi işlenmiştir.

### 1.3. Sonuç

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları 2013 yılından sonra 2014 yılında çalışmalarını tekrarlayarak, Türkiye'de engelli bireylerin durumunun tespiti yönünde ciddi bir ihtiyaca cevap vermiştir. Bu yayınlara birlikte, konuya taraf kesimlerin 2 yıla yayılan, izlemenin teması olan konularda mukayeseli analiz yaparak değişimi tespit edip yorumlayabilecekleri bir külliyat ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Yayınlardan bundan sonraki bölümlerinde erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarında çok detaylı veriler ve analizler paylaşılmıştır. Ancak bölümlere geçmeden önce, çalışmanın genelini kapsayan bazı saptamaların yapılmasında fayda bulunmaktadır.

- a) İzleme çalışmalarının yapıldığı alanlarda, özellikle 2005 yılından bu yana yaşanan olumlu gelişmelerin hızı azalsa da devam ettiği görülmektedir. Özellikle 5378 sayılı EHK'da yapılan değişiklikler ve EHS İhtiyari Ek Protokolü'nün onaylanarak iç hukukun bir parçası haline getirilmesi, bu değişimin politik kararlılık düzeyinde de desteklendiğinin göstergesi olmuştur,
- b) Ancak, özellikle sağlık alanında medikal malzemelerin temini gibi bazı konularda bir yetersizlik - atalet yaşandığı gözlenmektedir,
- c) Spesifik olarak erişim alanındaki değişim hızının yavaşlaması, engelli bireylere yaşam kalitesinin artmasını engellediği kadar, diğer haklardan faydalanabilmesinin koşullarını da ortadan kaldırmakta, diğer temalardaki gelişim hızını da düşürmektedir. Bu sebeple stratejik bir alan olan erişim düzenlemeleri konusunda acil önceliklerin belirlenmesi ve eylem planlarının geliştirilmesi gereklidir,
- d) İzleme çalışmalarının sayısal veriden çok saha sorunlarının tespit edildiği medya tarama, bireysel ihlâl bildirim ve STK bildirim çalışmalarında engellilere yönelik olumsuz algı ve tutumların, ayrımcı uygulamaların (gerek kamu kurumlarındaki görevlilerin yaklaşımlarında, gerekse günlük hayat içerisinde) hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir.
- e) Bir önceki maddede belirtilen hususlar ilk 4 madde ile birlikte düşünüldüğünde, engelli bireylerin toplumun diğer bireyleriyle "fiilen eşitlenmeme" sorununun hâlâ yaşamaya devam ettiği açık bir biçimde görülmektedir.
- f) Dolayısıyla gerek kamu idarecilerinin gerekse de (sivil toplum örgütleri, aktivistler, akademik çevreler vb.) konuya taraf olan kesimlerin etkin politikalar geliştirmesi konusunda işbirliği içerisinde olmaları gerekmektedir.

## **2. ERİŞİLEBİLİRLİK**

**Yayına Hazırlayan: Hakan Özgöl**

## 2.1. Giriş

Bu bölümde 2014 yılı içinde erişilebilirlik bakımından yapılan yeni hukuki düzenlemeler, dolayısıyla kısmen hükümetin alana ilişkin eylem ve politikaları, sahaya yansıyan olumlu ya da olumsuz gelişmeler, 2014 yılı içinde elde edilen verilerin yorumlanması, medyaya yansıyan erişilebilirlik ihlâl haberleri, web sayfamıza bildirilen ihlâl vakaları ve araştırmaya konu olan alanda ne gibi ilerlemeler kaydedildiği ölçülerek değerlendirilecektir. Derinlemesine ve karşılaştırmalı analizlere ise Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler adlı yayından ulaşılabilir.

### 2.1.1. Kuramsal Çerçeve

Avrupa Birliği'ne (AB) göre "*erişilebilirlik toplumda ve ekonomide yer almanın bir ön koşuludur.*"<sup>13</sup> Zira erişilebilirlik tüm temel hak ve özgürlüklerin kilit noktasındadır. Erişilebilirlik, seçimlerde oy kullanırken, eczaneden ilaç alırken, noterden işlem yaparken, kültürel ve sportif faaliyetlere katılırken, sağlık ya da eğitim hizmeti alırken, kısacası hayatın her noktasında karşımıza çıkan ve hayati öneme haiz bir konudur.

Erişilebilirlik bu kadar önemli bir konuyken, Türkiye gündemine geç girmesi, bu konuda bir kültür oluşmaması, yapı stokunun fazlalığı, alanda çalışabilecek teknik kadroların yeterince bulunmaması vb. nedenler, erişilebilirliğin önünde halen engeldir. Eğitim, sağlık, çalışma vb. hakların ihlâl edildiği birçok olayda, kök sorunlardan birinin de erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılmamasından kaynaklandığını görmekteyiz. Araştırmada elde edilen verilere göre de, en çok mağduriyete ve ihlâllere sebep olan konuların başında erişilebilirliğin olması, bu alanın sürekli olarak izlenmesinin mecburiyetini de ortaya koymaktadır.

Araştırmanın temel ayakları ise aşağıdaki şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- 1- Erişilebilirlik bakımından yapılan yeni yasal düzenlemeler,
- 2- Hükümetin ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik alanındaki eylem ve politikaları,
- 3- Toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirliğin durumu (şehir içi kara taşımacılığı)
- 4- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- 5- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- 6- Binaların erişilebilirlik bakımından fiziki durumları,
- 7- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliği,
- 8- Acil hizmetlerin erişilebilirliği.

Erişilebilirlik izleme çalışmalarında bazı kısıtlılıklar oluşturulmuştur. Çalışmanın dışında bırakılan konulara ve kısıtlarına özet kitabın giriş bölümünde ana hatlarıyla değinilmiştir. Erişilebilirlik bölümünün kapsam dışı bırakılan konu ve kısıtlarına ana kitabın erişilebilirlik konu başlığında ulaşılabilir.

<sup>13</sup> Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa İçin Yenilenmiş Bir Taahhüt, Avrupa Komisyonu: Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesine Yönelik Komisyon Tebliği, Brüksel, 2010, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF> (erişim tarihi: 29.03.2015)



## **2.2. Erişilebilirlik Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi**

Araştırmanın bu bölümünde hükümetin ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik alanında sürdürdüğü politikalar, uygulamalar ve en nihayetinde ortaya çıkan somut veriler tartışılacaktır. Özellikle farklı kanallar aracılığıyla elde edilen veriler, çapraz doğrulama olanağını da sunmaktadır. Zira bilgi kaynağının çeşitliliği bu doğrulamayı yapmaya olanaklı hale getirmektedir.

### **2.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler**

#### **A) Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler**

2013 yılı verilerine göre hazırlanmış olan izleme raporunda (Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler) erişilebilirliğin hukuki alt yapısı, dayanakları ve kanunlarda yapılan değişiklikler, söz konusu yayının "Hukukî Durum ve Düzenlemeler" başlığı altında detaylı bir biçimde anlatılmıştı.<sup>14</sup> Dolayısıyla yasal düzenlemelere ilişkin bilgiler bu raporda tekrar edilmeyecektir. Ancak, 2014 yılı içinde erişilebilirlik alanında yapılan iki yeni yasal düzenleme mevzu bahistir. Söz konusu son değişikliklerle beraber, erişilebilirliği düzenleyen yasal düzenlemelerde, çok kısa sürelerde tam beş kez değişikliği gidildiğini hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

Son yasal düzenlemelere göre; sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla oturma yeri olan araçlardan erişilebilir olmayanlara şehir içi ve şehirlerarası yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin veya ruhsat verilmez hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Sonrasında ise yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilecek şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşımacılığı ile servis ve turizm taşımacılığı yapan araçların değişim ve dönüşümü 2018 yılına bırakılmıştır. Yine ek bir madde ile söz konusu araçların erişilebilir hâle getirilmesi için yeni bir yönetmelik çıkarılacağı ifade edilmiştir.

Erişilebilirliği düzenleyen kanunların sıklıkla değiştiriliyor olması hiç şüphesiz kanun koyucunun meseleyi iyi anlayamadığını düşündürmektedir. Kaldı ki mevcut araç stoku, söz konusu araçların kullanım süreleri ve ekonomik ömürleri düşünüldüğünde yapılan düzenlemelerin etkisiz olacağı şimdiden müşahade edilmektedir. Öte taraftan üretici ve işletmeci gibi taraflarla bir planlama yapılmamış olması da meselenin çözümünü güçleştirmektedir.<sup>15</sup>

#### **B) Hükümetin Erişilebilirlik Alanına İlişkin Güncel Eylem ve Politikaları**

Bilindiği üzere hükümet kanadında, ASPB, erişilebilirlik konusundaki politika geliştirme ve koordinasyonun odak noktasıdır. 2014 yılı içinde ASPB'nin erişilebilirlik bakımından fiili uygulamaları iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan biri Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları'nın (EİDK) çalışmaları, diğeri ise Ulaşılabilirlik Destek Projesi'dir (UDEP).

<sup>14</sup> A.g.e. s. 62

<sup>15</sup> Bkz. İstanbul Umum Servis Aracı İşletmecileri Esnaf Odası'nın duyurusuna <http://www.isarod.org/haber.php?id=478> (erişim tarihi: 30.03.2015)

Mevzuata göre<sup>16</sup> ASPB 2013-2014 dönemine ilişkin Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı'nı<sup>17</sup> (EİDP) oluşturmuş ve bunu 27.12.2013 tarihinde yayınladığı bir yazıyla, 81 ilin valiliğine, oluşturulan plana göre hareket edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Plan ekinde izleme ve denetlemeye tabi olacak kurum, kuruluş ve sistemler belirtilmiştir.<sup>18</sup>

İzleme çalışmalarında gerek EİDP kapsamında EİDK'ların, gerekse de ASPB'nin konu hakkındaki yaptığı çalışmalar, ASPB'ye sorulmuş<sup>19</sup> ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır.

Geçmişten 31.12.2014 tarihine kadar illerdeki EİDK'ların ürettiği rapor sayısı, vatandaşların şikâyet sayıları ile kamunun faaliyet gösterdiği binaların erişilebilirlik durumlarına ilişkin bilgi girişlerinin yapıldığı bina sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

| <b>Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarının Faaliyetleri</b>          |  |                                       |
|--|--|---------------------------------------|
| <b>Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarına Yapılan Başvuru Sayısı</b> | <b>Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarınca Alınan Karar Sayısı</b> | <b>İzleme Formu Doldurulma Sayısı</b> |
| <b>531</b>   | <b>2.273</b>   | <b>34.835</b>                         |

Tablo 2-1: Erişilebilirlik izleme ve denetleme komisyonlarının faaliyetleri

Yukarıdaki tabloya göre vatandaşlar tarafından, 2 yıl içinde EİDK'lara yapılan müracaat sayısı sadece 531'dir. Buna karşın EİDK'ların 81 ilde aldığı karar sayısı ise yine 2 yıl içinde sadece 2.273'tür. Öte yandan izleme formu doldurulma sayısı ise 34.835'dir.<sup>20</sup>

ASPB'nin bilgi edinme başvurumuza verdiği yanıtta göre;<sup>21</sup> geçmişten 31.12.2014 tarihine kadar, erişilebilir olmayan yapı ya da toplu taşıma sistemleri hakkında EİDK'ların aldığı karar neticesinde ek süre verilen kurum ve kuruluşların sayısı 4.370 olup idari para cezası kesilen özel ya da tüzel kişi bulunmamaktadır.

Yine aynı yanıtta göre; Erişilebilirlik İzleme Sistemi veri tabanında bulunan toplam bina sayısı 1 milyon 525 bin 178 adet olup bunlardan sadece %75'in üzerinde erişilebilir olan bina sayısı sadece 3 bin 380'dir.

EİDK'ların faaliyetleri ve ortaya çıkan rakamlar oldukça düşündürücüdür. Zira EHK'daki hüküm uyarınca izleme ve denetleme yapması gereken EİDK'ların 2 yıl boyunca bu görevi yeterince ifa edemediği çok açıktır. Buna karşın kanun hükmünde yer alan ek süre verilmesi ya da idari para cezasının kesilmesi noktasında EİDK'lar idari para cezası kesme yerine istisnasız süre uzatımına gitmiştir. Dolayısıyla verilen kararların

<sup>16</sup> Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (h) bendi

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18614&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Eri%5C%9Filebilirlik%20%C4%B0zleme%20ve%20Denetleme> (erişim tarihi: 31.03.2015)

<sup>17</sup> 2013-2014 Yılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı

[http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid\\_plani\\_2013-2014.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid_plani_2013-2014.pdf) (erişim tarihi: 31.03.2015)

<sup>18</sup> ASPB'nin 2013-2014 yılı erişilebilirlik izleme ve denetleme planı

[http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid\\_plani\\_2013-2014.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid_plani_2013-2014.pdf) (erişim tarihi: 31.03.2015)

<sup>19</sup> TOHAD'ın 23.02.2015 tarih ve 2015-BEB-7132 sayılı yazısı

<sup>20</sup> Söz konusu rakamlar 31.12.2014 tarihine kadar olan verileri içermektedir.

<sup>21</sup> ASPB'nin 14.04.2015 tarih ve 96413503-622-59075 sayılı cevabi yazısı

objektifliğinden bahsetmek mümkün değildir ve kararların politik olma ihtimalini düşündürmektedir.

Öte yandan EİDK'larda görevli bazı STK temsilcileriyle yapılan görüşmelerde, EİDK'lar hakkında ciddi problemler yaşandığı bilgisi edinilmiştir. Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi'nin katılımcılarından Türkiye Sakatlar Derneği (TSD) Genel Merkezi ve aynı derneğin Malatya Şubesi'nde alınan bilgiler EİDK'larda ciddi problemler yaşandığını desteklemektedir. STK'lardan alınan geri bildirimleri göre; komisyonların bağımsızlığı, yapılan düzenlemelerin standarda uymaması, komisyon üyesi devlet memurlarının kamu dayanışma refleksiyle hareket etmesi, denetleyen kişilerin yeterince eğitim al(a)maması ve denetlimlere yeterli zamanın ayrıl(a)maması en önemli sorun noktalarıdır.

Sonuç itibariyle EİDK'ların etkili bir biçimde görev yaptığından bahsedemeyiz.

ASPB'nın erişilebilirlik bakımından ikinci faaliyeti UDEP'dir. Söz konusu projenin usul ve esasları her yıl yeniden belirlenmektedir. 2014 yılına ait usul ve esaslar da ASPB'nın web sayfasında yayınlanmıştır.<sup>22</sup> 2014 yılının usul ve esaslarının ana hedefi pilot olarak seçilecek okullarda erişilebilirlik çalışmalarının yapılması şeklindedir. Bu minvalde Ankara'da iki ve diğer 78 ilden de birer okul seçilmiştir. Yapılması planlanan erişilebilirlik düzenlemeleri için ise okul başına 67.500,00 ilâ 68.000,00 TL arasında değişen rakamlarda bütçe tertip edilmiştir. UDEP 2014 kapsamındaki toplam bütçe ise 5.405.000,00 TL'dir.

2013-2014 eğitim-öğretim döneminde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre<sup>23</sup> Türkiye'deki okul sayısının 56 bin 506 olduğu düşünülecek olursa değişim ve dönüşümün ilânihaye süreceği açıktır. Öte yandan tüm sürelerin tüketilmiş olmasına rağmen hâlen pilot bölge/bina seçilmesi, dönüşüm ve değişim için seçilenlerin ise sayı ve kapsam bakımından yetersiz olması ve seçimlerde hakkaniyetli davranılmaması (örneğin okulların kent merkezlerinden seçilmesi) UDEP'in açmazları arasındadır.

## **2.2.2. Kamuda Erişilebilirliğin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**

Araştırmanın bu bölümde kara taşımacılığıyla toplu taşıma hizmeti veren otobüs ve midibüslerin, kentsel alanların (cadde, sokak, park, rekreasyon alanı vb.), kamu binalarında sunulan hizmetlerin ve hizmet binalarının erişilebilirlikleri irdelenecektir.

### **2.2.2.1. Kamuda Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlik Bakımından İncelenmesi**

İzleme çalışmaları kapsamında 21 bakanlığa, 130 kamu kurum ve kuruluşlarına, 81 valiliğe, il belediyesine, il müdürlüklerine (ASPB, SGK, İŞKUR, milli eğitim, sağlık, emniyet) 478 ilçe belediyesine, 961 kaymakamlığa, 174 üniversiteye, 225 RAM'a ve 101 başvuru/savcılığa bilgi edinme (toplam 2.738) başvurusu yapılmış ve bunlardan

<sup>22</sup> UDEP'in Usul ve Esasları

[http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep\\_2014\\_usul\\_ve\\_esaslar.doc](http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_usul_ve_esaslar.doc) (erişim tarihi: 31.02.2015)

<sup>23</sup> Eğitim İstatistikleri, TÜİK, 2014, [www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab\\_id=1606](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606) (erişim tarihi: 31.03.2014)

1.546'sına (%56,46) cevap alınmıştır. Cevapların detayı aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

| <b>Kamuda Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu</b> |              |               |                             |               |  |               |   |              |   |               |   |               |  |               |   |               |  |              |   |              |                            |              |
|--|--------------|---------------|-----------------------------|---------------|--|---------------|---|--------------|---|---------------|---|---------------|--|---------------|---|---------------|--|--------------|---|--------------|----------------------------|--------------|
|  | Cevap Durumu |               | Tek / Çok Katlı Bina Sayısı |               | Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |               | Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı |              | Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |               | Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |               | Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |               | İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |               | Görme Engelli Kişiler Bakımından Web Sayfalarının Erişilebilirliği |              | İşitme Engelli Kişiler Bakımından Web Sayfalarının Erişilebilirliği |              | İşaret Dili Bilen Personel |              |
|  | T            | Ç             | E                           | H             | E  | H             | E   | H            | E   | H             | E   | H             | E  | H             | E   | H             | E  | H            | E   | H            |                            |              |
| <b>Toplamları</b>  | <b>1.546</b> | <b>29.795</b> | <b>14.970</b>               | <b>14.825</b> | <b>4.819</b>                             | <b>10.006</b> | <b>1.671</b>                                      | <b>3.148</b> | <b>1.731</b>  | <b>28.064</b> | <b>14.332</b>                                       | <b>15.463</b> | <b>7.354</b>                                   | <b>22.441</b> | <b>70</b>   | <b>29.725</b> | <b>68</b>  | <b>1.361</b> | <b>102</b>  | <b>1.327</b> | <b>233</b>                 | <b>1.320</b> |
| <b>Yüzdeleri</b>   | <b>56,46</b> | <b>-</b>      | <b>50,24</b>                | <b>49,76</b>  | <b>32,51</b>                             | <b>67,49</b>  | <b>34,68</b>                                      | <b>65,32</b> | <b>5,81</b>   | <b>94,19</b>  | <b>48,10</b>  | <b>51,90</b>  | <b>24,68</b>                                   | <b>75,32</b>  | <b>0,23</b>   | <b>99,77</b>  | <b>4,76</b>  | <b>95,24</b> | <b>7,14</b>   | <b>92,86</b> | <b>15,00</b>               | <b>85,00</b> |

Tablo 2-2: Kamuda hizmet ve hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu<sup>24</sup>

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 1.546 odak kurum ve kuruluş toplamda 29.795 binada hizmet vermektedir. 1.546 odak kurum ve kuruluş ile 29.795 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 29.795 binanın 14.970'i (%50,24) tek, 14.825'i (%49,76) çok katlı olup, söz konusu 14.825 çok katlı binanın 4.819'unda (%32,51) asansör bulunurken 10.006'sında (%67,49) bulunmamaktadır,
- 4.819 asansörün 1.671'inde (%34,68) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 3.148'inde (%65,32) yoktur,
- 29.795 binanın 1.731'inde (%5,81) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 28.064'ünde (%94,19) yapılmamıştır,
- 29.795 binanın 14.332'sinde (%48,10) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 15.463'ünde (%51,90) yapılmamıştır,

<sup>24</sup> Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

- 29.795 binanın 7.354'ünde (%24,68) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 22.441'inde (%75,32) yapılmamıştır,
- 29.795 binanın sadece 70'inde (%0,23) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 29.725'inde (%99,77) bulunmamaktadır,
- 1.429 odak kurum ve kuruluşun 68'inin (%4,76) internet web sayfası görme engelli kişiler bakımından uygun teknik donanımına sahipken 1.361 (%95,24) sahip değildir,
- 1.429 odak kurum ve kuruluşun 102'sinin (%7,14) internet web sayfası işitme engelli kişiler bakımından uygun teknik donanımına sahipken 1.327 (%92,86) sahip değildir,
- 1.553 odak kurum ve kuruluşun 233'ünde (%15,00) işaret dili bilen personel bulunurken 1.320'sinde (%85,00) bulunmamaktadır.

Yukarıdaki verilerden ve tablodan anlaşılacağı üzere kamusal alanda faaliyet gösteren odaklara ait binalar ve bu odakların sunduğu hizmetlerin erişilebilirlik bakımından durumu oldukça düşündürücüdür. Zira erişilebilirlik bakımından ilk yasal düzenlemenin yapıldığı 1997 ve sonrasında 2005 yılından bu yana kamunun gösterdiği performans oldukça vasat seviyededir. Bu durum hiç şüphesiz engelli kişiler bakımından, hizmet alımlarında birincil sorun olarak kendini göstermekte, eğitimden sağlığa, çalışma hayatından seyahat özgürlüğüne kadar birçok alanda engelli kişilere çeşitli sınırlamalar ve hak ihlalleri yaşatmaktadır. Diğer taraftan hükümetin ya da yerel yönetimlerin bu meselenin çözümü için gösterdiği çaba da yeterli değildir. Zira yürütme erkinin, erişilebilirlik meselesinde hak kayıplarını önleyecek ölçülebilir, gerçekleştirilebilir ve somut bir eylem planı bulunmamaktadır. Mevcut eylem planları ise kısmi bir bölgeye yönelik o da pilot çalışmalar olarak adlandırılan faaliyetlerdir.

#### **2.2.2.2. İl Belediye Hizmetlerinin, Kentsel Alanlarının ve Ulaşım Hizmetlerinin Erişilebilirlikleri**

İl belediyelerinin izlemesi ve faaliyetlerinin araştırılması şu kapsamda şekillenmiştir:

- Kentsel alanların erişilebilirlikleri,
- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirliğin durumu (şehir içi kara taşımacılığı),

#### **1- İl Belediyelerinin Engelli Kişiler Hakkındaki Tespit ve Veri Tabanı Çalışmaları**

Belediyelerin, engelli kişileri tespit edip etmemesi ve çeşitli bilgilerin toplandığı (demografik bilgiler de dâhil) bir veri bankası çalışması yapılıp yapılmadığı araştırma konularından biri olmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen veriler belediyelerin bu yönde yeterli bir çalışma yap(a)madıklarını göstermektedir. Bu verilere göre:

- 46 il belediyesinden 21'i (%45,65) engelli kişilerin tespit çalışması yapmış, 25'i (%54,35) yapmamış,

- 46 il belediyesinden 12'si (%26,09) veri tabanı çalışması yapmış, 34'ü (%73,91) yapmamıştır.

| <b>Engelli Kişiler Hakkında Tespit ve Veri Tabanı Çalışması</b> |   |              |   |              |
|---|---|--------------|---|--------------|
|   | <b>Engelli Kişilerin Tespit Çalışması</b> |              | <b>Engelli Kişiler Hakkında Veri Tabanı Çalışması</b> |              |
|   | <b>Var</b>                                | <b>Yok</b>   | <b>Var</b>  | <b>Yok</b>   |
| <b>Toplamları</b>   | <b>21</b>                                 | <b>25</b>    | <b>12</b>   | <b>34</b>    |
| <b>Yüzdeleri</b>  | <b>45,65</b>                              | <b>54,35</b> | <b>26,09</b>  | <b>73,91</b> |

Tablo 2-3: Engelli kişiler hakkında tespit ve veri tabanı çalışması

## 2- İl Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

İl belediyeleri bakımından araştırmanın bir diğer konusu ise, belediyelerin engelli kişilere doğrudan sunduğu hizmetlerdir. Bilgi edinme başvurularına 46 il belediyesi cevap vermiş olup cevapların dağılımı aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.

| <b>İl Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Hizmetler</b> |               |                |               |                |
|--|---------------|----------------|---------------|----------------|
| <b>Hizmet Çeşitleri</b>  | <b>Evet</b>   |                | <b>Hayır</b>  |                |
|  | <b>Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> | <b>Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| Engelliler Birimi  | 18            | 39,13          | 28            | 60,87          |
| Asansörlü / Rampalı Araç Durumu                                      | 24            | 52,17          | 22            | 47,83          |
| Medikal Cihaz Yardımları   | 21            | 45,65          | 25            | 54,35          |
| Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri                                   | 5             | 10,87          | 41            | 89,13          |
| Mesleki Eğitim Hizmetleri  | 13            | 28,26          | 33            | 71,74          |
| Hukuk Danışmanlığı   | 8             | 17,39          | 38            | 82,61          |
| Psikolojik Danışmanlık   | 9             | 19,57          | 37            | 80,43          |
| Aile Danışmanlığı  | 8             | 17,39          | 38            | 82,61          |
| Sosyal / Kültürel Etkinlik   | 28            | 60,87          | 18            | 39,13          |
| Diğer  | 10            | 21,74          | 36            | 78,26          |

Tablo 2-4: İl belediyelerinin engelli kişilere yönelik sunduğu hizmetler

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere;

- 18 belediyede (%39,13) engelli birimi bulunmaktayken 28'inde (%60,87) bulunmamakta,
- 24 belediyede (%52,17) asansörlü/rampalı araç bulurken 22'sinde (%47,83) bulunmamakta,
- 21 belediye (%45,65) medikal cihaz yardımı yapıyorken 25'i (%54,35) yapmamakta,
- 5 belediye (%10,87) fiziksel rehabilitasyon hizmetleri sunuyorken 41'i (%89,13) sunmamakta,

- 13 belediye (%28,26) mesleki eğitim hizmetleri sunuyorken 33'ü (%71,74) sunmamakta,
- 8 belediye (%17,39) hukuk danışmanlığı veriyorken 38'i (%82,261) vermemekte,
- 9 belediye (%19,57) psikolojik danışmanlık hizmeti veriyorken 37'si (%80,43) vermemekte,
- 8 belediye (%17,39) aile danışmanlığı veriyorken 38'i (%82,61) vermemekte,
- 28 belediye (%60,87) sosyal ve kültürel etkinlik düzenliyorken 18'i (%39,13) düzenlememektedir.

İlgili mevzuata göre<sup>25</sup> belediyelerin engelli bireyler bakımından bir faaliyet merkezi kurması gerekmektedir. Söz konusu faaliyetlerin de neler olabileceğine ilişkin yine ilgili mevzuat rehberlik etmektedir. Türkiye genelinde engelli birim kurulan belediye sayısı oldukça düşüktür. Zira %60,87'sinde bu birimler yasal zorunluluğa rağmen kurulu değildir. Öte yandan yukarıdaki tablo incelendiğinde engelli bireylere verilen desteklerin eksenini genellikle sosyal veya kültürel etkinlik düzenleme, asansörlü veya rampalı araçlarla ulaşım desteği verme ve medikal cihaz yardımları sağlama etrafında toplandığı görülmektedir. Bu durum hiç şüphesiz belediyelerin engelli kişilere bakışını ortaya koyması bakımından önemli bir ipucu sunmaktadır. Zira engelli kişilerin mesleki ve fiziki rehabilitasyon ya da danışmanlık hizmetlerine ilişkin faaliyetler düşük seviyelerdeyken, sosyal ve kültürel etkinlikler en üst seviyededir. Bu tablo hiç şüphesiz belediyelerin hak temelli yaklaşım modelini yeterince benimseyemediğini ortaya koymaktadır.

### **3- İl Belediyelerinde Kentsel Alanların Erişilebilirlikleri**

Araştırmanın bu ayağında, il belediyelerinde kentsel alanların erişilebilirlikleri sorgulanmıştır. Kentsel alanların erişilebilirlikleri incelenirken şu üç konu üzerinde durulmuştur:

- I. Arter, cadde ve sokaklar,
- II. Trafik sinyalizasyon sistemi,
- III. Park, çocuk parkı ve rekreasyon alanları.

#### **A) Arter, Cadde ve Sokakların Erişilebilirlikleri**

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan<sup>26</sup> 41'ine cevap alınmıştır.

Buna göre:

- 41 belediyenin sorumlu olduğu 1.385 arter, 5.692 cadde ve 44.554 adet sokak bulunmaktadır.

<sup>25</sup> Örneğin 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> (erişim tarihi: 04.04.2015)

<sup>26</sup> İl belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği <http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html> (erişim tarihi: 01.04.2015)

- 1.385 arterin 590'nına (%42,60) rampa ve 217'sine (%15,67) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 795'inde rampa (%57,40) ve 1.168'inde (%84,33) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 5.692 caddenin 2.036'sına rampa (%35,77) ve 290'nında (%5,09) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 3.656'sında rampa (%64,23) ve 5.402'sinde (%94,91) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 44.554 sokağın 4.967'sinde rampa (%11,15) ve 265'inde (%0,59) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 39.587'sinde rampa (%88,85) ve 44.289'unda (%99,41) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.

| Arter / Cadde / Sokakların Erişilebilirlik Durumları |              |              |              |  |                        |                     |                        |   |                                       |               |              |              |             |              |             |               |
|--|--------------|--------------|--------------|--|------------------------|---------------------|------------------------|---|---------------------------------------|---------------|--------------|--------------|-------------|--------------|-------------|---------------|
|  | Cevap Durumu |              |              | Standartlara Göre Rampa Yapılan Arter / Cadde / Sokak Sayıları |                        |                     |                        | Arter / Cadde / Sokakların Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu |                                       |               |              |              |             |              |             |               |
|  | Arter Sayısı | Cadde Sayısı | Sokak Sayısı | Rampa Yapılan Arter  | Rampa Yapılmayan Arter | Rampa Yapılan Cadde | Rampa Yapılmayan Cadde | Hissedilebilir Zemin Yapılan Arter                                | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Arter |               |              |              |             |              |             |               |
| <b>Toplamları</b>                                    | <b>41</b>    | <b>1.385</b> | <b>5.692</b> | <b>44.554</b>  | <b>590</b>             | <b>795</b>          | <b>2.036</b>           | <b>3.656</b>  | <b>4.967</b>                          | <b>39.587</b> | <b>217</b>   | <b>1.168</b> | <b>290</b>  | <b>5.402</b> | <b>265</b>  | <b>44.289</b> |
| <b>Yüzdeleri</b>                                     | <b>50,62</b> | <b>-</b>     | <b>-</b>     | <b>-</b>   | <b>42,60</b>           | <b>57,40</b>        | <b>35,77</b>           | <b>64,23</b>  | <b>11,15</b>                          | <b>88,85</b>  | <b>15,67</b> | <b>84,33</b> | <b>5,09</b> | <b>94,91</b> | <b>0,59</b> | <b>99,41</b>  |

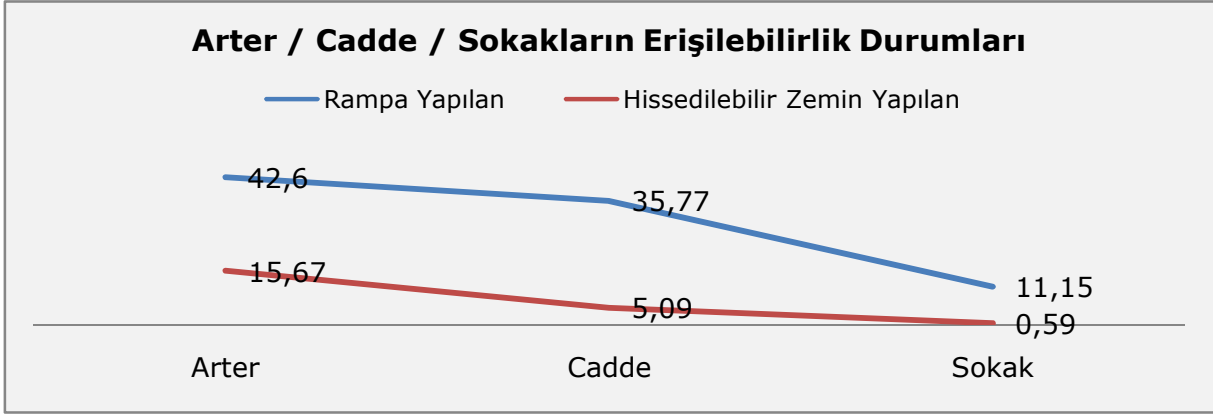
Tablo 2-5: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

Arter, cadde ve sokaklarda yapılan düzenlemeler oldukça yetersiz seviyededir. Her şeyden önce mevcut durumun bu minvalde olması başta tüm fiziksek kısıtlılık yaşayan bireyler olmak üzere ülkedeki herkesi olumsuz etkilemektedir. Zira evlerinden dışarı çıkan herkesin önce sokaktaki bu engelleri aşması ve sonra da ulaşım, istihdam, sağlık vb. hakları kullanırken karşısına çıkabilecek diğer engellerle mücadele etmesi



gerekmektedir. Hiç şüphesiz ortaya çıkan bu tablo hayatı kolaylaştırmak için gerekli koşulları oluşturmamaktadır.

Öte yandan rakamlar dikkatlice incelendiğinde, erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılma oranında arterden sokağa doğru azalan bir grafik ortaya çıkmaktadır.



Grafik 2-1: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

Grafik-'da yer alan bilgilerin birden fazla anlamı olması olasıdır. Bunlardan biri, arter, cadde ve sokaklar arasında öncelikli tercihin arterlerden yana kullanılmış olmasıdır. Diğeri ise, fiziki koşulların rampa ya da hissedilebilir zemin yapımına elverişli olmama ihtimalidir. Ancak araştırma bu anlamda net bir kanı ortaya koy(a)mamaktadır.

### B) Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan 41'ine cevap alınmıştır. Buna göre 41 ilde toplamda 1.232 trafik sinyalizasyon sistemi işletmededir. Bunlardan 110'ununda (%8,93) sesli uyarı sistemi varken 1.122'sinde (%91,07) yoktur. Dolayısıyla trafik sinyalizasyon sistemlerinde yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır.

| Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu         |              |               |
|---|--------------|---------------|
| Trafik Sinyalizasyon Sistemi Sayısı               |              |               |
| 1.232   |              |               |
| Trafik Sinyalizasyonda Sesli Uyarı Sistemi Durumu |              |               |
|   | Sayısı       | Yüzdesi       |
| Var   | 110          | 8,93          |
| Yok   | 1.122        | 91,07         |
| <b>Toplamları</b>                                 | <b>1.232</b> | <b>100,00</b> |

Tablo 2-6: Trafik sinyalizasyon sistemlerinin durumu

### C) Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları

Kentsel alanlarla ilgili araştırılan odaklar park, çocuk parkı ve rekreasyon alanlarında yapılan rampa ve hissedilebilir zemin düzenlemelerine ilişkindir. Ayrıca söz konusu alanlardaki umumi tuvaletlerin sayısı ve uygunluğu da incelenmiştir.

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan 41'ine cevap alınmıştır. Buna göre:

- 41 belediyenin sorumlu olduğu 2.540 park, 1.897 çocuk parkı ve 282 adet rekreasyon bulunmaktadır,
- 2.540 parkın 1.164'ünde (%45,83) rampa ve 199'unda (%7,83) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.376'sında rampa (%54,17) ve 2.341'inde (%92,17) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 1.897 çocuk parkının 844'ünde (%44,49) rampa ve 88'inde (%4,64) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.053'ünde rampa (%55,51) ve 1.809'unda (%95,36) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 282 rekreasyon alanının 125'inde rampa (%44,33) ve 16'sında (%5,67) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 157'sinde (%55,67) rampa ve 266'sında (%94,33) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.
- Toplamda, park, çocuk parkı ve rekreasyon sayısı 4.719 olup bunlardan 180'inde (%3,81) tuvalet bulunmaktayken 4.539'unda (%96,19) bulunmamaktadır.

| <b>Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları</b> |  |                    |                 |  |                       |                           |                              |                          |  |                                   |                                      |  |   |   |  |                            |                       |                          |
|--|--|--------------------|-----------------|--|-----------------------|---------------------------|------------------------------|--------------------------|--|-----------------------------------|--------------------------------------|--|---|---|--|----------------------------|-----------------------|--------------------------|
|  | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Sayıları |                    |                 | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Rampa Durumu |                       |                           |                              |                          | Park / Çocuk Rekreasyon Alanlarının Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu |                                   |                                      | Park / Çocuk Rekreasyon Alanlarında Tuvalet Sayıları |   |   |  |                            |                       |                          |
|  | Park Sayısı                              | Çocuk Parkı Sayısı | Rekreasyon Sayı | Rampa Yapılan Park                                       | Rampa Yapılmayan Park | Rampa Yapılan Çocuk Parkı | Rampa Yapılmayan Çocuk Parkı | Rampa Yapılan Rekreasyon | Rampa Yapılmayan Rekreasyon  | Hissedilebilir Zemin Yapılan Park | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Park | Hissedilebilir Zemin Yapılan Çocuk Parkı             | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Çocuk Parkı | Hissedilebilir Zemin Yapılan Rekreasyon | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Rekreasyon | Toplam Kentsel Alan Sayısı | Uygun Tuvalet Bulunan | Uygun Tuvalet Bulunmayan |
| <b>Toplamları</b>                                  | <b>2.540</b>                             | <b>1.897</b>       | <b>282</b>      | <b>1.164</b>   | <b>1.376</b>          | <b>844</b>                | <b>1.053</b>                 | <b>125</b>               | <b>157</b>   | <b>199</b>                        | <b>2.341</b>                         | <b>88</b>  | <b>1.809</b>                                | <b>16</b>                               | <b>266</b>                                 | <b>4.719</b>               | <b>180</b>            | <b>4.539</b>             |
| <b>Yüzdeleri</b>                                   | -  | -                  | -               | <b>45,83</b>   | <b>54,17</b>          | <b>44,49</b>              | <b>55,51</b>                 | <b>44,33</b>             | <b>55,67</b>   | <b>7,83</b>                       | <b>92,17</b>                         | <b>4,64</b>  | <b>95,36</b>                                | <b>5,67</b>                             | <b>94,33</b>                               | -                          | <b>3,81</b>           | <b>96,19</b>             |

Tablo 2-7: Kentsel alanların erişilebilirlik durumları

Kentsel alanlarda rampa yapılma oranı %44-46 arasındayken hissedilebilir zemin yapılma oranı %4-8 arasında kalmıştır. Kentsel alanlarda tuvalet düzenlemeleri ise %3,81 seviyesinde olup, tüm bu düzenlemeler oldukça düşük seviyededir.

#### 4- Toplu Taşıma Sistemlerinde Erişilebilirliğin Durumu (şehir içi kara taşımacılığı)

İl belediyelerine yapılan diğer bir bilgi edinme müracaatı<sup>27</sup> ise toplu taşımada kullanılan (şehir içi) otobüs ve midibüslerin erişilebilirlik durumları konusunda olmuştur. Her ne kadar duraklar, sürücülerin araç içindeki donanımları kullanabilme kabiliyetleri ve yine sürücülerin psiko-sosyal durumları ya da iletişim kurma becerileri, yolcu taşımacılığının diğer önemli faktörleri olsa da araştırmanın ölçme zorlukları ve kısıtlar sebebiyle araştırmanın dışında tutulmuştur. Buna müteakip kullanılan araçların rampa, sesli ikaz sistemi ve bilgi verici ekranlar ve aracın temin yılı araştırmanın konusu içine dâhil edilmiştir. Diğer yandan ulaşım hizmetini doğrudan il belediyelerin sunması sebebiyle ilçe belediyelerinde bu husus incelenmemiştir.

Bu minvalde 81 il belediyesine yapılan bilgi edinme başvurularından 51'ine cevap alınmıştır. Belediyelerin işletmede veya denetiminde olan araçların tiplerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

| Araçların Tiplerine Göre Sayıları  |               |               |
|------------------------------------|---------------|---------------|
| Otobüs Tipi                        | Sayıları      | Yüzdeleri     |
| Belediye Otobüsü                   | 8.416         | 31,80         |
| Belediye Midibüsü                  | 228           | 0,86          |
| Özel Halk Otobüsü                  | 10.412        | 39,35         |
| Özel Halk Midibüsü                 | 3.304         | 12,49         |
| Diğer                              | 4.103         | 15,50         |
| <b>Toplamları</b>                  | <b>26.463</b> | <b>100,00</b> |
| <b>Cevap Veren Belediye Sayısı</b> | <b>51</b>     | <b>62,96</b>  |

Tablo 2-8: Araçların tiplerine göre sayıları

Yukarıdaki tabloya göre 26.463 araçtan otobüs sınıfında olanların sayısı 18.828 (%71,15), midibüs sınıfında olanların sayısı 3.532 (%13,35) ve iki kategoriye de girmeyen araçların sayısı 4.103'tür (%15,50).

Araçların sahip olduğu donanımsal özellikler ise şöyledir:

- 26.463 aracın 10.856'sında (%41,02) rampa ya da asansör bulunurken 15.607'sinde (%58,98) bulunmamaktadır,
- 26.463 aracın 7.124'ünde (%26,02) sesli ikaz sistemi<sup>28</sup> bulunmaktayken 19.339'unda (%73,08) bulunmamaktadır,

<sup>27</sup> İl belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği <http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html> (erişim tarihi: 01.04.2015)

<sup>28</sup> Aracın hangi durağa yaklaşmakta olduğu ya da geldiğini sesli olarak bildiren sistem.

- 26.463 aracın 7.833'ünde (%29,60) görsel ikaz sistemi<sup>29</sup> bulunmaktayken 18.630'unda (%70,40) bulunmamaktadır.

| Araçların Donanımsal Özellikleri                         |                    |               |              |               |              |
|--|--------------------|---------------|--------------|---------------|--------------|
| Donanım  | Araç Tipi          | Uygun         |              | Uygun Değil   |              |
|  |                    | Sayısı        | Yüzdesi      | Sayısı        | Yüzdesi      |
| <b>Rampa / Asansöre Göre Erişilebilirlik Durumu</b>      | Belediye Otobüsü   | 7.104         | 84,41        | 1.312         | 15,59        |
|  | Belediye Midibüsü  | 24            | 10,53        | 204           | 89,47        |
|  | Özel Halk Otobüsü  | 3.342         | 32,10        | 7.070         | 67,90        |
|  | Özel Halk Midibüsü | 259           | 7,84         | 3.045         | 92,16        |
|  | Diğer              | 127           | 3,10         | 3.976         | 96,90        |
|  | <b>Toplam</b>      | <b>10.856</b> | <b>41,02</b> | <b>15.607</b> | <b>58,98</b> |
| <b>Sesli İkaz Sistemine Göre Erişilebilirlik Durumu</b>  | Belediye Otobüsü   | 4.875         | 57,93        | 3.541         | 42,07        |
|  | Belediye Midibüsü  | 0             | 0,00         | 228           | 100,00       |
|  | Özel Halk Otobüsü  | 2.072         | 19,90        | 8.340         | 80,10        |
|  | Özel Halk Midibüsü | 163           | 4,93         | 3.141         | 95,07        |
|  | Diğer              | 14            | 0,34         | 4.089         | 99,66        |
|  | <b>Toplam</b>      | <b>7.124</b>  | <b>26,92</b> | <b>19.339</b> | <b>73,08</b> |
| <b>Görsel İkaz Sistemine Göre Erişilebilirlik Durumu</b> | Belediye Otobüsü   | 5.353         | 63,61        | 3.063         | 36,39        |
|  | Belediye Midibüsü  | 0             | 0,00         | 228           | 100,00       |
|  | Özel Halk Otobüsü  | 2.430         | 23,34        | 7.982         | 76,66        |
|  | Özel Halk Midibüsü | 50            | 1,51         | 3.254         | 98,49        |
|  | Diğer              | 0             | 0,00         | 4.103         | 100,00       |
|  | <b>Toplam</b>      | <b>7.833</b>  | <b>29,60</b> | <b>18.630</b> | <b>70,40</b> |

Tablo 2-9: Araçların donanımsal özellikleri

Yukarıdaki tablodaki verilere göre toplu taşıma araçlarında en çok düzenleme yapılan donanım rampa ve asansör sistemleridir. Buna karşın görme ve işitme engelli kişilerin daha yoğunlukla kullandığı sesli ve görüntülü ikaz sistemleri daha azdır. Hâlbuki bir araca rampa ya da asansör gibi bir donanım kazandırmak ya da o donanımla beraber satın almak daha fazla maddi kaynak gerektirirken, sesli ya da görsel ikaz sistemli donanımlar çok daha az maddi kaynak gerektirir. Araç sahibi ya da işleticilerinin sesli ve görsel ikaz sistemlerini araçlarına kazandırmamaları anlaşılır değildir.

Öte yandan elde edilen verilerde rampa ya da asansör, sesli ve görsel ikaz sistemlerindeki yüzde değerlerini en çok yükselten ilin İstanbul olduğu görülmüştür. Bu ilin sahip olduğu filodaki araç sayısı ve araçların donanımsal özellikleri diğer illerden çok daha farklıdır. Örneğin yukarıdaki tablo içinden İstanbul'a ait verileri kaldırdığınızda rampa ya da asansöre sahip olan araçların yüzdesi 41,02'den 32,35'e, sesli ikaz sistemine sahip olan araçların yüzdesi 26,02'den 10,63'e ve görsel ikaz sistemine sahip olan araçların yüzdesi 29,60'dan 13,97'ye düşmektedir. Bu minvalde İstanbul'un diğer illere göre çok daha iyi durumda olduğunu ifade etmek gerekir.

<sup>29</sup> Aracın hangi durağa yaklaşmakta olduğu ya da geldiğini yazılı olarak ve ekran aracılığıyla bildiren sistem.

Araçların temin yılları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloya göre 26.463 aracın 12.606'sı (%47,64) 2005 yılından önce, 13.857'si (%52,36) ise 2005 yılından sonra temin edilmiştir.

| <b>Araçların Temin Yıllarına Göre Dağılımı</b> |                    |              |                     |              |
|--|--------------------|--------------|---------------------|--------------|
| <b>Araç Tipi</b>                               | <b>2005 Öncesi</b> |              | <b>2005 Sonrası</b> |              |
| Belediye Otobüsü                               | 2.925              | 34,76        | 5.491               | 65,24        |
| Belediye Midibüsü                              | 154                | 67,54        | 74                  | 32,46        |
| Özel Halk Otobüsü                              | 4.904              | 47,10        | 5.508               | 52,90        |
| Özel Halk Midibüsü                             | 1.635              | 49,49        | 1.669               | 50,51        |
| Diğer  | 2.988              | 72,82        | 1.115               | 27,18        |
| <b>Toplam</b>                                  | <b>12.606</b>      | <b>47,64</b> | <b>13.857</b>       | <b>52,36</b> |

Tablo 2-10: Araçların temin yıllarına göre dağılımı

EHK yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kanuna uyularak erişilebilir araçlar alınsaydı, bugün tüm araçların en az %52,36'sı herkes bakımından erişilebilir olacaktı. Bu bağlamda Türkiye belediyelerinin bu olumsuz durumu lehe çevirmek için çok önemli bir fırsatı değerlendiremediği çok açıktır.

### 2.2.2.3. İlçe Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının ve Kentsel Alanlarının Erişilebilirlikleri

Türkiye'de 900'ün üzerinde ilçe bulunmaktadır. Araştırma, söz konusu ilçelerin tamamını kapsamamış, bunun yerine sadece büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan ilçe belediyeleri üzerine odaklanılmıştır. Fakat bu kısıtlılığa rağmen incelemeye alınan ilçe belediye sayısı 478'dir. İlçe belediyelerinin izlemesi ve faaliyetlerinin araştırılması tıpkı il belediyelerinde olduğu gibi şu kapsamda şekillenmiştir:

- Kentsel alanların erişilebilirlikleri,
- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,

### 1- İlçe Belediyelerinin Engelli Kişiler Hakkındaki Tespit ve Veri Tabanı Çalışmaları

Araştırma kapsamında elde edilen veriler belediyelerin bu yönde yeterli bir çalışma yap(a)madıklarını göstermektedir. Bu verilere göre:

- 264 ilçe belediyesinden 100'ü (%37,88) engelli kişilerin tespit çalışması yapmış, 164'ü (%62,12) yapmamış,
- 264 ilçe belediyesinden 69'u (%26,14) veri tabanı çalışması yapmış, 195'i (%73,86) yapmamıştır.

| <b>Engelli Kişiler Hakkında Tespit ve Veri Tabanı Çalışması</b> |   |            |   |            |
|---|---|------------|---|------------|
|   | <b>Engelli Kişilerin Tespit Çalışması</b> |            | <b>Engelli Kişiler Hakkında Veri Tabanı Çalışması</b> |            |
|   | <b>Var</b>                                | <b>Yok</b> | <b>Var</b>  | <b>Yok</b> |
| <b>Toplamları</b>   | <b>100</b>                                | <b>164</b> | <b>69</b>   | <b>195</b> |

|                  |              |              |              |              |
|------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|
| <b>Yüzdeleri</b> | <b>37,88</b> | <b>62,12</b> | <b>26,14</b> | <b>73,86</b> |
|------------------|--------------|--------------|--------------|--------------|

Tablo 2-11: Engelli kişiler hakkında tespit ve veri tabanı çalışması

## 2- İlçe Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

İlçe belediyeleri bakımından araştırmanın bir diğer konusu ise, belediyelerin engelli kişilere doğrudan sunduğu hizmetlerdir. Bilgi edinme başvurularına 264 ilçe belediyesi cevap vermiştir. Buna göre:

- 54 belediyede (%20,45) engelli birimi bulunmaktayken 210'unda (%79,55) bulunmamakta,
- 73 belediyede (%27,65) asansörlü/rampalı araç bulurken 191'inde (%72,35) bulunmamakta,
- 128 belediye (%48,48) medikal cihaz yardımı yapıyorken 136'sı (%51,52) yapmamakta,
- 17 belediye (%6,44) fiziksel rehabilitasyon hizmetleri sunuyorken 247'si (%93,56) sunmamakta,
- 52 belediye (%19,70) mesleki eğitim hizmetleri sunuyorken 212'si (%80,30) sunmamakta,
- 38 belediye (%14,39) hukuk danışmanlığı veriyorken 226'sı (%85,61) vermemekte,
- 51 belediye (%19,32) psikolojik danışmanlık hizmeti veriyorken 213'ü (%80,68) vermemekte,
- 53 belediye (%20,08) aile danışmanlığı veriyorken 211'si (%79,92) vermemekte,
- 126 belediye (%47,73) sosyal ve kültürel etkinlik düzenliyorken 138'i (%52,27) düzenlememektedir.

| <b>İlçe Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Hizmetler</b> |               |                |               |                |
|--|---------------|----------------|---------------|----------------|
| <b>Hizmet Çeşitleri</b>  | <b>Evet</b>   |                | <b>Hayır</b>  |                |
|  | <b>Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> | <b>Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| Engelliler Birimi  | 54            | 20,45          | 210           | 79,55          |
| Asansörlü / Rampalı Araç Durumu  | 73            | 27,65          | 191           | 72,35          |
| Medikal Cihaz Yardımları   | 128           | 48,48          | 136           | 51,52          |
| Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri                                     | 17            | 6,44           | 247           | 93,56          |
| Mesleki Eğitim Hizmetleri  | 52            | 19,70          | 212           | 80,30          |
| Hukuk Danışmanlığı   | 38            | 14,39          | 226           | 85,61          |
| Psikolojik Danışmanlık   | 51            | 19,32          | 213           | 80,68          |
| Aile Danışmanlığı  | 53            | 20,08          | 211           | 79,92          |
| Sosyal / Kültürel Etkinlik   | 126           | 47,73          | 138           | 52,27          |
| Diğer  | 44            | 16,67          | 220           | 83,33          |

Tablo 2-12: İlçe belediyelerinin engelli kişilere yönelik sunduğu hizmetler

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de engelli birim kurulu belediye sayısı oldukça düşük seviyededir. Zira %79,55'inde bu birimler kurulu değildir. Öte yandan yukarıdaki tablo incelendiğinde engeli bireylere verilen desteklerin ekseni genellikle sosyal veya kültürel etkinlik düzenleme ve medikal cihaz yardımları sağlama etrafında toplanmaktadır. Mesleki ve fiziki rehabilitasyon ya da danışmanlık hizmetlerine ilişkin faaliyetler il belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de düşük seviyelerde, buna karşın sosyal ve kültürel etkinlikler ise en üst seviyededir. Bu tablo hiç şüphesiz belediyelerin hak temelli yaklaşım modelini yeterince benimseyemediğini ortaya koymaktadır.

### 3- İlçe Belediyelerinde Kentsel Alanların Erişilebilirlikleri

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinin de kentsel alanlarının erişilebilirlikleri incelenirken şu üç konu üzerinde durulmuştur:

- I. Arter, cadde ve sokaklar,
- II. Trafik sinyalizasyon sistemi,
- III. Park, çocuk parkı ve rekreasyon alanları.

#### A) Arter, Cadde ve Sokakların Erişilebilirlikleri

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan 231'ine cevap alınmıştır.

| Arter / Cadde / Sokakların Erişilebilirlik Durumları |              |              |              |  |   |
|--|--------------|--------------|--------------|--|---|
| Toplamları   | Cevap Durumu |              |              | Standartlara Göre Rampa Yapılan Arter / Cadde / Sokak Sayıları | Arter / Cadde / Sokakların Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu |
|  | Arter Sayısı | Cadde Sayısı | Sokak Sayısı |  |   |
| <b>231</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>2.314</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>18.451</b>  |              |              |              |  |   |
| <b>213.475</b>                                       |              |              |              |  |   |
| <b>950</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>1.364</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>5.154</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>13.297</b>  |              |              |              |  |   |
| <b>39.488</b>  |              |              |              |  |   |
| <b>173.987</b>                                       |              |              |              |  |   |
| <b>242</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>2.072</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>1.333</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>17.118</b>  |              |              |              |  |   |
| <b>8.856</b>   |              |              |              |  |   |
| <b>204.619</b>                                       |              |              |              |  |   |

|                  |              |   |   |   |              |              |              |              |              |              |              |              |             |              |             |              |
|------------------|--------------|---|---|---|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|
| <b>Yüzdeleri</b> | <b>48,33</b> | - | - | - | <b>41,05</b> | <b>58,95</b> | <b>27,93</b> | <b>72,07</b> | <b>18,50</b> | <b>81,50</b> | <b>10,46</b> | <b>89,54</b> | <b>7,22</b> | <b>92,78</b> | <b>4,15</b> | <b>95,85</b> |
|------------------|--------------|---|---|---|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|--------------|-------------|--------------|-------------|--------------|

Tablo 2-13: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

Dağılımları yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere:

- 231 belediyenin sorumlu olduğu 2.314 arter, 18.451 cadde ve 213.475 adet sokak bulunmaktadır.
- 2.314 arterin 950'sine (%41,05) rampa ve 242'sine (%10,46) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.364'üne rampa (%58,95) ve 2.072'sinde (%89,54) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 18.451 caddenin 5.154'üne rampa (%27,93) ve 1.333'ünde (%7,22) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 13.297'sinde rampa (%72,07) ve 17.118'inde (%92,78) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 213.475 sokağın 39.488'ine rampa (%18,50) ve 8.856'sında (%4,15) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 173.987'sine (%81,50) rampa ve 204.619'una (%95,85) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de arter, cadde ve sokaklarda yapılan düzenlemeler oldukça yetersiz seviyededir.

## B) Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan 231'ine cevap alınmıştır. Buna göre 231 ilçede toplamda 1.083 trafik sinyalizasyon sistemi işletmededir. Bunlardan 75'inde (%6,93) sesli uyarı sistemi varken 1.008'sinde (%93,07) yoktur. Dolayısıyla sinyalizasyon sistemleri hakkında yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır.

| <b>Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu</b>         |               |                |
|--|---------------|----------------|
| <b>Trafik Sinyalizasyon Sistemi Sayısı</b>               |               |                |
| <b>1.083</b>   |               |                |
| <b>Trafik Sinyalizasyonda Sesli Uyarı Sistemi Durumu</b> |               |                |
|  | <b>Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| <b>Var</b>   | 75            | 6,93           |
| <b>Yok</b>   | 1.008         | 93,07          |
| <b>Toplamları</b>  | <b>1.083</b>  | <b>100,00</b>  |

Tablo 2-14: Trafik sinyalizasyon sistemlerinin durumu

## C) Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de kentsel alanlarla ilgili araştırılan odaklar; park, çocuk parkı ve rekreasyon alanlarına yapılan rampa, hissedilebilir zemin ve engelli umumi tuvaletlerin sayısı ve uygunluğu olmuştur.

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan 231'ine cevap alınmıştır. Buna göre:



- 231 ilçe belediyenin sorumlu olduğu 11.586 park, 8.134 çocuk parkı ve 982 adet rekreasyon bulunmaktadır.
- 11.586 parkın 5.510'unda (%47,56) rampa ve 2.474'ünde (%21,35) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 6.076'sında rampa (%52,44) ve 9.112'sinde (%78,65) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 8.134 çocuk parkının 3.104'ünde (%38,16) rampa ve 671'inde (%8,25) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 5.030'ünde rampa (%61,84) ve 7.463'ünde (%91,75) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 982 rekreasyon alanının 341'inde rampa (%34,73) ve 56'sında (%5,70) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 641'sinde (%65,27) rampa ve 926'sında (%94,30) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.
- Toplamda, park, çocuk parkı ve rekreasyon sayısı 20.702 olup bunlardan 543'ünde (%2,62) tuvalet bulunmaktayken 20.159'unda (%97,38) tuvalet bulunmamaktadır.

| Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları |  |                    |                 |  |                       |                           |                              |  |                             |                                   |  |  |   |   |  |                            |                       |                          |
|---|--|--------------------|-----------------|--|-----------------------|---------------------------|------------------------------|--|-----------------------------|-----------------------------------|--|--|---|---|--|----------------------------|-----------------------|--------------------------|
|   | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Sayıları |                    |                 | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Rampa Durumu |                       |                           |                              | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu |                             |                                   | Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarında Tuvalet Sayıları |  |   |   |  |                            |                       |                          |
|   | Park Sayısı                              | Çocuk Parkı Sayısı | Rekreasyon Sayı | Rampa Yapılan Park                                       | Rampa Yapılmayan Park | Rampa Yapılan Çocuk Parkı | Rampa Yapılmayan Çocuk Parkı | Rampa Yapılan Rekreasyon   | Rampa Yapılmayan Rekreasyon | Hissedilebilir Zemin Yapılan Park | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Park                         | Hissedilebilir Zemin Yapılan Çocuk Parkı | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Çocuk Parkı | Hissedilebilir Zemin Yapılan Rekreasyon | Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Rekreasyon | Toplam Kentsel Alan Sayısı | Uygun Tuvalet Bulunan | Uygun Tuvalet Bulunmayan |
| <b>Toplamları</b>                           | <b>11.586</b>                            | <b>8.134</b>       | <b>982</b>      | <b>5.510</b>   | <b>6.076</b>          | <b>3.104</b>              | <b>5.030</b>                 | <b>341</b>   | <b>641</b>                  | <b>2.474</b>                      | <b>9.112</b>   | <b>671</b>                               | <b>7.463</b>                                | <b>56</b>                               | <b>926</b>                                 | <b>20.702</b>              | <b>543</b>            | <b>20.159</b>            |
| <b>Yüzdeleri</b>                            | -  | -                  | -               | <b>47,56</b>   | <b>52,44</b>          | <b>38,16</b>              | <b>61,84</b>                 | <b>34,73</b>   | <b>65,27</b>                | <b>21,35</b>                      | <b>78,65</b>   | <b>8,25</b>                              | <b>91,75</b>                                | <b>5,70</b>                             | <b>94,30</b>                               | -                          | <b>2,62</b>           | <b>97,38</b>             |

Tablo 2-15: Kentsel alanların erişilebilirlik durumları

Kentsel alanlardaki rampa yapılma oranları %34-47 arasında olup, hissedilebilir zemin yapılma oranı ise %2-21 arasında kalmıştır. Kentsel alanlarda tuvalet düzenlemeleri ise %2,62 seviyesindedir ve tüm bu düzenlemeler oldukça düşük seviyededir.

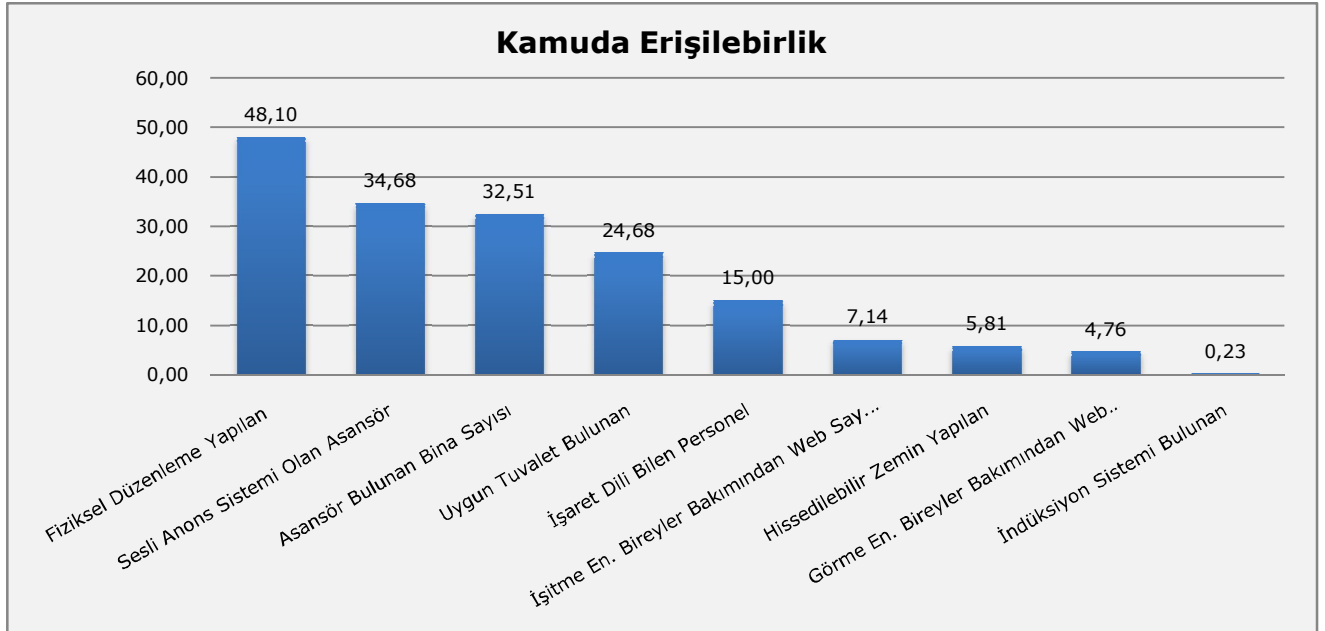
### 2.3. Sonuç ve Öneriler

Hukuki düzenlemelerin mevcut hali, erişilebilirlik meselesini tek başına çözmeye muktedir değildir. Zira mevcut düzenlemeler, herhangi bir yapının ya da taşıma sisteminde kullanılan araçların erişilebilirliğe uygun hale getirilmesini aksi halde idari para cezalarının uygulanacağını söylemekle yetinmektedir.<sup>30</sup> Teşvik, kampanya, toplumsal farkındalık, eğitim gibi unsurlar dâhil edilmedikçe idari para cezalarının tek başına etkili olamayacağı çok açıktır.

İzleme ve denetlemeyle sorumlu olan ve illerde EİDK'ların performansı ortadadır. Veriler, EİDK'ların hem nitelik hem de nicelik bakımından yeterli olmadığını göstermektedir. Örneğin İstanbul gibi denetim kapsamındaki bina sayısı onbinleri bulan bir ilde denetimi yapılan bina sayısı 73'tür. Ayrıca bugüne kadar hiçbir özel ya da tüzel kişiye idari para cezası kesilmemiş olması EİDK'ların hem denetim hem de ceza kesmekte yeterli bir irade ortaya koymadığını açık bir şekilde göstermektedir .

Bu yayının hazırlanması sırasında, kamuoyuna ve araştırmacılara ulaşan bilgilere göre erişilebilirlik hakkında herhangi bir kurumun ya da kuruluşun takvime dayalı bir değişim ya da dönüşüm stratejisi ya da planı bulunmamaktadır. UDEP gibi sınırı ve bütçesi belli olan projeler ise sorunu çözmek için yeterli seviyede değildir.

Öte yandan kamuda erişilebilirlik düzenlemelerinin genellikle ortopedik engelliler gözetilerek yapıldığı görülmüştür. Aşağıdaki grafik bu tespiti net olarak ortaya koymaktadır.



<sup>30</sup> Bu durumun tek istisnası şehir içi yolcu taşıma hizmeti yapan araçlar içindir. Burada alınan tedbir; söz konusu araçlara yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilmeyecek olmasıdır.

## Grafik 2-2: Tüm kamu binalarında erişilebilirlik verileri<sup>31</sup>

Grafiğe göre en çok düzenleme, binalarda yatay dolaşım bakımından ortopedik engelli kişiler için yapılmıştır. En az ise görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemelere ilişkindir. Bu tespit aslında kamunun erişilebilirliği nasıl algıladığını ortaya koyması bakımından oldukça manidardır. Zira kamudaki erişilebilirlik algısı rampa, tuvalet ve asansörlerden müteşekkildir. Diğer engel grubundan olan bireylerin ihtiyaçları yeterince gözetilememektedir. Örneğin, bilgi ve teknolojilerinde erişilebilirlik düzenlemeleri oldukça sınırlıdır. Yine kamuda işaret dili bilen personel sayısı oldukça düşük seviyelerdedir.

Hiç şüphesiz bir kentin, alt ve üst yapının ya da sistemin olduğundan çok farklı bir biçimde yeniden tasarlanarak değişmesi ya da dönüşmesi zamana yayılarak başarılabilir bir durumdur. Ancak, söz konusu değişim ve dönüşümün istikrarlı bir biçimde başarıya ulaşabilmesi için ortaya konulan ön irade yeterli değildir. Kaldı ki bazı düzenlemelerin yapılabilmesi için geniş zamana da ihtiyaç duyulmamaktadır. Gerçekçi ve planlı bir strateji (en azından kamu kurum ve kuruluşlarının ya da özel kişiler tarafından işletilen alanların performanslarına dayalı takip sistemi) oluşturulmadıkça, katedilecek mesafenin anlamlı sonuçlar doğuracağını ileri sürmek doğru olmayacaktır.

Öte yandan yeni yapı ve sistemlerin standartlara aykırı bir şekilde imal edildiği de görülmektedir. Özellikle medyada yer alan haberlerde imalatların hatalı yapıldığı, işe yaraması bir tarafa, başta engelli kişiler olmak üzere herkes bakımından tehlikeler arz ettiği görülmüştür. Buradan hareketle, özellikle teknik kadroların eğitim bakımından yetersizliğinden bahsedebiliriz. Alanda hizmet üreten tarafında çalışan kişilerin ortaya koyduğu imalatların denetlenemediği de düşünülmektedir. Hiç şüphesiz hatalı imalatların düzeltilmesi ya da telafi edilmesi için harcanan/harcanacak olan maddi kaynaklar, kamu zararına dır.

Erişilebilirliğin önündeki en büyük engellerden biri de konunun toplumsal olarak ele alınamayışı ve toplumda bir farkındalığın oluşamamasıdır. Medyaya yansıyan haberlerde kamusal alanlardaki asansörlerin şuursuzca kullanılması, bölge esnafı tarafından kaldırımların işgal edilmesi, kaldırım başlangıcı ya da sonunda bulunan rampaların önüne araçların park edilmesi bunlardan bazılarıdır. Ancak, buna karşın politika belirleyici kurum ya da kuruluşların halkı aydınlatmak ve belki de erişilebilirlik konusunda bir kültür kazandırmak yönünde bir çabası da bulunmamaktadır.

Araştırmanın sonucunda erişilebilirlik konusunda bazı alanlarda umut verici gelişmeler kaydedildiği, ancak, bazı alanların ise hâlen gerekli adımları atmamak için ortaya bir irade koyamadığı görülmüştür. Erişilebilirlik meselesinin insan hakları perspektifinde çözülebilmesi için alınması gereken tedbirler ile yapılması ve geliştirilmesi beklenen politikalara ilişkin öneriler şöyledir:

- Toplumun tüm kesimlerine yapılan ya da yapılacak olan düzenlemelerin lütuf değil aksine bir insan hakları meselesi olduğunu anlatılmalıdır,

<sup>31</sup> Grafiğe konu olan oranlar, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, valilikler, il belediyeleri, ilçe belediyeleri, ASPB, SGK, İŞKUR, milli eğitim, sağlık ve emniyet il müdürlükleri ile kaymakamlıklar, üniversiteler, RAM'lar ve başsavcılık / savcılıkların verilerinden derlenmiştir.

- Görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan erişilebilirlik düzenlemeleri oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni erişilebilirliğin rampa, tuvalet ya da asansörlerden ibaret olduğuna dair bir algının yerleşik olmasıdır. Yine bir başka toplumsal algı, erişilebilirlik düzenlemelerinin engelli kişilere özel olarak yapıldığı yönündedir. Hâlbuki bu düzenlemeler herkes içindir. Dolayısıyla taraflara, tanım ve kapsam bakımından erişilebilirliğin izahı yapılmalıdır –ki bu da çok kalabalık olmayan eğitimlerle ve farkındalık çalışmalarıyla mümkün olabilir,
- Erişilebilirlik adına yapılacak her türlü çalışma için, önce nasıl ve hangi şartlarda yapılara ve sistemlere sahip olduğumuzu bilmemiz gerekmektedir. Bunun için bir istatistiki (envanter) çalışma yapılması, yapılanların sonuçlandırılması, alana ilişkin planlama yapmak açısından fevkalâde önemlidir,
- Bilgi ve teknolojileri ile farklı iletişim yöntemlerinin (örneğin işaret dili, sesli materyallerin) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir,
- Erişilebilirlik ve evrensel tasarım gibi konular tüm mimarlık ve mühendislik fakültelerinde zorunlu ders olarak verilmelidir,
- Piyasada çalışan teknik kadrolara (mimarlar, mühendisler, teknikerler, teknisyenler ve yapımda çalışan işçiler) meslek odalarından da destek alarak erişilebilirlik standartları konusunda eğitimler verilmelidir,
- Erişilebilirlik standartları TSE tarafından ücretli olarak satılmaktadır. Bu tür yayınların ücretsiz ve açık kaynak olarak dağıtılması sağlanmalıdır,
- Toplumsal farkındalık çalışmaları özellikle kitle iletişim araçları kullanılarak ve kanaat önderlerinin desteği alınarak sürdürülmelidir,
- Kamu kurum ve kuruluşlarının tarihi binaları kullanmamaları yönünde bir politika oluşturulmalıdır. Zira tarihi binalarda fiziki değişiklikler ya çok güç yapılmaktadır ya da yapılması olanaksızdır,
- Erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlemesi konusunda faaliyet gösteren EİDK'lar bağımsız bir yapıya kavuşturulmalıdır,
- Erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlemesi konusunda faaliyet gösteren EİDK'ların nitelik ve nicelik bakımından kapasitesi artırılmalıdır,
- Erişilebilirlik ilkökul müfredatları da dâhil olmak üzere tüm eğitim kademelerinde işlenmelidir,
- Toplu taşıma hizmeti veren sürücülerin psiko-sosyal ve iletişim yetenekleri geliştirilmelidir,
- Alanda hizmet üreten, çalışan ya da politika yapan tarafların belirli konularda ve periyotlarla bir araya gelmesini sağlayacak organizasyonlar yapılmalıdır,
- Erişilebilirlik alanında çalışan herkesten hukuki ve idari düzenlemeler yapılmadan önce, alandan görüş alınmalıdır,
- Ceza ve tevkifevlerinin erişilebilirlik şartları engelli kişilerin bağımsız hareket etmelerine ve yaşam sürdürmelerine olanak sağlamamaktadır. Dolayısıyla ceza

ve tevkifevlerinde erişilebilirlik durumu gözden geçirmeli ve burada kalan engelli bireylerin ikinci kez cezalandırılması önlenmelidir,

- Erişilebilirlik konusunda iyi ürünler, hizmetler ve imalatlar yapan kurum ve kuruluşlara yönelik onore ve teşvik edicisi yöntemler uygulanmalıdır.

### **3. EĞİTİM HAYATI**

**Yayına Hazırlayan: İdil Seda Ak**

### 3.1. Giriş

Eğitim, günümüz toplumunun en önemli medeniyet bileşenlerinden biridir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un Mayıs 2015'te Kore Cumhuriyeti'nde düzenlenen Dünya Eğitim Forumu'nda yeniden altını çizdiği üzere; "eğitim bir ayrıcalık değil, herkes için doğuştan gelen bir haktır" ve herkes tüm yaşamı boyunca bu hakka sahiptir.<sup>32</sup> Engelli bireyler de bu hakkın en önemli yararlanıcılarından biridir.<sup>33</sup> Ancak engelli bireylerin eğitime erişim oranları incelendiğinde, maalesef birçok kişi için hâlâ eğitim olanaklarına erişimde sorunlar yaşandığı görülmektedir.<sup>34</sup>

Gül'ün de belirttiği gibi<sup>35</sup>, "engelli bireylerin yeterince iyi eğitim alamadığına dair sorun" ifade edildiğinde, "engelsiz bireylerin dahi hâlâ yeterince iyi eğitim alamadığı" cevabı sıklıkla karşılık olarak verilmektedir. Bu durum ne yazık ki iki önemli sorunun varlığına işaret etmektedir. Bunlardan ilki, kafalarımızdaki yaklaşımda hâlâ engelli bireyler ile engelsiz bireyler arasında bir hiyerarşinin var olduğudur. Buna göre; engelsiz öğrencilerin ihtiyaçları önceliklidir ve ancak bu sorular çözüldüğü takdirde engelli öğrencilerin sorunları için gerekli kaynaklar tahsis edilebilir. İkinci sorun ise; engelsiz kişilerin; kendileri ve engelli kişiler için birbirinden ayrı iki çevrenin var olduğunu düşünüyor olmalarıdır, dolayısıyla bir çevrede alınan önlemlerin diğer çevreyi etkilemediği düşüncesi hâkimdir. Oysaki eğitim sistemi içinde herhangi bir grup öğrenci için alınacak özel bir tedbir ya da yapılacak makul düzenlemeler, istinasız tüm öğrencilerin buldukları çevreyi etkileyecek, uygulamalardan doğrudan ya da dolaylı yararlanmalarını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu sorunların varlığı, eğitim konusunun hâlâ bir insan hakkı meselesi olarak tartışılmadığının da bir göstergesidir.

### 3.2. Eğitim Alanına İlişkin Güncel Politikalar

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011- 2013 yılları arasında yürütülen Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi ile MEB bütünleştirme politikası yönünde önemli adımlar atmıştır.<sup>36</sup> Proje kapsamında yayınlanan Engelsiz Okul Modeli Yol Haritası,<sup>37</sup> Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulaması<sup>38</sup> ve

---

<sup>32</sup> Bkz. Ki-Moon, B. *At UN forum, Ban urges leaders to set global education roadmap until 2030*, 2015, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsId=50902#.VWv0IufHwd> (erişim tarihi: 22.05.2015)

<sup>33</sup> Bkz. Ayva, L. *Guaranteeing the right to education for children with illnesses or disabilities*, 2010, <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1761.htm> (erişim tarihi: 22.05.2015)

<sup>34</sup> Bkz. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, *Türkiye Özürlüler Araştırması*, 2002, [http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT\\_ID=11&KITAP\\_ID=14](http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14) (erişim tarihi: 22.05.2015)

<sup>35</sup> Bkz. Gül, İ. I., *Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*, *Özveri Dergisi*, Sayı 10, 2009 <http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8457/10> (erişim tarihi: 22.05.2015)

<sup>36</sup> Bkz. Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi. <http://ozegep.meb.gov.tr> (erişim tarihi: 01.06.2015)

<sup>37</sup> Bkz. MEB Engelsiz Okul Modeli Yol Haritası, 2013. [http://orgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2013\\_09/04115200\\_engelsizokulmodeliyolharitas.pdf](http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115200_engelsizokulmodeliyolharitas.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2015)

<sup>38</sup> Bkz. MEB Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulaması, 2013. [http://orgm.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2013\\_09/04115235\\_meslekieitimdebtntletirmeuygulamalar.pdf](http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115235_meslekieitimdebtntletirmeuygulamalar.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2015)

Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları<sup>39</sup> kılavuzları bütünleştirme eğitimi uygulamaları hakkında öğretmenlere ve idarecilere yol göstermek için hazırlanmış, bütünleştirme politikasının uygulamada da yer alması için çaba sarf edilmiştir.

2014 yılı başında ise bütünleştirme politikalarını takip eden MEB, "Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğini" revize ederek yeni bir taslak yönetmelik hazırlanmıştır.<sup>40</sup> Ocak ayında (2014) bu taslak metni ilgili kişi ve kurumların görüş ve önerilerine sunulmuştur. Ancak taslak beklediği olumlu tepkiyi özellikle öğretmenler, uzmanlar ve velilerden ne yazık ki alamamıştır.

Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, taslak metinde bütünleştirme uygulamaları kapsamında özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin akranlarıyla birlikte aldığı kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine yönelik bir takım düzenlemeler yapılmasıdır. Bu düzenlemeler bağlamında hafif düzeyde zihinsel engelli öğrenciler için ilkokul ve ortaokul kademelerinde artık özel eğitim okulu ve özel eğitim sınıfı açılmamasına, onun yerine bu öğrencilerin ilkokul ve ortaokullarda kaynaştırma öğrencisi olması hedeflenmiştir. Böylece yeni uygulamada, hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin gittiği okullara veya sınıflara yeni öğrenci kaydı yapılmamasına ilişkin bir karar öngörüldü.

Ayrıca yine hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin devam ettiği ilkokul ve ortaokullarda; yetersizliği olmayan öğrencilerin takip ettiği ilköğretim programının uygulanmasına yönelik bir düzenleme planlandı. Bu plana göre derslerin sınıf öğretmenleri tarafından okutulması öngörüldü. Ancak ilkokullarda haftalık ders çizelgesinde yer alan yabancı dil ile din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin mevcut yönetmelikte de var olan uygulama gereği alan öğretmenleri tarafından okutulması esası vurgulandı.

Tüm bu gelişmeler ışığında değerlendirilen yeni taslak yönetmelik, aşağıdaki haberde de görüleceği üzere farklı illerde velilerin protestolarına neden oldu. Zihinsel engelli çocuklarının, engelsiz akranları ile eğitim almalarının çok zor olduğunu, bu nedenle yeni uygulama ile çocuklarının okullarda sıkıntılar yaşayacağını düşünen veliler gerekli düzenlemeler yapılmadan planlanan bu değişikliklerin çocuklarının eğitim hakkını gasp edeceğini savundu.

---

<sup>39</sup> Bkz. MEB Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Kılavuzu, 2013.

[http://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme\\_Kapsaminda\\_Egitim\\_Uygulamalari\\_Ogretmen\\_Kilavuz\\_Kitabi.pdf](http://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2015)

<sup>40</sup> Bkz. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğini Taslak Metin, 2014.

[http://mebk12.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/61/01/203031/dosyalar/2014\\_01/28110016\\_23121514\\_ze\\_leitimverehberlikhizyinetmeliktasla.pdf](http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/61/01/203031/dosyalar/2014_01/28110016_23121514_ze_leitimverehberlikhizyinetmeliktasla.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2015)



Engelli öğrencilerin velileri özel eğitim veren okulların kapanmasına tepkili

# 'Eğitimde engeller böyle mi kalkıyor?'

Engelli öğrencilerin eğitim aldığı özel eğitim kurumlarının kaldırılmasını öngören taslak, veliler tarafından tepkiyle karşılandı. Veliler uygulamadan vazgeçilmesini istedi.

**M**illi Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği Taslağı geçtiğimiz ocak ayı sonunda eğitimcilerin görüşüne açıldı. Taslağa gelen ilk tepkiler ise olumsuz yönde oldu. Taslakta, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin, özel eğitim okulu ve özel eğitim sınıflarında eğitim görmesinin önü kapatılıyor. Engelli öğrencilerin normal öğrencilerle birlikte eğitim gördüğü kaynaştırma adı verilen sistem şu anda da velilerin isteğine bağlı bir şekilde uygulanıyor ancak taslağa göre artık özel eğitim okullarına yeni kayıt alınmayacak.



## 'TASLAK GERİ ÇEKİLSİN'

Nilüfer Özel Eğitim Okulu'nda eğitim alan öğrencilerin velileri, taslağa tepki gösteriyor. Veliler, çocuklarının normal okullarda eğitim almakta sıkıntı yaşadığını dile getirdi.

Okul Aile Birliği Başkanı Nursel Kaya, "Çocuklarımızın diğer öğrencilerle aynı seviyede eğitim görmesi imkansız. Biz zaten bu sebeple özel eğitim kurumlarını tercih ediyoruz. Tam tersi bu kurumlarda iyileştirmeler ya-

pılması ve daha fazla özel eğitim öğretmenlerinin olması gerekiyor. Biz taslağı geri çekilmesini talep ediyoruz" dedi.

## 'UYUM SORUNU YAŞANACAK'

Taslakla ilgili sendikalarından da görüş istendiğini dile getiren Eğitim-İş Bursa Şube Başkanı Ozkan Rona, "Hafif düzeyde zihinsel engelli, işitme ve görme engelli öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde başarılı olmasının olanaksız olduğunu geçmiş yıllardaki deneyimlerden biliyoruz. 2000'li yılların başında bu tip bir uygulama vardı. Öğrencilerin çoğunluğu uyum sorunu yaşamıştı. Bu taslak engelli öğrencilerin eğitim haklarını gasp ediyor" diye konuştu. **Fatmagül BAYRAM**

Haber 3-1: 22.02.2014 tarihinde Bursa Hakimiyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Eğitim-Sen tarafından yapılan değerlendirmede ise zihinsel engelli bireylerin somut kavramları öğrenmesi bilimsel ve pedagojik bir gerçeklik iken, soyut olan din kavramının bu öğrencilere ısrarla dayatıldığı vurgulanmıştır. Yine aynı değerlendirmede, özel eğitim öğretmenlerinin saf dışı bırakıldığına değinilmiş, sınıf öğretmenleri ile alan öğretmenlerinin bu öğrencilerin eğitiminde temel rol oynadığı belirtilmiş, özel eğitim öğretmenleri ile işbirliğinin yapıldığı ortak eğitim modelinin öngörülmediği ifade edilmiştir.<sup>41</sup>

Anadolu Ajansı'nın yayınladığı bir başka haberde ise Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı'nın Ankara Yenimahalle'deki MitatEnç Görme Engelliler Ortaokulu'nu ziyareti esnasında yaptığı açıklama bakanlığının bütünleştirme politikalarını Bakan'ın kendisinin dahi yeterince özümsemediğini ortaya koymuştur. Bakan Avcı açıklamasında, bütünleştirme uygulamalarını batıdan gelen bir moda akım olarak nitelendirmiş, özel eğitim uygulamalarının da bu sebeple demode hale geldiğinin düşünüldüğünü ifade etmiştir:<sup>42</sup>

*"Zaman zaman eğitimde, bilimde, sosyolojide moda akımlar olabiliyor. Bunlar genellikle Batı'da olur, o günün şartlarında doğar, uzaktan davulun sesi hoş gelir. Bize de cazip gelir, çağdaşlık gibi görünür. Ve birden daha önce denenmiş pekala verimli, sağlıklı sonuçlar vermiş yöntemler demode hale gelir. Burada benzer bir sürecin yaşandığını, benzer toplantılarda gördüm."*

Özel eğitim okulları modeliyle engelli bireylerin eğitim sorunu çözülememektedir. İzleme çalışması kapsamında elde edilen medya verileri de ülke genelinde farklı engel grupları için özel eğitim okulu sorununun var olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir.

<sup>41</sup> Bkz. Engelli Öğrencilerin Hakları Elinden Alınıyor. BİA Haber Merkezi, 11.04.2013 tarihli haber.

<http://www.bianet.org/bianet/egitim/154883-engelli-ogrencilerin-haklari-elinden-aliniyor> (erişim tarihi: 01.06.2015)

<sup>42</sup> Bkz. Bakan Nabi Avcı'dan Özel Eğitim Yönetmeliği Taslağı Hakkında Açıklama. Anadolu Ajansı, 06.05.2014 tarihli haber. <http://www.gormeengelli-ogrenciler.com/node/482> (erişim tarihi: 01.06.2015)

MEB'in bütçesine bağlı kaynak ve altyapı sınırlılıkları, personel eksikliği her ilde farklı engel gruplarından olan öğrenciler için özel eğitim okulu kurmaya yeterli değildir. Bu noktada bütünleştirme uygulamalarına geçmek oldukça mantıklı bir hamledir. Ancak ailelerin ve öğretmenlerin dile getirdikleri kaygılar da bir hayli kritiktir. Bu nedenle bütünleştirme uygulamalarına geçişin taslakta var olan şekliyle değil, detaylı biçimde planlanmış, alt yapısı hazırlanmış ve EHS'ye uygun nitelikte olması gerekmektedir.

### 3.3. Eğitim Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

#### 3.3.1. Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Veriler

Kaynaştırma eğitimi, engelli öğrencilerin engelsiz akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamında eğitim alabilmesine imkân sağlayan önemli bir eğitim modelidir. İzleme çalışması kapsamında kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına ilişkin veriler toplanmış, yer yer bir önceki raporda elde edilen verilerle karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

2013 raporunda elde edilen verilere göre, kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısı 1999 yılından itibaren artış göstermekte,<sup>43</sup> her yeni eğitim-öğretim yılında daha fazla öğrenci kaynaştırma eğitiminden yararlanmaktadır. 2014 yılı verilerine bakıldığında ise toplam 72.095 öğrencinin ilkokullarda kaynaştırma eğitimi aldığı görülmektedir.

| 2014-2015 Eğitim Yılı İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları |               |               |               |
|---|---------------|---------------|---------------|
|   | Erkek         | Kız           | Toplam        |
| Dikkat Eksikliği  | 8.586         | 4.568         | 13.154        |
| Dil ve Konuşma Güçlüğü  | 3.563         | 1.448         | 5.011         |
| Duygu ve Davranış Boz. Olan   | 95            | 47            | 142           |
| Eğitilebilir (Hafif Düzey)  | 18.994        | 13.182        | 32.176        |
| Görme Yetersizliği  | 356           | 292           | 648           |
| İşitme Yetersizliği   | 2.289         | 2.076         | 4.365         |
| Ortopedik Yetersizlik   | 5.482         | 4.089         | 9.571         |
| Otistik   | 1.101         | 194           | 1.295         |
| Özel Öğrenme Güçlüğü  | 2.500         | 798           | 3.298         |
| SerebralPalsi   | 87            | 83            | 170           |
| Sınır Zekâ Düzeyinde  | 32            | 25            | 57            |
| Süreğen Hastalık  | 379           | 294           | 673           |
| Üstün Yetenekliler  | 423           | 208           | 631           |
| Yaygın Gelişimsel   | 759           | 145           | 904           |
| <b>Toplam Kaynaştırma Öğrenci</b>                                       | <b>44.646</b> | <b>27.449</b> | <b>72.095</b> |

Tablo 3-1: 2014-2015 Eğitim yılı ilkokulda kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Tablo detayı incelendiğinde, genel toplamda ve her bir engel grubunda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla kaynaştırma eğitimine dâhil edildiği ortaya çıkmaktadır. İlkokullarda kaynaştırma eğitiminden en yüksek oranda hafif düzeyde

<sup>43</sup> Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014, s.150  
[http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap\\_2013.pdf](http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf) (erişim tarihi: 12.04.2015)

zihinsel engelli öğrencilerin (N= 32.176) yararlandığı, en az ise sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin (N=57) yararlandığı görülmektedir.

Görme engelli ve serebralpalsili öğrencilerin sayılarının kaynaştırma eğitiminde bu denli düşük olması bu öğrencilerin ilkokul düzeyinde özel eğitim okullarında eğitim alıyor olmaları ile ilişkilendirilebilir.

Süreğen hastalığı olan öğrencilerin sayısının düşük olması ise bu öğrencilerin hastane okullarından ya da evde eğitim hizmetlerinden yararlanıyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir Ancak izleme çalışması kapsamında hastane okullarına ve evde eğitim hizmetlerine ilişkin veri elde edilememiş, dolayısıyla karşılaştırmalı değerlendirme yapılamamıştır.

Ortaokuldaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin veriler incelendiğinde, kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısının arttığı görülmektedir.

| <b>2014-2015 Eğitim Yılı Ortaokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları</b> |               |               |               |
|---|---------------|---------------|---------------|
|   | <b>Erkek</b>  | <b>Kız</b>    | <b>Toplam</b> |
| Dikkat Eksikliği  | 8.927         | 4.401         | 13.328        |
| Dil ve Konuşma Güçlüğü  | 2.075         | 802           | 2.877         |
| Duygu ve Davranış Boz. Olan   | 236           | 114           | 350           |
| Eğitilebilir (Hafif Düzey)  | 30.490        | 21.627        | 52.117        |
| Görme Yetersizliği  | 585           | 446           | 1.031         |
| İşitme Yetersizliği   | 2.308         | 2.109         | 4.417         |
| Ortopedik Yetersizlik   | 4.512         | 3.207         | 7.719         |
| Otistik   | 645           | 113           | 758           |
| Özel Öğrenme Güçlüğü  | 3.529         | 1.028         | 4.557         |
| SerebralPalsi   | 109           | 84            | 193           |
| Sınır Zekâ Düzeyinde  | 596           | 408           | 1.004         |
| Süreğen Hastalık  | 345           | 233           | 578           |
| Üstün Yetenekliler  | 245           | 172           | 417           |
| Yaygın Gelişimsel   | 451           | 90            | 541           |
| <b>Toplam Kaynaştırma Öğrenci</b>   | <b>55.063</b> | <b>34.834</b> | <b>89.887</b> |

Tablo 3-2: 2014-2015 Eğitim yılı ortaokulda kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Tablodaki veriler incelendiğinde ortaokullarda kaynaştırma eğitimi kapsamında eğitim alan hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin ve sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin sayılarında anlamlı bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Öğrencilerin sayılarındaki bu artış, ilkokul düzeyinde eğitim ihtiyaçları tanılanmayan öğrencilerin ortaokul düzeyinde tanılandığını düşündürmekte, okullardan RAM'lara yapılan öğrenci yönlendirme işlemlerinin ve RAM'larda yaşanan eğitsel değerlendirme süreçlerinin yeniden yapılandırılması gerektiği gerçeğini gündeme getirmektedir.

Ortaöğretim verilerine gelindiğinde ise kaynaştırma öğrencilerinin sayısında çarpıcı bir düşünün olduğu gözlemlenmektedir. Ortaokulda yaklaşık 90.000 civarında olan engelli öğrenci sayısı ortaöğretime yani lise eğitimine gelindiğinde yaklaşık 21 bin öğrenciye düşmektedir. Bu çarpıcı düşüş incelenmeli, kademeler arasındaki geçiş problemleri tespit edilerek lise eğitimi engelli öğrenciler için erişilebilir hale getirilmelidir.

Tablodaki engel grupları incelendiğinde ise serabralpalsi ya da süregelen hastalığı olan öğrencilerin lise düzeyinde kaynaştırma eğitime devam edemediği görülmektedir. Bu gruptaki öğrencilerin gerçekten lise eğitimine mi geçemedikleri ya da MEB'in bu yönde bir veri tabanının mı bulunmadığı konusu sorgulanmaya muhtaçtır.

| <b>2014-2015 Eğitim Yılı Ortaöğretim Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları</b> |               |              |               |
|--|---------------|--------------|---------------|
|  | <b>Erkek</b>  | <b>Kız</b>   | <b>Toplam</b> |
| Dikkat Eksikliği   | 93            | 57           | 150           |
| Dil ve Konuşma Güçlüğü   | 363           | 189          | 552           |
| Duyg. ve Davr. Boz. Olan   | 9.069         | 5.852        | 14.921        |
| Eğitilebilir (Hafif Düzey)   | 2.270         | 1.344        | 3.614         |
| Görme Yetersizliği   | 163           | 111          | 274           |
| İşitme Yetersizliği  | 399           | 305          | 704           |
| Ortopedik Yetersizlik  | 262           | 146          | 408           |
| Otistik  | 131           | 35           | 166           |
| Özel Öğrenme Güçlüğü   | 69            | 44           | 113           |
| Sınır Zeka Düzeyinde   | 8             | 1            | 9             |
| Üstün Yetenekliler   | 19            | 3            | 22            |
| Yaygın Gelişimsel  | 2             | 0            | 2             |
| <b>Toplam Kaynaştırma Öğrenci</b>  | <b>12.848</b> | <b>8.087</b> | <b>20.935</b> |

Tablo 3-3: 2014-2015 Eğitim yılı ortaöğretimde kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Yine tablo verileri incelendiğinde, hafif düzeyde ve sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin ve yaygın gelişimsel bozukluğu bulunan öğrencilerin sayılarında da dramatik bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu noktada özellikle merkezi sınav sistemi ile yapılan ortaöğretim yerleştirmelerinin zihinsel engelli öğrenciler için dezavantajlı bir durum ortaya çıkardığı düşünülebilir. Diğer yandan mesleki ve teknik eğitim liselerine, güzel sanatlar, konservatuar ve spor liselerine yapılan yerleştirmelerde öğrencilerin durumlarının yeterince dikkate alınmaması ne yazık ki öğrencilerin lise eğitimlerine devam edememelerine neden olmaktadır.

| <b>2014-2015 Eğitim Yılı İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları</b> |                |              |               |              |                      |
|--|----------------|--------------|---------------|--------------|----------------------|
| <b>Okul Seviyesi</b>   | <b>Erkek</b>   |              | <b>Kız</b>    |              | <b>Toplam Sayısı</b> |
|  | <b>Sayısı</b>  | <b>Oranı</b> | <b>Sayısı</b> | <b>Oranı</b> |                      |
| İlkokul  | 44.646         | 61,93        | 27.449        | 38,07        | 72.095               |
| Ortaokul   | 55.063         | 61,26        | 34.834        | 38,75        | 89.887               |
| Ortaöğretim  | 12.848         | 61,37        | 8.087         | 38,63        | 20.935               |
| <b>Genel Toplam (Sayısı)</b>   | <b>112.557</b> |              | <b>70.370</b> |              | <b>182.917</b>       |
| <b>Genel Toplam (Yüzdesi)</b>  | <b>61,53</b>   |              | <b>38,47</b>  |              |                      |

Tablo 3-4: 2014-2015 eğitim öğretim yılında kaynaştırma eğitimi alan kız ve erkek öğrenci sayısı mukayeseli tablosu

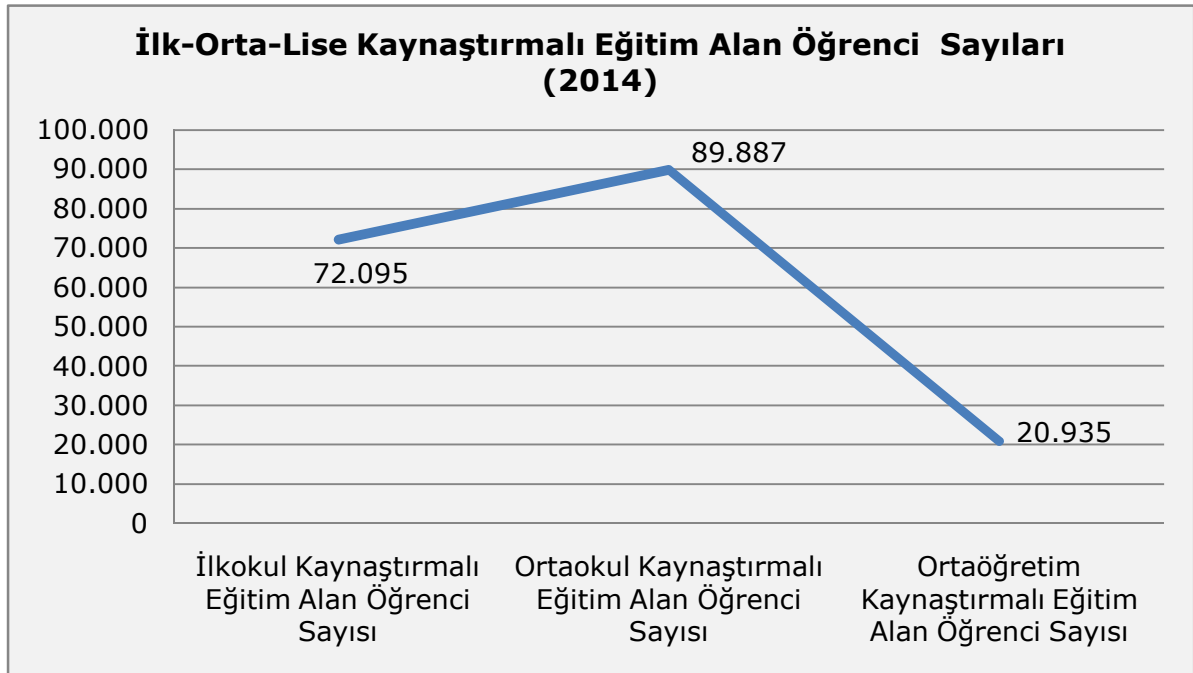
2014 yılı bakımından İlkokul, ortaokul ve ortaöğretim verileri birleştirildiğinde 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamında toplam 182.917 öğrenci kaynaştırma eğitiminden

yararlanmaktadır. 2013 verileri ile kıyaslandığında, 2014 yılında %12,3 oranında öğrenci sayısının artmış olduğu görülmektedir.

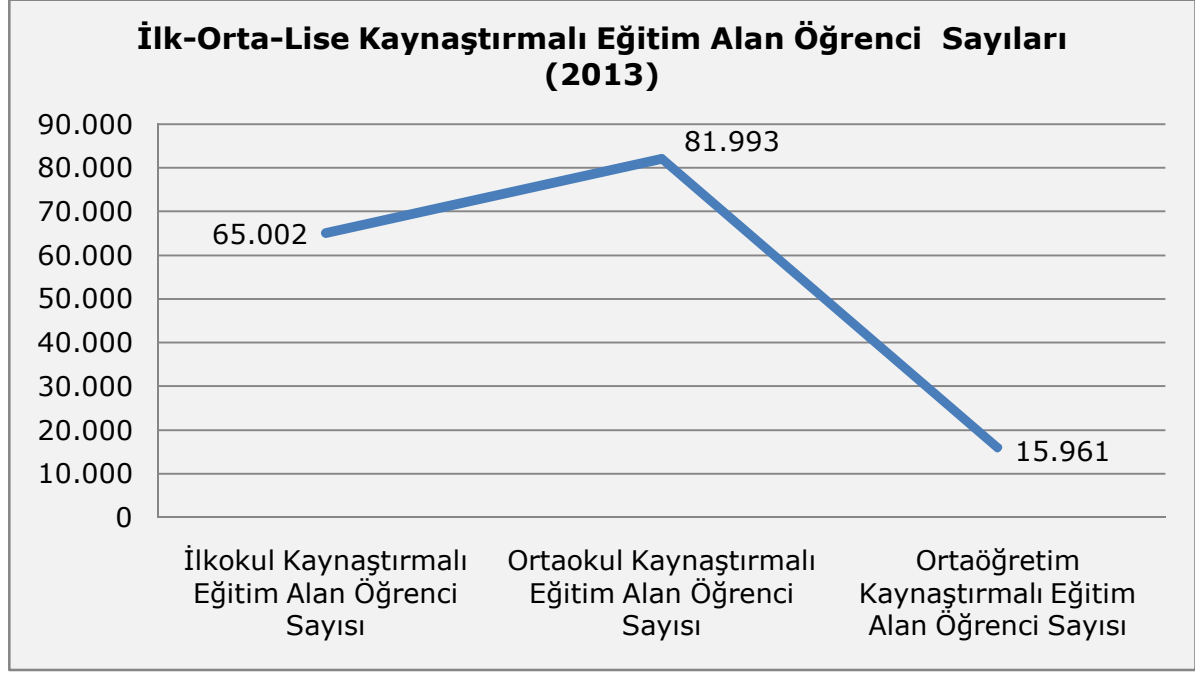
| <b>2013-2014 ve 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılında Kaynaştırma Öğrenci Sayısı Mukayeseli Tablosu</b> |                  |                  |
|--|------------------|------------------|
| <b>Eğitim Seviyesi</b>   | <b>2013-2014</b> | <b>2014-2015</b> |
| İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları  | 65.002           | 72.095           |
| Ortaokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları   | 81.933           | 89.887           |
| Ortaöğretim Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları  | 15.961           | 20.935           |
| <b>Toplam</b>  | <b>162.896</b>   | <b>182.917</b>   |

Tablo 3-5: 2013-2014 ve 2014-2015 eğitim öğretim yılında kaynaştırma öğrenci sayısı mukayeseli tablosu

Tablodaki veriler grafik biçiminde sunulduğunda daha net görüleceği üzere, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenci sayıları benzer bir grafik verisi sergilemiş, her iki yılda da ilkokuldan ortaokula geçişte kaynaştırma öğrenci sayısı artmış, ortaokuldan ortaöğretime geçerken çarpıcı biçimde bu sayılar düşmüştür. Bu noktada sistemin kronik biçimde aynı hataları tekrarladığı görülmektedir. Sayılardaki bu artış ve azalışların nedenleri detaylı incelemelerle tespit edilmeli, gerekli eğitim düzenlemeleri eğitim hakkının tesisi için en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.



Grafik 3-1: İlk-orta-lise kaynaştırmalı eğitim alan öğrencisayıları (2014)



Grafik 3-2: İlk-orta-lise kaynaştırmalı eğitim alan öğrenci sayıları (2013)

### 3.3.2. Özel Eğitim Sınıfları ve Özel Eğitim Okullarına İlişkin Veriler

Engelli öğrencin eğitimleri, kaynaştırma sınıflarının yanı sıra özel eğitim okullarında ve genel eğitim okullarındaki özel eğitim sınıflarında da yürütülmektedir.

İzleme çalışması kapsamında ilkokul ve ortaokullarda bulunan özel eğitim sınıflarına ilişkin elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda görülebilir. Özel eğitim sınıflarında zihinsel, görme, işitme, ortopedik engelli öğrenciler ile otizm tanısı almış öğrencilerin eğitim aldığı görülmektedir. Elde edilen sayılar doğrultusunda, ilkokul ve ortaokul düzeyinde özel eğitim sınıflarında en çok zihinsel engelli öğrencilerin eğitim aldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla özel eğitim sınıfı uygulamalarının zihinsel engelli öğrencilerin okullaşmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

| 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı İlkokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayıları |        |       |        |
|---|--------|-------|--------|
|   | Erkek  | Kız   | Toplam |
| İlkokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayısı                                 | 10.146 | 6.176 | 16.322 |
| Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir)                | 6.265  | 3.945 | 10.210 |
| Orta ve Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Öğretilebilir)        | 2.224  | 1.604 | 3.828  |
| Görme Yetersizliği  | 115    | 114   | 229    |
| İşitme Yetersizliği   | 231    | 137   | 368    |
| Ortopedik Engelliler  | 25     | 12    | 37     |
| Otistik Çocuklar  | 1.286  | 364   | 1.650  |

Tablo 3-6: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ilkokullarda eğitim alan özel eğitim sınıfı öğrenci sayıları

| 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayıları |       |       |        |
|--|-------|-------|--------|
|  | Erkek | Kız   | Toplam |
| Ortaokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayısı                                 | 9.854 | 6.089 | 15.943 |

|  |       |       |        |
|--|-------|-------|--------|
| Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir)         | 7.026 | 4.422 | 11.448 |
| Orta ve Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Öğretilebilir) | 2.044 | 1.461 | 3.505  |
| Görme Yetersizliği   | 21    | 18    | 39     |
| İşitme Yetersizliği  | 41    | 38    | 79     |
| Ortopedik Engelliler   | 0     | 1     | 1      |
| Otistik Çocuklar   | 722   | 149   | 871    |

Tablo 3-7: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ortaokullarda eğitim alan özel eğitim sınıfı öğrenci sayıları

Özel eğitim sınıf sayısı ile bu sınıflarda görev alan özel eğitim sınıf öğretmenlerinin sayısı karşılaştırıldığında ise ilkokullarda 9.008 sınıfta toplam 2.392 öğretmenin, ortaokullarda ise 8.063 sınıfta toplam 2.061 öğretmenin görev yaptığı görülmektedir. Bu veriler ışığında her özel eğitim sınıfına bir özel eğitim sınıf öğretmenin düşmediği tespit edilmektedir. Eğitim sistemi içinde çalışan sınırlı sayıdaki özel eğitim sınıf öğretmenlerinin daha verimli olabilmesi ve daha çok öğrenciye hizmet verebilmesi için öğrencilerin daha çok kaynaştırma sınıflarına yerleştirilmesi yönünde bir yaklaşım takip edilebilir, böylece öğretmenlerin de kaynaştırma sınıflarındaki sınıf öğretmenleri ile öğrencilerin ihtiyaçları dahilinde işbirliği içinde çalışması sağlanabilir.

| <b>2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı İlkokul ve Ortaokullarda Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni Sayısı</b> |                                    |            |               |                 |            |               |
|--|------------------------------------|------------|---------------|-----------------|------------|---------------|
|  | <b>Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni</b> |            |               |                 |            |               |
|  | <b>İlkokul</b>                     |            |               | <b>Ortaokul</b> |            |               |
|  | <b>Erkek</b>                       | <b>Kız</b> | <b>Toplam</b> | <b>Erkek</b>    | <b>Kız</b> | <b>Toplam</b> |
| <b>Genel Toplam</b>  | 814                                | 1.578      | 2.392         | 857             | 1.204      | 2.061         |

Tablo 3-8: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ilkokul ve ortaokullarda özel eğitim sınıflarında görev yapan özel eğitim sınıf öğretmeni sayısı

Özel eğitim okullarındaki duruma baktığımızda ise toplam 56.560 öğrencinin özel eğitim kurumlarında eğitim aldığı görülmektedir.

Özel eğitim okul türlerine bakıldığında erken çocukluk dönemindeki öğrenciler için özel eğitim anaokulları olduğu ve ülke genelinde 506 öğrencinin 2014-2015 eğitim öğretim yılında bu okullarda eğitim gördüğü görülmektedir. 0-6 yaş dönemi bireyin gelişiminin yapı taşlarının olduğu, çocukların gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemdir. Bu dönemde engelli çocukların engelsiz akranları ile temas etmesine olanak vermek, çocukların birbirlerinden öğrenerek gelişmelerine imkan sağlayacaktır. Ayrıca birlikte eğitim fırsatı, öğrencilerin birbirleri hakkındaki fikirleri henüz gelişmemişken önyargısız bir biçimde birbirlerini tanımalarına olanak verecektir. MEB müfredatı düşünüldüğünde anaokulu eğitiminde uygulanan müfredat yapısı, zorunlu eğitim çağındaki sınıflarda uygulanan eğitim programlarına göre çok daha esnek bir yapıdadır. Bu esnek yapı, engelli ve engelsiz öğrencileri aynı sınıflarda eğitmek için önemli bir avantajdır. Bu nedenle özel eğitim anaokulu açmak yerine öğrencilerin birlikte eğitim alabildiği anaokulları oluşturmak ve bu okullarda çalışan öğretmenlerin engelli öğrencilerle çalışabilecek donanımda olmasını sağlamak çok daha verimli sonuçlar doğuracaktır.



| <b>2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Özel Eğitim Kurumlarındaki Öğrenci Sayısı</b> |                       |
|--|-----------------------|
| <b>Kurum Türü</b>  | <b>Öğrenci Sayısı</b> |
| Özel Eğitim Anaokulu   | 506                   |
| İlkokul (Görme Engelliler)   | 580                   |
| İlkokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)                                    | 740                   |
| İlkokul (İşitme Engelliler)  | 941                   |
| İlkokul (Ortopedik Engelliler)   | 304                   |
| İlkokul (Uyum Güçlüğü Olanlar)   | 9                     |
| Ortaokul (Görme Engelliler)  | 714                   |
| Ortaokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)                                   | 1.637                 |
| Ortaokul (İşitme Engelliler)   | 2.080                 |
| Ortaokul (Ortopedik Engelliler)  | 313                   |
| Ortaokul (Uyum Güçlüğü Olanlar)  | 46                    |
| Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)  | 2.065                 |
| Meslek Lisesi (Ortopedik Engelliler)   | 119                   |
| Özel Eğitim Uygulama Merkezi (I.Kademe)  | 8.146                 |
| Özel Eğitim Uygulama Merkezi (II.Kademe)                                       | 6.717                 |
| Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)   | 7.817                 |
| Özel Eğitim Mesleki Eğitim Mer. (Görme Engelliler III.Kademe)                  | 34                    |
| Özel Eğitim Mesleki Eğitim Mer. (Zihinsel Engelliler III.Kademe)               | 10.319                |
| Üstün veya Özel Yetenekliler   | 13.473                |
| <b>Genel Toplam</b>  | <b>56.560</b>         |

Tablo 3-9: 2014-2015 eğitim öğretim yılı özel eğitim kurumlarında eğitim alan öğrenci sayısı

Meslek lisesi düzeyinde de özel eğitim okullarının açılması ne yazık ki gerek bütçe gerekse personel kapasitesi gereği mantıklı bir eğitim yatırımı değildir. Çünkü donanımlı bir meslek lisesi kurmak oldukça maliyetli bir yatırımdır, bu nedenle farklı illerde farklı engel gruplarından gelen öğrenciler için nitelikli meslek liseleri kurmak MEB bütçesi dâhilinde olası bir eğitim planı olarak görülmemektedir. Bunun yerine genel eğitim sistemi içinde var olan meslek liselerini engelli öğrencilerin erişimine ve eğitimine hazır hale getirmek çok daha kolay bir yapılanma süreci gerektirmektedir.

Medya verileri incelendiğinde ise velilerin sıklıkla özel eğitim okulu talep ettiği görülmektedir. Bu noktada durup düşünüldüğünde engelli öğrenciler için sağlanan kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının hâlâ nitelik açısından yetersiz olduğu düşünülebilir. Bu nedenle eğitim yapılanmasının daha detaylı düşünülerek planlanması, kaynaştırma uygulamalarının gerek akademik ve fiziki erişim, gerekse personel kapasitesi bağlamında güçlendirilmesi, özel eğitim okullarında üretilen profesyonel bilgi ve deneyim genel eğitim okullarına aktarılması sistemin gelişimi için gereklidir. Yine engelli öğrencilerin kaynaştırma okullarında yaşadığı uyum problemlerinin çözümüne yönelik düzenlemeler yapılması, olası akran şiddetine (engelsiz öğrencinin engelli öğrenciye ya da engelli öğrencinin engelsiz öğrenciye



uyguladığı tüm akran şiddeti vakaları için) karşı stratejiler geliştirilmesi kaynaştırma uygulamalarının daha sağlam temeller üzerinde sürdürülmesini sağlayacaktır.

### **3.3.3. RAM Hizmetleri ve Eğitsel Değerlendirme Sürecine İlişkin Veriler**

#### **3.3.3.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri**

1954 yılında Ankara ve İstanbul'da açılan ilk Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden sonra bu merkezlerin sayısı hızla artmıştır. Bugün ülke genelinde 228 RAM bulunmaktadır. Halen bu merkezler toplam 2.823 personel ile hizmet vermektedir.<sup>44</sup> 2013-2014 öğretim yılı sonu verilerine göre 1 Ocak - 31 Aralık 2014 döneminde 488.543 kişi RAM hizmetlerinden yararlanmak için başvuru yapmıştır, halen RAM hizmetlerinden yararlanan kişilerin sayısı da bu rakama eklendiğinde RAM'ların hizmet ettiği öğrenci sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Halen yürürlükte olan "Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği" göre RAM'lar iki temel bölümde görevlerini yürütmektedir, bunlar özel eğitim bölümü ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümüdür. İzleme çalışması kapsamında RAM'ların özel eğitim bölümünün hizmetlerine odaklanılmış, bilgi edinme başvuruları ile bu hizmetlere ilişkin veriler izlenmiştir.

#### **3.3.3.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden Elde Edilen İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi**

2014 verilerine ilişkin izleme çalışması kapsamında bilgi edinme başvurusu yaptığımız tarihlerde elimizde olan bilgiye göre ülke genelinde 224 adet Rehberlik ve Araştırma Merkezi bulunmaktaydı. Bu nedenle bilgi edinme başvurularımız 224 RAM'a iletilmiş, çalışma sonucunda 124 tanesinden veri elde edilmiş, 100 tanesinden başvurumuza cevap alınamamıştır. Nisan 2015 tarihinde yayınlanan "MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri"ne göre ise ülke genelinde şu an 228 adet Rehberlik ve Araştırma Merkezinin bulunduğu ifade edilmiştir.

Tablo 3-10'a<sup>45</sup> bakıldığında cevap veren Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin %75,81 oranında çok katlı binalarda hizmet verdiği görülmekte, ancak bu merkezlerin %77,66'sında asansör bulunmadığı belirtilmiştir. Bu durum göz önüne alındığında RAM binalarının çoğunun çok katlı olduğu ancak bu binalarda asansör bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Fiziksel engeli bulunan veya geçici sakatlık durumu yaşayan bireyler için RAM hizmet binalarında erişim probleminin yaşandığı bu veriler ışığında açıkça görülmektedir. Bu kişiler için eğitsel değerlendirme işlemlerinin giriş katında yapılıyor olması, RAM'larda sağlanan düzenlemelerden biri olabilir ancak kişinin bina içinde farklı bir noktada bulunan tuvalete veya eğitsel değerlendirme için gereken bazı özel materyallerin bulunduğu başka bir odaya ve/veya mekâna erişemiyor olması da merkezlerde erişim bağlamında hak ihlallerinin yaşandığının bir göstergesidir.

<sup>44</sup> Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, [http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb\\_istatistikleri\\_organ\\_egitim\\_2014\\_2015.pdf](http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2014_2015.pdf) (erişim tarihi: 25.04.2015)

<sup>45</sup> Tabloda yer alan "E" harfi evet, "H" harfi ise hayır anlamındadır.

| RAM Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu |                         |                                |                    |                             |              |  |              |   |              |   |              |   |              |  |              |   |              |
|--|-------------------------|--------------------------------|--------------------|-----------------------------|--------------|--|--------------|---|--------------|---|--------------|---|--------------|--|--------------|---|--------------|
|  | Merkez Binası RAM'a Ait | Merkez Binası Başka Kuruma Ait | Toplam Bina Sayısı | Tek / Çok Katlı Bina Sayısı |              | Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı |              | Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              |
|  |                         |                                |                    | T                           | Ç            | E  | H            | E   | H            | E   | H            | E   | H            | E  | H            | E   | H            |
| <b>Toplamları</b>                                      | <b>75</b>               | <b>49</b>                      | <b>124</b>         | <b>30</b>                   | <b>94</b>    | <b>21</b>                                | <b>73</b>    | <b>11</b>   | <b>10</b>    | <b>3</b>  | <b>121</b>   | <b>89</b>   | <b>35</b>    | <b>63</b>                                      | <b>61</b>    | <b>1</b>  | <b>123</b>   |
| <b>Yüzdeleri</b>                                       | <b>60,48</b>            | <b>39,52</b>                   | <b>-</b>           | <b>24,19</b>                | <b>75,81</b> | <b>22,34</b>                             | <b>77,66</b> | <b>52,38</b>                                      | <b>47,62</b> | <b>2,42</b>   | <b>97,58</b> | <b>71,77</b>  | <b>28,23</b> | <b>50,81</b>                                   | <b>49,19</b> | <b>0,81</b>   | <b>99,19</b> |

Tablo 3-10: RAM hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Tablo 3-10'daki veriler incelendiğinde de anlaşılacağı üzere, özellikle görme engelli bireylerin bina içindeki oryantasyonunu kolaylaştıran sesli anons sistemine sahip asansörlerin ve hissedilebilir zemin uygulamalarının RAM hizmet binalarında etkin şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Hizmet binalarında asansör bulunduğunu ifade eden 21 Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin sadece %52,38'i sesli anons sistemine sahip asansör bulunduruyor. Yine RAM binalarının %97,58'inde hissedilebilir zemin bulunmuyor. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, RAM hizmet binalarındaki yetersiz fiziki düzenlemeler nedeniyle görme engelli bireylerin bina içindeki bağımsız hareket becerilerinin oldukça sınırlandığı görülmektedir.

Elde edilen verilerde, fiziksel düzenleme yapılan binaların oranı %71,77 olarak belirtilmiştir, ancak bina içinde fiziksel engelli bireylerin erişimine uygun tuvalet olup olmadığı sorulduğunda ise %49,19 oranında binalarda erişime uygun tuvalet bulunmadığı cevabı alınmıştır. Bu veriler karşılaştırmalı olarak düşünüldüğünde fiziksel düzenlemelerin, sadece (örneğin, uygulamaların bina girişlerine sadece bir rampa yapmak gibi) binaya erişim amaçlı yapıldığı sonucuna varılabilir.

Bilindiği üzere işitme cihazı kullanan birçok engelli birey, kapalı ve aynı zamanda kalabalık ortamlarda arka plan sesleri ve çevresel gürültülerden etkilenmemek için bina içlerinde kurulu indüksiyon sistemlerine ihtiyaç duymaktadır. Tablo 3-12'deki verilerde görüldüğü üzere RAM hizmet binalarının sadece 1 tanesinde bu sistem bulunmakta, binaların %99,19'unda bu uygulamaya rastlanmamaktadır.

Tablodaki veriler ışığında, merkez binalarının %39,52'sinin RAM'a ait olmadığı görülmektedir. Binaların RAM'a ait olmamasının, merkezin yerinin her an başka bir yere taşınacağı ihtimalini ortaya çıkarması sebebiyle erişim düzenlemelerin yapılmasını engelleyici ya da kısıtlayıcı bir etkiye bulunacağı açıktır.

RAM'larda çalışan personelin sayılarına ve uzmanlık alanlarına baktığımızda da durumun çok iç açıcı olmadığı görülmektedir. Alanyazındakidiğer çalışmalarda da sıklıkla vurgulandığı gibi RAM'larda uzman personel eksikliği bulunmakta, bu durum şu anki izleme çalışmasının verilerine de yansımaktadır.

| <b>RAM'larda Görev Yapan Personelin Durum ve Sayıları</b> |                                |                     |                      |                     |                      |                        |
|---|--------------------------------|---------------------|----------------------|---------------------|----------------------|------------------------|
| <b>Sorgulanan Bilgi</b>                                   |                                | <b>Var</b>          |                      | <b>Yok</b>          |                      | <b>Personel Sayısı</b> |
|   |                                | <b>Kurum Sayısı</b> | <b>Kurum Yüzdesi</b> | <b>Kurum Sayısı</b> | <b>Kurum Yüzdesi</b> |                        |
| <b>Personel Türleri</b>                                   | <b>Pedagog</b>                 | 10                  | 8,06                 | 114                 | 91,94                | 61                     |
|   | <b>Psikolog</b>                | 24                  | 19,35                | 100                 | 80,65                | 83                     |
|   | <b>Özel Eğitim Uzmanı</b>      | 86                  | 69,35                | 44                  | 35,48                | 349                    |
|   | <b>Görme Engelli Uzmanı</b>    | 49                  | 39,52                | 75                  | 60,48                | 58                     |
|   | <b>İşitme Engelli Uzmanı</b>   | 62                  | 50,00                | 62                  | 50,00                | 103                    |
|   | <b>Zihinsel Engelli Uzmanı</b> | 70                  | 56,45                | 54                  | 43,55                | 174                    |
|   | <b>İşaret Dili Bilen</b>       | 41                  | 33,06                | 83                  | 66,94                | 58                     |
| <b>Eğitim Programından Geçen Personel</b>                 |                                | 115                 | 92,74                | 9                   | 7,26                 | 445                    |

Tablo 3-11: RAM'larda görev yapan personelin sayıları ve uzmanlık alanları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, RAM'larda en çok özel eğitim uzmanı ve zihinsel engelli uzmanı istihdam edilmektedir, ancak verilere göre bu uzmanlar bile tüm RAM'larda bulunmamaktadır.

İşitme engelli uzmanları, cevap alınan RAM'ların sadece yarısında istihdam edilmekte, işaret dili bilen personel ise RAM'ların sadece %33,06'sında bulunmaktadır. Elbette ki bu durum işitme engelli bireylerin eğitsel tanılmasında sıkıntılarla karşılaşıldığını düşündürmektedir. Zira eğitsel değerlendirme sürecinde değerlendirme uzmanının (işaret dili bilmemesine bağlı olarak) ortaya çıkabilecek herhangi bir iletişim sorununda, öğrencinin eğitim ihtiyaçları da yanlış ya da eksik tespit edilebilir, ilgili kuruma yönlendirilmesi yanlış yapılabileceği açıktır.

Yine tabloda belirtilen veriler göstermektedir ki RAM'ların büyük bir çoğunluğunda (%60,48) görme engelli uzmanı bulunmamaktadır. Bu durum görme engelli öğrencilerin eğitsel değerlendirmesinde ağırlıklı olarak sözel iletişimin kullanıldığı, Braille (kabartma) ile oluşturulmuş dokümanların personel yeterlikleri nedeniyle istenilen düzeyde kullanılmadığını düşündürmektedir.

Kurumlarda psikolog ve pedagog oldukça düşük oranlarda istihdam edilmektedir. Bu durum özellikle psiko-sosyal engelli kişilerin eğitsel değerlendirmesinde çoğu zaman bu uzmanların yer almadığını ortaya koymaktadır. Psiko-sosyal engelli kişilerin eğitsel değerlendirmesinde psikolog ve pedagoglar yerine özellikle rehberlik ve psikolojik danışmanlık uzmanları görev alıyorsa akla personel eğitimi ile ilgili iki soru gelmektedir: "Bu uzmanlar hizmet-öncesi dönemde, diğer bir deyişle üniversite

yıllarında bu grupla çalışabilmek için gerekli olan eğitimi yeterince almışlar mıdır” ya da “bu uzmanlar RAM’da çalışırken yeterli düzeyde hizmet-içi eğitime tabi tutulmaktalar mıdır?”

Tablo 3-12’nin verilerine göre Wisc-R zekâ testinin, merkezlerde eğitsel değerlendirme esnasında en çok kullanılan ölçme aracı olduğu görülmektedir. Denver gelişimsel tarama testi ve Gesell gelişim testi yine RAM’ların önemli bir kısmında kullanılmaktadır. Wisc-R testi daha çok 6-16 yaş grubundaki çocuklar için uygulanırken, Denver ve Gesell gelişim testleri daha çok okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimlerini takip etmek için uygulanır. RAM’ların büyük bir çoğunluğu aynı zamanda ismi burada belirtilmeyen farklı testleri kullandığını ifade etmiştir.

| <b>Eğitsel Değerlenme İçin Uygulanan Testler</b> |                           |                      |                             |                      |
|--|---------------------------|----------------------|-----------------------------|----------------------|
| <b>Uygulanan Testin Adı</b>                      | <b>Uygulayan Kurumlar</b> |                      | <b>Uygulamayan Kurumlar</b> |                      |
|  | <b>Kurum Sayısı</b>       | <b>Kurum Yüzdesi</b> | <b>Kurum Sayısı</b>         | <b>Kurum Yüzdesi</b> |
| <b>Agte</b>                                      | 30                        | 24,19                | 94                          | 75,81                |
| <b>Bayley</b>                                    | 2                         | 1,61                 | 122                         | 98,39                |
| <b>Denver</b>                                    | 64                        | 51,61                | 60                          | 48,39                |
| <b>Gesell</b>                                    | 54                        | 43,55                | 70                          | 56,45                |
| <b>Pep-R</b>                                     | 1                         | 0,81                 | 123                         | 99,19                |
| <b>Wisc-R</b>                                    | 98                        | 79,03                | 26                          | 20,97                |
| <b>Diğer</b>                                     | 108                       | 87,10                | 16                          | 12,90                |

Tablo 3-12: RAM’larda eğitsel değerlendirme için uygulanan testler

MEB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı yetkilileri tarafından 17 Aralık 2014 tarihinde TBMM’de yapılan 2015 bütçe sunumları esnasında, son 1 yıl içerisinde RAM’larda 381.328 tanılama yapıldığı ifade edilmiş, tanılama sürecinde de 683.673 psikolojik ölçme aracı ve gelişim testinin uygulandığı belirtilmiştir.

Bilgi edinme başvuruları esnasında RAM’lara “eğitsel değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi yapılan özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin, yönlendirildiği eğitim kurumlarında ne sıklıkla ziyaret edilerek süreçlerin takip edildiği de sorulmuştur. Tablo 3-13’de görüldüğü üzere, veri alınan RAM’ların yarısından daha azı (% 45,97) sadece bir kez böyle bir ziyareti gerçekleştirebiliyorken, %10,48’i ise yıl içerisinde hiçbir kuruma ziyarette bulunmamaktadır.

| <b>RAM Tarafından Kurumlara Yapılan Ziyaretler ve Periyotları</b> |                      |                      |                     |                       |                            |                                   |
|---|----------------------|----------------------|---------------------|-----------------------|----------------------------|-----------------------------------|
|   | <b>Yılda Bir Kez</b> | <b>Yılda İki Kez</b> | <b>Yılda Üç Kez</b> | <b>Yılda Dört Kez</b> | <b>Yılda Dörtten Fazla</b> | <b>Bir Yıl İçinde Yapılamıyor</b> |
| <b>Toplamları</b>   | 57                   | 42                   | 5                   | 3                     | 4                          | 13                                |
| <b>Yüzdeleri</b>  | 45,97                | 33,87                | 4,03                | 2,42                  | 3,23                       | 10,48                             |

Tablo 3-13: RAM tarafından kurumlara yapılan ziyaret sayısı

Bu veriler de göstermektedir ki; eğitsel değerlendirmelerin ardından, engelli öğrenciler, RAM tarafından oldukça yetersiz düzeyde izlenmekte ve takip edilmektedir.

### 3.3.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine İlişkin Veriler

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri engelli öğrencilerin eğitiminde faaliyet gösteren çok önemli kurumlardır. Kaynaştırma uygulamalarına ya da özel eğitim okullarına devam eden öğrenciler için destek eğitim ve rehabilitasyon hizmeti sunan bu merkezler, zorunlu eğitim yaşını aşmış ve başka herhangi bir eğitim kurumuna devam etmeyen öğrenciler ile henüz zorunlu eğitim yaşına gelmemiş erken çocukluk dönemindeki öğrenciler için de eğitim hizmeti sunmaktadır.

İzleme çalışması kapsamında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'ne başvurulmuş ancak Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün 14.01.2015 tarihinde tarafımıza ilettiği 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısında 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun 7. maddesi dayanak gösterilerek sorularımıza yanıt verilmemiştir:<sup>46</sup>

Fakat 10 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda ülke genelindeki ÖERM sayısı 1.902, ÖERM'lerden hizmet alan engelli birey sayısı 326.081 ve bu kurumlarda çalışan öğretmen sayısı da 18.847 olarak belirtilmiştir.<sup>47</sup>

Diğer yandan, TOHAD tarafından 2013 yılı verilerine ilişkin yapılan izleme çalışmasında, bilgi edinme başvurusuna MEB Bilişim Sistemleri veri tabanından elde edilen bilgiler ışığında cevap verilmiş, kurum sayısı, kurumlarda çalışan uzman sayısı ve kurumlara devlet tarafından ödenen ödeme miktarları paylaşılmıştır.<sup>48</sup> Bu bağlamda verilerin paylaşımında düzenli bir yöntemin MEB tarafından takip edilmediği ortadadır.

2013 yılında TOHAD'a verilen cevaptaki<sup>49</sup> ÖERM sayısı 1.744 olarak belirtilmiştir. MEB istatistiklerine bakıldığında, bir yıl içinde bu rakamın 1.902'ye ulaştığı görülmektedir. Bir yıllık sürede ülke genelinde yaklaşık 158 yeni kurumun hizmete girdiği görülmektedir. Kurumların sayısındaki bu hızlı artış, ÖERM'lerin dikkatle izlenmesi için önemli bir sebeptir.

MEB tarafından TBMM Genel Kurulunda 17 Aralık 2014 tarihinde sunulan bütçe programında<sup>50</sup> ÖERM'lerden hizmet alan öğrenci sayısı Ekim 2014 tarihi itibarıyla 270.609 olarak belirtilmiş, Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda ise bu rakam 326.081 kişiye ulaşmıştır. Bu da 6 aylık bir dönemde 55.472 kişinin ÖERM'lerden eğitim almaya başladığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, ayda 9.000'den fazla öğrenci bu merkezlerde eğitim almaya başlamaktadır. Kurumlardan hizmet alan öğrenci sayısındaki bu hızlı artış da ÖERM'lerin dikkatle izlenmesi için yine önemli bir sebeptir.

<sup>46</sup> Bkz. MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün 14.01.2015 tarih ve 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısı.

<sup>47</sup> Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, [http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb\\_istatistikleri\\_organ\\_egitim\\_2014\\_2015.pdf](http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_organ_egitim_2014_2015.pdf) (erişim tarihi: 25.04.2015)

<sup>48</sup> MEB Basın ve halkla İlişkiler Müşavirliği'nin 20.12.2013 tarih ve 86839228/622.03/4051923 sayılı cevap yazısı

<sup>49</sup>A.g.e

<sup>50</sup> Bkz. MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17 Aralık 2014) [http://sgb.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2014\\_12/23031518\\_btesunuu.pdf](http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf) (erişim tarihi: 25.04.2015)

### 3.3.5. Yükseköğretime İlişkin Veriler

Yükseköğretim, engelli bireylerin eğitim hizmetlerinden en az düzeyde faydalanabildiği eğitim kademesidir. Eğitim bölümünün giriş kısmında da değinildiği üzere 2002 yılında yayınlanan "Türkiye Özürlüler Araştırması"na göre engelli bireylerin sadece %2,42'si yükseköğretim hizmetlerinden yararlanmaktadır. 2015 yılına gelindiğinde aradan geçen 13 yıla rağmen engelli bireylerin yükseköğretime erişiminde çarpıcı bir değişiklik olmamıştır. Oysa EHS'nin 24. maddesinin 5. fıkrasında "Taraflar Devletler, engelli kişilerin genel yüksek öğrenimden (...) ayrımcılık olmadan ve başka kişilerle eşit olarak yararlanabilmelerini sağlayacaklardır" ifadesi yer almaktadır.

#### 3.3.5.1. Yükseköğretime Giriş Sınavları

Türkiye'de yükseköğretime geçişte, sınavlı ve sınavsız olmak üzere iki farklı öğrenci yerleştirme sistemi uygulanmaktadır. Her iki yerleştirme sisteminde de uygulamalar ÖSYM tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle, bu bölümde sunulan bilgiler ÖSYM'den temin edilen verilerden oluşturulmuştur.

İlk olarak sınavlı geçiş sistemine bakıldığında, ÖSYM'nin engelli adaylar için üniversite sınavı uygulamalarında bir takım özel tedbirler alarak, düzenlemeler yaptığı görülmektedir. ÖSYM sınav başvuru kılavuzunun 10.5 maddesinde bu düzenlemelerin içeriğine yer verilmiş ve adayların bu düzenlemelerden yararlanabilmeleri için gerekli koşullar sıralanmıştır.<sup>51</sup>

İlgili düzenlemelere bakıldığında, farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik özel tedbirler alındığı görülmektedir. Bu tedbirler arasında; adaylara özel okuyucu ya da işaretleyici sağlamak, büyük puntolarla basılmış sınav kitapçığı temin etmek, ek süre vermek, işitme cihazının sınav merkezine alınması ya da özel sınıflarda sınava alınmak gibi uygulamalar yer almaktadır. ÖSYM sınav kılavuzları engelli adaylar için erişilebilir formatlarda da yayınlanmaktadır. Görme engelli adaylar için sesli betimle ile işitme engelli adaylar için ise işaret dili ile anlatılan kılavuzlar ÖSYM internet sitesinden erişilebilir.<sup>52</sup>

Ancak mevzuatta alınan bu tedbirler, uygulamada tüm adayların ihtiyaçlarına cevap verememektedir ve adaylar hâlâ sorunlar ile karşılaşmaktadır. Örneğin, kılavuzda görme engelli adaylar için okuyucu ve işaretleyicilerin atanabileceği belirtilmekte, ancak bu kişilerin nitelikleri hakkında bilgi verilmemektedir. Bunun yanı sıra, görme engelli adaylar için matematik sorularının çözümünde kalem ve kâğıt yerine geçecek tablet daktiloların kullanımına izin verilmemekte, adayların tüm matematiksel işlemleri zihinden yapmaları beklenmektedir.

ÖSYM üniversite giriş sınavlarına giren aday sayılarına baktığımızda da engelli adayların ciddi biçimde dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir.

<sup>51</sup>Bkz. 2015 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYM) kılavuzu, s.29.

[http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2015/YGS/2015\\_OSYS\\_KILAVUZ.pdf](http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2015/YGS/2015_OSYS_KILAVUZ.pdf) (erişim tarihi: 01.06.2015)

<sup>52</sup>Bkz. 2015 ÖSYM Görme engelliler ve işitme engelliler kılavuz dosyaları.

<http://www.osym.gov.tr/belge/1-23227/2015-osys-kilavuz-ve-basvuru-bilgileri.html> (erişim tarihi: 01.06.2015)

| <b>2013 ve 2014 Yılları YGS'ye Katılan Aday Sayıları</b> |                              |                               |                |
|--|------------------------------|-------------------------------|----------------|
| <b>Yıllar</b>  | <b>Toplam Öğrenci Sayısı</b> | <b>Engelli Öğrenci Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| 2013   | 1.805.126                    | 4.852                         | 0,27           |
| 2014   | 1.950.163                    | 5.378                         | 0,28           |

Tablo 3-14: YGS bazında engelli öğrencilerin engelsiz öğrenci sayıları ile mukayesesi

Tablo gösterilen verilerin ortaya koyduğu üzere, ÖSYS giriş sınavlarına katılan engelli öğrencilerin, toplam öğrenci sayısındaki oranı %0,27-28 civarındadır. Oysaki 2002'de yayınlanan "Türkiye Özürlüler Araştırması"nda engelli nüfusun genel nüfusa oranı % 12,29 olarak belirlenmiştir. Bu oran, yukarıdaki toplam öğrenci sayısına yansıtıldığında her iki yılda da 200.000'in üzerinde engelli öğrencinin sınavlara girmesi beklenmelidir, ancak tablodan da görülebileceği üzere sınava giren gerçek aday sayısı beklenen aday sayısının çok çok uzağındadır.

2014 sınav başvurularına YGS ve LYS bazında baktığımızda ise, engel türü açısından YGS'ye en çok bedensel engelli bireyler katılırken (N=1.668 kişi, toplam engelli aday sayısı: 5.378), LYS'ye en çok görme engelli bireyler katılmaktadır (N=496 kişi, toplam engelli aday sayısı: 1.531). Fakat hem YGS de hem de LYS de engeli kadın adayların sayısı, engelli erkek adayların sayısından oldukça geride kalmaktadır (YGS için K:2.017, E: 3.361 ve LYS için K: 674, E= 857).

Engelli öğrencilerin aleyhine olan durum sınavsız geçiş sisteminde de kendini göstermektedir. Bilindiği üzere 4702 sayılı Kanun'un 2. maddesi gereği<sup>53</sup> "mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde [...] meslek yüksekokullarına sınavsız olarak yerleştirilebilirler." İzleme çalışması kapsamında, merkezi geçiş sisteminden yararlanan öğrenci sayılarına ilişkin ÖSYM'den elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

| <b>2013 ve 2014 Yılları Sınavsız Geçiş Sisteminden Faydalanan Öğrenci Sayıları</b> |                              |                               |                |
|--|------------------------------|-------------------------------|----------------|
| <b>Yıllar</b>  | <b>Toplam Öğrenci Sayısı</b> | <b>Engelli Öğrenci Sayısı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| 2013   | 71.745                       | 292                           | 0,41           |
| 2014   | 78.427                       | 273                           | 0,35           |

Tablo 3-15: Sınavsız geçiş sisteminden faydalanan engelli öğrencilerin engelsiz öğrenci sayıları ile mukayesesi

Şüphesiz ki bu doğrultuda yukarıdaki tablolarda sunulan engelli öğrenci sayılarını ve bu öğrencilerin genel öğrenci nüfusu içindeki oranlarını, sadece sorunlu sınav sisteminin sonucu olarak görmek hatalı olacaktır. Eğitim sisteminde kademeler yükseldikçe engelli öğrencilerin eğitime erişim olanaklarından uzak kaldığı bilinen bir olgudur. Bu gerçeğin bilincinde olarak eğitim sisteminin her basamağında engelli öğrenciler için erişim koşulları detaylı biçimde planlanmalı ve uygulamalar düzenli olarak değerlendirilerek karşılaşılan sorunlar giderilmelidir.

<sup>53</sup>Bkz. MEB 4702 sayılı Kanun. <http://meyok.uludag.edu.tr/4702sayilikanun.htm> (erişim tarihi: 01.06.2015)



Ancak ÖSYM'nin yayınladığı 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu'nda engelli adayların tercihlerini yaparken göz önünde tutacağı hususlar başlığı altında görme engelli öğrencilere sosyal, iktisadi ve beşeri bilimler alanlarındaki yükseköğretim programlarını tercih etmeleri tavsiye edilmekte, bedensel engelli öğrencilere ise tercihlerini belirlerken engellerini dikkate almaları gerektiği uyarısı yapılmaktadır.<sup>54</sup> ÖSYM'nin bu yaklaşımı EHS'nin anlayışı ile uyuşmadığı gibi, öğrencilerin eğitime erişim sorunu çözmekten öte herhangi bir sorun anında da tüm sorumluluğu öğrencilere yükleyen bir yapıdadır.

Diğer taraftan, 2014-2015 akademik yılı başında engelli öğrencilerin üniversiteye erişim sorunlarından birinin çözümü için YÖK tarafından önemli bir adım atılmış ve engelli öğrencilerin (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, otizm) özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlara YGS puanları değerlendirmeye katılmadan, sadece yetenek sınavı sonucuna göre değerlendirilerek kayıtlarının yapılmasına karar verilmiştir.<sup>55</sup> Bu uygulama ile birçok engelli öğrenciye üniversite kapısı açılmış, yükseköğretimden faydalanmaları sağlanmıştır.

### **3.4. Eğitimcilerin Eğitimi ve Yaşanan Sorunlar**

Önceki bölümlerde vurgulandığı üzere, engelli bireylerin eğitimi için uygulama esaslarını ortaya koyan ve özel eğitim ve bütünleştirme uygulamalarını temel olarak şekillendiren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" maalesef hâlâ medikal modelin izlerini taşımaktadır. Yönetmelik içinde yer alan tanımlar arasında "görme yetersizliği olan birey" ya da "hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey" gibi kişilerin beceri ve yetenekleri yerine fizyolojik yetersizliklerine odaklanan tanımlamalar kullanılmakta, eğitsel tanılamaya ilişkin bölümde eğitsel tanımlamanın "bireyin özürlü sağlık kurulu raporu"na dayandırıldığı ifade edilmektedir. Bu anlayış öğretmen eğitiminde de kendini göstermektedir. Özel eğitim alanında çalışacak öğretmen adaylarını yetiştiren lisans programlarının isimlerine baktığımızda zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engelliler ve üstünzekâlılar öğretmenliklerinin bulunduğu görülmektedir. Öğretmenlik lisans programları da yine öğrencilerin yetersizliklerine odaklanarak tasarlanmıştır. Bu yaklaşım iki önemli sorunu ortaya çıkarabilir. Bunlardan ilki, öğretmenlerin spesifik bir engellilik alanında eğitim almaları çoklu engele sahip öğrencilerle karşılaştıklarında bu öğrencilerle çalışmakta sorun yaşayabileceklerini akla getirmektedir. Bir diğeri ise alan ayrımının bu şekilde olduğu öğretmen eğitim yapısının bütünleştirme eğitimi anlayışı ile uyuşmadığıdır. Dolayısıyla bu programlarda yetişen öğretmenlerin, kaynaştırma/bütünleştirme eğitime tabi olan öğrencilerle ve onların öğretmenleriyle çalışırken sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

Özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirildiği lisans programlarının sayılarına baktığımızda, 22 üniversitede toplam 8.012 öğrencinin eğitime devam ettiği görülmektedir. Üniversitelerde lisans düzeyinde zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engelliler ve üstünzekâlılar öğretmenlikleri bulunmaktadır. Sadece Hatay'da bulunan Mustafa

<sup>54</sup>Bkz. ÖSYM. 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu.

<http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/Tercih/2014-OSYSKONTKILAVUZU14072014.pdf> (erişim tarihi: 10.02.2015)

<sup>55</sup>YÖK'ün 30.09.2014 tarih ve 75850160-199-5438 sayılı yazısı.



Kemal Üniversitesi'nde lisans düzeyinde "özel eğitim öğretmenliği" programı bulunmaktadır. Tabloda verilen öğrenci sayıları sadece lisans programlarında değil, yüksek lisans ve doktora programlarında okuyan öğrencileri de içermektedir. Bu programlarda da alan isimleri yine lisans programlarında belirtildiği şekli ile geçmektedir (zihinsel engelliler öğretmenliği yüksek lisans programı ya da işitme engelliler öğretmenliği yüksek lisans programı gibi). Ancak bazı üniversitelerde "özel eğitim anabilim dalı yüksek lisans programı" adı altında da programlar bulunmaktadır. Anadolu Üniversitesi'nde farklı olarak "erken çocuklukta özel eğitim anabilim dalı yüksek lisans programı" bulunmaktadır. Fakat özel eğitim alanından mezun olan öğretmenlerin sayısı ne yazık ki hâlâ ihtiyacı karşılayamamaktadır.

Özel eğitim öğretmen açığını karşılayabilmek için MEB tarafından "Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu" adı altında 540 saatlik sertifika programları düzenlenmektedir. Bu programlar öğretmen eğitimi için kısa sürelidir (lisans eğitimi esnasında öğrencilerin sadece bir akademik yılda, özellikle de son sınıfta, uygulama/staj dersinde geçirdikleri süre sadece 560 saattir) ve sınıf öğretmenleri, branş öğretmenleri ve emekli öğretmenlere yönelik olarak düzenlenmektedir. Sertifika programları ile özel eğitim öğretmeni açığında bir iyileşme sağlanmakla birlikte, bir özel eğitim öğretmenin sahip olması gereken temel becerileri kursiyer öğretmenlere kazandırmaktan çok uzaktadır.

Öğretmen eğitiminin ve mesleki gelişiminin en önemli parçalarından biri de hizmet-içi eğitimlerdir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının istenilen nitelikte sağlanabilmesi için özel eğitim alanı dışından gelen branş öğretmenlerinin konu hakkında eğitilmesi kritik bir önem taşır. Ancak elde edilen veriler bu konuda yürütülen hizmet-içi eğitimlerin çok sınırlı olduğunu göstermektedir. İzleme çalışmaları kapsamında MEB'den elde edilen ve tabloda paylaşılan verilerde de görüleceği üzere 2014 yılında sadece 52 öğretmenin bu içerikte hizmet-içi eğitim aldığını öğrenilmiştir.

| Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğretmen Sayısı |                  |
|--|------------------|
| Yılı                                     | Katılımcı Sayısı |
| 2013                                     | Yok              |
| 2014                                     | 52               |

Tablo 3-16: Kaynaştırma eğitimi alan öğretmen sayısı

Eğitim sistemi içinde ihtiyaç duyulan düzeyde personel istihdam etmek ve personelin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak MEB'in yerine getirmesi gereken ciddi bir sorumluluktur.

### **3.5. Engelli Öğrencilerin Eğitim Hayatında Maruz Kaldıkları, Kötü Muamele, Şiddet, Taciz ve İstismar Olayları**

İzleme çalışması kapsamında, MEB ve YÖK'e sorular sorularak engelli öğrencilere yönelik kötü muamele, şiddet, taciz ve istismar olayları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bilgi edinme başvurularında; "kurumunuza öğrenciler tarafından (veya yakınları tarafından) engelliliği nedeniyle kendisine (ya da yakınına) ayrımcılık, kötü muamele yapıldığı ya da şiddet gördüğü gerekçesiyle herhangi bir başvuru yapılmış mıdır, son üç yılda alınan başvuru sayısı nedir, başvurularla ilgili hangi işlemler

yapılmıştır” diye sorulmuştur. Ancak hem MEB’ten hem de YÖK’ten alınan cevaplarda kurumlara bu konuda herhangi bir başvurunun yapılmadığı cevabı alınmıştır. Kurumların kendi internet sitelerinde bu konuya ilişkin sunulmuş herhangi bir veriye de rastlanmamıştır. Bu nedenle izleme çalışması kapsamında, engelli öğrencilere yönelik kötü muamele, şiddet, taciz ve istismar olayları hakkındaki verilere ulaşmak için medya analizlerinden faydalanılmıştır.

2014 yılı medya takip verilerine bakıldığında engelli bireylerin eğitim hakkının doğrudan veya dolaylı ihlâl edildiğini raporlayan 640 habere erişilmiştir. Bu haberlerin konu dağılımlarına baktığımızda ise 106 haberin engelli kişilerin eğitim ortamında maruz kaldığı şiddet ve kötü muameleye ilişkin olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin engelli öğrencilere, özellikle de zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere uyguladıkları fiziksel şiddete ilişkin vakalar erişilen medya verilerinde en sık konu edilen ihlâllerdir. Ayrıca medyaya yansıyan vakaların haber metinlerinde, mağdurların ve/veya ailelerinin yaşanan olaylar ilgili üst kurumlara ve adli mercilere başvurular yaptıkları belirtilmektedir. Bu kurumlara intikal eden tüm bu olayların MEB kayıtlarında bulunmuyor olması MEB’ten alınan verilerin doğruluğunu ne yazık ki bu noktada sorgulanır hale getirmektedir.

### **3.6. Eğitim Alanında Sonuç ve Öneriler**

Milli Eğitim Bakanlığı son yıllarda gerek yaptığı yasal düzenlemeler ile gerekse ürettiği yayınlarla kaynaştırma anlayışından uzaklaşıp bütünleştirme anlayışına doğru bir yaklaşım değişikliğine gittiğinin sinyallerini vermektedir. Bu değişiklik, EHS’de de sözü edilen eğitim hakkı anlayışının takip edildiğinin ve bu konuda ilgili politika ve uygulamaların üretilmeye başladığının bir göstergesidir. Ancak bu girişimlere rağmen uygulamalarda karşılaşılan sorunlar, sistemin istenilen düzeyde hizmet verememesine hatta bazı vakalarda kişilerin haklarının ihlâl edilmesine neden olmaktadır. İzleme çalışmasında elde edilen veriler ve bu verilerin analizleri ışığında, sistemin daha iyi çalışmasına yönelik şu önerileri sıralamak mümkündür:

- Eğitim hizmeti öğrencilere bütünlük anlayışı içinde verilememektedir. Çünkü öğrencinin kademeler arası geçişinde ya da farklı kurumlardan hizmet alımında kurumlar arası bilgi akışı sağlanamamaktadır. Bu noktada kurumlar arası işbirliğini sağlayacak farklı koordinasyon mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilerin yüksek yararı göz önüne alınarak kurumlar arası işbirliğinin sağlanması öğrencinin gelişimini olumlu yönde etkileyecek, öğrenciye dair bilginin farklı kurumlarda çalışan uzmanlar arasında hızlıca erişilmesine yardımcı olacaktır,
- Engelli öğrencilerin eğitiminde yapılacak eğitim düzenlemeleri için sağlık raporu şartı aranmamalı, öğrencinin gelişimi ve eğitsel ihtiyaçları doğrultusunda ilgili düzenlemeler yapılmalıdır,
- Eğitsel değerlendirme aşamasında görev alan RAM personelinin nitelikleri geliştirilmeli, değerlendirme yöntemleri ve araçları yeniden yapılandırılmalıdır. Öğrencinin alışık olduğu çevrede tanıdık koşullar altında değerlendirilmesine olanak veren bir değerlendirme yöntemine doğru geçiş yapılmalıdır (örneğin sınıf içinde öğretmeni tarafından yapılan müfredata dayalı değerlendirme vb.),

- Öğretmen eğitimi gerek nicel gerek nitel açıdan öğrencilerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde değildir. Öğretmen eğitimi programlarının en kısa sürede geliştirilmesi ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu konuda YÖK ve MEB'in işbirliği içinde olmasına ve teorik eğitim ile uygulamanın ortak bir zeminde buluşturulmasına ihtiyaç vardır,
- Okullara akademik ve fiziki erişim sorunları ortadan kaldırılmalı, eğitim ortamlarının her öğrenci için mümkün olan en yüksek düzeyde erişilebilir olması sağlanmalıdır,
- Engelli öğrencilerin eğitim hayatında maruz kaldıkları kötü muamele, şiddet ve istismar olayları ile ilgili MEB'in herhangi bir biriminde sistematik veri toplama ağı bulunmamaktadır. Bu nedenle yaşanan vakalarda münferit çözümler bulunmakta, sisteme ilişkin sorgulamalar yapılmamaktadır. Oysaki vakaları önleyici yasal tedbirler alınmalı, denetleme mekanizmaları güçlendirilerek kalıcı çözümler üretilmelidir,
- MEB istatistiklerinin her sene düzenli olarak yayınlanması önemli bir uygulamadır. Ancak eğitim verilerine ilişkin kapsamı geliştirilmelidir. Örneğin istatistiklerde evde eğitim alan öğrencilere ilişkin veri bulunmamaktadır,
- İyi uygulama örnekleri mümkün olduğunca erişilebilir hale getirilmeli ve sıklıkla güncellenmelidir. Bu konuda Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün başlatmış olduğu çalışma<sup>56</sup>, iyi uygulama örneklerinin teşhir edilmesi ve diğer öğretmenler tarafından da bilinmesi açısından önemli bir adımdır.

---

<sup>56</sup>Bkz. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 18.09.2014 tarihinde okullara gönderdiği "iyi uygulama örnekleri" konulu yazısı. <http://www.memurlar.net/haber/484919/> (erişim tarihi: 03.06.2015)

## **4. ÇALIŞMA HAYATI**

**Yayına Hazırlayan: Emrah Uslu**

## 4.1. Giriş

Engelli istihdamının, engellilerin ekonomik açıdan bağımsızlık kazanmasındaki yararı ile beraber bu bağımsızlığın toplumsal yaşama entegre olmalarında sahip olduğu önem göz ardı edilmemelidir. Öte yandan engelli kişilerin istihdamı, bir yandan onlara ekonomik gelir kazandırırken, paralelinde yarattığı statü değişikliği ile hem engelli bireyin psiko-sosyal durumunu, hem de onun çevresindeki engelli kişilerin algısını değiştiren bir durum yaratır. Engelli bireyin istihdamı, bir yandan devletin bu kesime yaptığı (engelli aylığı, bakım yardımı vb.) ödenek bütçesini düşürürken, çalışan engelli, ekonomik katma değer yaratarak, vergi vererek, sosyal güvenlik sistemine prim ödeyerek ekonomiye ciddi katkılar sağlar.

Engelli kişilerin tüm dezavantajların kaldırılmış koşullarda çalışma hakkından yararlanması, engelli istihdam konusunun bir politika olarak ele alınması ve oluşturulacak politikaların etkin bir şekilde uygulanmasıyla ilişkili bir durumdur. Sadece hukuki metinlerde kalan, kendisine uygulamada yer bulamayan düzenlemeler ile engellilerin istihdamı sorununun çözülemeyeceği aşikârdır. Bu nedenle engelli istihdamı konusunda mevzuatta yer alan hükümlere, pozitif edimlerle işlerlik kazandıran adımların eşlik etmesi, ihlâlleri önleyecek etkin tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu çerçevede, çalışmada özellikle istihdam konusunda "2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"dan bu yana yaşanan gelişmelerin olup olmadığının ortaya konması temel hedef olmuştur.

## 4.2. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler

### 4.2.1. Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler

2014 yılı engelliler açısından önemli adımların atıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Engelliler açısından yaşanan bu süreç yeterli olmasa da sevindirici niteliktedir.

2014 yılının Şubat ayında İş Kanunu'nda bir değişiklik yapılmış ve Anayasa'da yer alan ayrımcılık yasağı tanımına ve ruhuna uyum sağlanmıştır. 19.02.2014 tarihli 6518 sayılı Kanun ile İş Kanunu'nun 5. maddesinin 1. fıkrası; "*İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz*"<sup>57</sup> şekilde değiştirilmiştir.

EHK'nın istihdam başlıklı 14. maddesi, 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile güncellenmiştir. Maddenin yeni halinde özellikle sürdürülebilir istihdam ve engellilerin kendi işini kurmaya yönelik faaliyetlerinin desteklenmesi ilk fıkrada yerini almıştır. Oysa maddenin önceki halinde engellilerin kendi işlerinden ziyade, belli bir kurum veya kuruluşta istihdamına yönelik kısıtlı düzenlemeler bulunmakta idi. Yine madde metninde daha önce yer alan çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaştıkları engel ve güçlükleri "azaltmaya" ifadesi, madde metninden çıkarılmıştır. Zira işverenin yapması gereken düzenlemeler konusunda "azaltmak" şeklinde bir ifade, yükümlülüğün yaptırım gücünü zayıflatıcı bir anlam üretebilmektedir. Aynı şekilde maddenin önceki halinde yer alan "işyerinde fiziksel düzenlemelerin" ibaresi "engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemeler"

<sup>57</sup> Bkz. İş Kanunu <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>, (erişim tarihi: 23.04.2015)

şeklinde değiştirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere düzenlemenin önceki halinde fiziksel koşullara indirgenen düzenlemeler makul düzenlemeler seviyesine çıkarılarak geniş kapsamlı ele alınması sağlanmıştır.

#### 4.2.2. Korumalı İşyerleri

2014 yılı, korumalı işyerleri konusunda da çok ciddi bir paradigma değişikliğinin yaşandığı bir yıl olmuştur.06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ve yaklaşık 7 ay sonra madde metnine yapılan kısa bir ekleme ile korumalı işyeri şu şekilde madde metninde yerini almıştır;

*"İş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere mesleki rehabilitasyon sağlamak ve istihdam oluşturmak amacıyla Devlet tarafından teknik ve mali yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyeri."*<sup>58</sup>

Düzenlemedeki en önemli husus, korumalı işyeri kavramının, bütün engellileri kapsayan yaklaşımının değiştirilerek, istihdam olanağı bulma bakımından en dezavantajlı engelli grubu olan "zihinsel ve ruhsal engelli" bireyleri kapsayacak şekilde daraltılmış olmasıdır. Şüphesiz ki, "zihinsel ve ruhsal engelli bireylerin" mümkün olduğunca toplumun diğer kesimleriyle aynı ortamlarda istihdamı esastır. Ancak, korumalı işyeri uygulamalarında bu ideal noktaya ulaşılan dek, önemli bir fonksiyonu yerine getireceği açıktır. Diğer yandan, kişi ve kuruluşların teşvik ve sübvansede edilerek engelli çalıştırmalarının sağlanması, ağır engel grubundaki yüksek maliyetli işçilerin istihdamının bu işyerleri vasıtası ile gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

#### 4.2.3. Meslek Kazandırmaya Yönelik Eğitim Çalışmaları

Engelli bireylere yönelik meslek edindirme kursları, engellilerin istihdamında etkili bir araçtır. Bu kapsamda engellilere yönelik 2014 yılı içerisinde düzenlenen kurslar ve İŞKUR tarafından düzenlenen tüm kurslar aşağıda yer alan tabloda belirtilmiştir.

| 2014 Ocak-Aralık Dönemi İtibariyle İşgücü Yetiştirme Programlarının Mukayeseli Analizi |               |                 |           |                |           |                |
|--|---------------|-----------------|-----------|----------------|-----------|----------------|
| Kurs Tipleri   | Kurs Sayısı   | Kursiyer Sayısı |           |                |           | Toplam         |
|  |               | Erkek           |           | Kadın          |           |                |
|  |               | Sayıları        | Yüzdeleri | Sayıları       | Yüzdeleri |                |
| <b>Komisyon / Kurum Kaynaklı Engelli Kursu</b>   | 184           | 1.064           | 57,95     | 772            | 42,05     | 1.836          |
| <b>Diğer Tüm Kurslar</b>   | 32.880        | 93.887          | 47,20     | 105.047        | 52,80     | 198.934        |
| <b>Toplamları</b>  | <b>33.064</b> | <b>94.951</b>   |           | <b>105.819</b> |           | <b>200.770</b> |

<sup>58</sup> Bkz. Engelliler Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> (erişim tarihi: 24.04.2015)

Tablo 4-1: 2014 Ocak-Aralık dönemi itibariyle işgücü yetiştirme programlarının mukayeseli analizi<sup>59</sup>

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 2014 yılı içerisinde engellilere yönelik düzenlenen kurs sayısı, diğer kursların yaklaşık %0,55'lik bir oranına tekabül etmektedir. Engellilere yönelik kursların genel toplam içerisinde bu derece düşük oranda düzenlenmiş olması, kursların engellilerin istihdamı açısından yeterli ve etkin bir çözüm sunup sunmadığının sorgulanmasını gündeme getirmektedir.

| <b>2014 Meslek Türlerine Göre İşgücü Yetiştirme Programlarına Katılanların Dağılımı (Komisyon Kaynaklı En Fazla)</b> |                    |              |              |                |                |
|--|--------------------|--------------|--------------|----------------|----------------|
| <b>Meslek Türleri</b>  | <b>Kurs Sayısı</b> | <b>Erkek</b> | <b>Kadın</b> | <b>Toplamı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| Bilgisayar İşletmeni   | 21                 | 92           | 47           | 139            | 7,99           |
| Web Tasarımcısı  | 12                 | 30           | 18           | 48             | 2,76           |
| Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı   | 9                  | 46           | 34           | 80             | 4,60           |
| Sekreter   | 6                  | 18           | 18           | 36             | 2,07           |
| Büro Yönetimi ve Sekreterlik/Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanı  | 6                  | 24           | 31           | 55             | 3,16           |
| Ahşap Boyamacı   | 6                  | 56           | 22           | 78             | 4,48           |
| Bilgisayar Operatörü   | 6                  | 31           | 9            | 40             | 2,30           |
| Aşçı Yardımcısı  | 5                  | 16           | 38           | 54             | 3,10           |
| Kilim Dokuyucu (El Tezgâhı)  | 5                  | 16           | 45           | 61             | 3,51           |
| Mantar Yetiştiricisi   | 5                  | 46           | 19           | 65             | 3,74           |
| Ahşap Süslemecisi  | 5                  | 27           | 26           | 53             | 3,05           |
| Muhasebe Yardımcı Elemanı  | 4                  | 9            | 37           | 46             | 2,64           |
| Aşçı Yamağı (Çırağı)   | 4                  | 21           | 30           | 51             | 2,93           |
| Telefon Santral Operatörü  | 4                  | 9            | 11           | 20             | 1,15           |

Tablo 4-2: 2014 meslek türlerine göre işgücü yetiştirme programlarına katılanların dağılımı (komisyon kaynaklı en fazla)<sup>60</sup>

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere komisyon kaynaklı engelli kurslarının en fazla açıldığı alan, "Bilgisayar İşletmenliği" alanıdır. 2014 yılı içerisinde Komisyon kaynaklı engelli kursları (71)<sup>61</sup> farklı alanda düzenlenirken kurum kaynaklı engelli kursları içerisinde engelliler için düzenlenen kurslar, çağrı merkezinde müşteri temsilcisi, işletmeci, otomotiv montaj işçisi, bilgi ve belge yöneticisi olmak üzere sadece (4) alanda düzenlenmiştir.

<sup>59</sup> İŞKUR istatistikleri, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> (erişim tarihi: 07.05.2015)

<sup>60</sup> İŞKUR istatistikleri, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> (erişim tarihi: 07.05.2015)

<sup>61</sup> Tabloda en çok düzenlenen 14 alana ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

#### **4.2.4. Güncel Gelişmeler Kapsamında 2014 Yılı Engelli İstihdam Verileri**

Engelli bireylerin istihdam içerisinde en büyük paya sahip istihdam biçimi hem memur, hem de işçi statüsünde zorunlu engelli çalıştırma kotaları kapsamında engelli istihdam biçimidir. Ancak engelli nüfusunun yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde ne kadar istihdam olanağı bulduğu, her zaman tartışıla gelen bir olgudur. Özellikle devletin çalışmayan/çalışamayan engelli bireylere çeşitli kriterler doğrultusunda 2022 sayılı Kanun kapsamında engellilik aylığı vermesi, engelliler arasındaki gerçek işsizliğin ölçülmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır. Diğer yandan, iş bulmaktan ümidini kestiği için iş aramaktan vazgeçmiş ve geçimleri ailesi tarafından temin edilen engelli nüfusunun da ne kadar olduğu belirsizdir. Bu iki hususu değerlendirme dışı bırakarak yapılan en ciddi çalışma olan 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre, 4 milyon 541 bin olan toplam engelli nüfusun içerisinde işgücüne katılım gösteren engelli sayısı sadece 1 milyon 1 bindir. Bu bağlamda engelli nüfusun işgücüne katılım oranı %%22,2 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, 3 milyon 540 bin engelli istihdam süreçlerinin dışındadır. İstihdam süreçlerine dâhil olan engellilerden toplamda bir milyon 1 bin engelliden 914 bini istihdam edilmiştir. Başka bir deyişle, toplam engelli nüfus içinde istihdama oranı %20,1 olup, işgücüne katılım isteği gösteren %22,2'lik engelli nüfus arasındaki işsizlik oranı %8,8'dir.<sup>62</sup>

##### **4.2.4.1. Devlet Memurları Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı**

Bilindiği üzere engelli memur istihdamı, sınav, tercih ve ardından her yılın belirli dönemlerinde yapılan atamalar kapsamında gerçekleşmektedir. Diğer yandan, meslekte yükselme ise memur istihdamının bir başka ayrılmaz, önemli konusudur. Bu sebeple, memur istihdamı konusu bu başlıklar altında ayrı ayrı incelenmiştir.

###### **4.2.4.1.1. EKPSS ve Kura Kapsamında Atama**

Engelli memur istihdamı, engellilere yönelik yapılan merkezi sınav aracılığıyla yapılmaktadır. Bu yönde son yapılan değişikliklerle 2014 yılının Şubat ayında Resmi Gazete'de yayınlanan "Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı (EKPSS) ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik"<sup>63</sup> ile engellilerin istihdam edileceği kadrolarda boşluk bulunduğu sürece EKPSS'nin yapılmaya devam edeceği belirtilmiştir. Ayrıca yapılan son sınavın EKPSS'nin yapıldığı tarihten itibaren 2 yıl içerisinde yapılacak sınava kadar geçerli olacağı, sınavın yapılamaması halinde ise, yeni sınava kadar (önceki sınavın) geçerliliğini koruyacağı belirtilmiştir. Yönetmelikte yer alan bu madde hiç kuşkusuz planlamadan uzak bir maddedir. EKPSS ile ilgili belli bir plan ve program dâhilinde hareket edilmemesi engelliler açısından mağduriyetlere sebep olabilecektir. Rahatsızlıkları ya da başka geçerli sebepler yüzünden 2 yılda bir

<sup>62</sup> Bu veriler 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasından derlenmiştir. Verileri incelemek için bkz. s.99 [http://eyh.aile.gov.tr/data/55116a22369dc57100ffbf23/nka\\_2011\\_engellilik.pdf](http://eyh.aile.gov.tr/data/55116a22369dc57100ffbf23/nka_2011_engellilik.pdf)(erişim tarihi: 30.04.2015)

<sup>63</sup> Bkz. Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik, <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20145780&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=engelli>, (erişim tarihi: 30.04.2015)



yapılan sınava giremeyen engelli adaylar açısından ortaya çıkabilecek sorunlar açıktır. Dolayısıyla, önceden belirlenmiş şekilde makul aralıklarla sınavların tekrarlanması, atama sıklıklarının artırılmasında büyük bir fayda bulunmaktadır.

#### 4.2.4.1.2. Engelli Devlet Memurları Verileri

Engelli memur istihdamı konusu, Devlet memurları Kanunu'nun (DMK) 53. maddesinde: "Kurum ve kuruluşlar bu Kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında özürlü çalıştırmak zorundadır. % 3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurtdışı teşkilat hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır" şeklinde yer almaktadır.

Ancak mevzuatta yer alan hükümlere rağmen kamu kurum ve kuruluşlarında atanması gereken memur sayısı, halen olması gerekenin çok altında bir seviyededir. 2014 yılı itibarıyla engelli memur kontenjanına yapılması gereken/yapılan atama durumu aşağıdaki tabloda sunulmaktadır<sup>64</sup>.

| <b>Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Engelli Memurlara İlişkin Genel Dağılım</b> |               |
|---|---------------|
|   | <b>Sayısı</b> |
| Mevcut Memur Sayısı   | 2.016.768     |
| Engelli Kontenjanı % 3 (5)  | 60.731        |
| Çalışan Engelli Memur Sayısı  | 36.165        |
| Açık Engelli Kontenjanı   | 24.566        |

Tablo 4-3: Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen engelli memurlara ilişkin genel dağılım

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 2014 yılı sonu itibarıyla devlet kadrolarında 60 bin 731 engelli memur çalıştırılması gerekmekte iken, sadece 36 bin 165 engelli memur çalıştırılmaktadır. Oransal anlamda sayıları değerlendirdiğimizde engelli memur kadrosunda istihdam edilmesi gereken kadroların %60'ı doldurulmuş olup, %40'ı ise halen boş durumdadır. Halihazırda atanmış engelli memur kadrolarının cinsiyet, engel türü, kadro vb. kriterlere göre dağılımları hakkındaki veriler aşağıda sunulmaktadır.

| <b>Yıllara Göre Engelli Memur İstihdamı Tablosu</b> |              |              |               |
|---|--------------|--------------|---------------|
| <b>Yıllar</b>                                       | <b>Kadın</b> | <b>Erkek</b> | <b>Toplam</b> |
| 2002  | 1.033        | 4.744        | 5.777         |
| 2003  | 1.225        | 5.502        | 6.727         |
| 2004  | 1.626        | 7.091        | 8.717         |
| 2005  | 1.626        | 7.091        | 8.717         |
| 2006  | 1.547        | 7.368        | 8.915         |
| 2007  | 1.601        | 7.592        | 9.193         |
| 2008  | 1.826        | 8.140        | 9.966         |

<sup>64</sup> Veriler için Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri>(erişim tarihi: 30.04.2015)

|      |       |        |        |
|------|-------|--------|--------|
| 2009 | 1.900 | 8.457  | 10.357 |
| 2010 | 3.736 | 15.051 | 18.787 |
| 2011 | 4.232 | 16.597 | 20.829 |
| 2012 | 5.739 | 21.575 | 27.314 |
| 2013 | 7.053 | 25.734 | 32.787 |
| 2014 | 7.981 | 28.184 | 36.165 |

Tablo 4-4: Yıllara göre engelli memur istihdamı tablosu

Yukarıdaki tabloda ortaya konan yıllar bazındaki dağılıma göre özellikle son yıllarda istihdam edilen engelli memur sayısında ciddi artış olduğu gözlenmektedir. Ancak her ne kadar bu artış dikkat çekse de engelli istihdamında hâlâ yüksek bir oranda boş kadroların bulunması, bu alanda ciddi politika ve mesleki eğitim uygulamalarına ihtiyaç duyulduğuna bir işarettir. Özellikle mukayeseli analiz tablolarında bir önceki yıla göre artışların kategoriler arası oransal artışlar açısından yorumlanması, bu konuda daha sağlıklı çıktılar elde edilmesine fayda sağlamaktadır. Bu nedenle özellikle "2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"ndan bu yana gelişmeleri izlemek adına oluşturulan karşılaştırmalı analiz tablosu aşağıda sunulmuştur.

| <b>Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Engelli Memurlara İlişkin Genel Dağılımda Mukayeseli Analiz</b> |                          |             |                        |
|---|--------------------------|-------------|------------------------|
|   | <b>Sayıları</b>          |             | <b>Artış Oranı (%)</b> |
|   | <b>2013<sup>65</sup></b> | <b>2014</b> |                        |
| Mevcut Memur Sayısı   | 1.837.348                | 2.016.768   | 9,77                   |
| Engelli Kontenjanı % 3 (5)  | 55.334                   | 60.731      | 9,75                   |
| Çalışan Engelli Memur Sayısı  | 32.021                   | 36.165      | 12,94                  |
| Açık Engelli Kontenjanı   | 23.545                   | 24.566      | 4,34                   |

Tablo 4-5: Devlet memurları sayılarının cinsiyet bakımından 2013-2014 mukayesesi

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere engelli memur artış oranı, engelsiz memur artış oranından daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu durum ilk bakışta olumlu bir ilerleme olarak görülse de, genel sonuç itibarıyla olumsuz tablonun ortadan kalkması için daha yüksek bir sayıda engelli memur istihdamına ihtiyaç duyulmaktadır.

| <b>2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Eğitim Durumlarına Göre Mukayesesi</b> |              |              |                |                |              |              |                |                |
|--|--------------|--------------|----------------|----------------|--------------|--------------|----------------|----------------|
| <b>Eğitim Durumu</b>   | <b>2013</b>  |              |                |                | <b>2014</b>  |              |                |                |
|  | <b>Kadın</b> | <b>Erkek</b> | <b>Toplamı</b> | <b>Yüzdesi</b> | <b>Kadın</b> | <b>Erkek</b> | <b>Toplamı</b> | <b>Yüzdesi</b> |
| İlköğretim/İlkokul   | 517          | 4.078        | 4.595          | 14,35          | 319          | 2.676        | 2.995          | 8,28           |
| İlköğretim/Ortaokul  |              |              |                |                | 207          | 1.504        | 1.711          | 4,73           |
| Orta Öğretim   | 2.422        | 11.018       | 13.440         | 41,97          | 2.710        | 12.056       | 14.766         | 40,83          |
| Ön Lisans  | 1.659        | 4.496        | 6.155          | 19,22          | 1.934        | 5.139        | 7.073          | 19,56          |

<sup>65</sup> 2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporunda yer alan Devlet Personel Başkanlığı Haziran 2013 verileri kullanılmıştır.

|               |              |               |               |               |              |               |               |               |
|---------------|--------------|---------------|---------------|---------------|--------------|---------------|---------------|---------------|
| Lisans        | 2.110        | 5.226         | 7.336         | 22,91         | 2.655        | 6.433         | 9.088         | 25,13         |
| Lisans Üstü   | 149          | 346           | 495           | 1,55          | 156          | 376           | 532           | 1,47          |
| <b>Toplam</b> | <b>6.857</b> | <b>25.164</b> | <b>32.021</b> | <b>100,00</b> | <b>7.981</b> | <b>28.184</b> | <b>36.165</b> | <b>100,00</b> |

Tablo 4-6: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların eğitim durumlarına göre mukayesesi

DPB verileri şu ana kadar paylaşılan sorgulamalar dışında engelli memur kadrolarının eğitim ve cinsiyet durumlarına göre dağılımlarını da vermektedir. Bu kapsamda, yukarıdaki tabloda engelli memurların eğitim durumu ve cinsiyet ayrımına göre kategorileri belirtilmiştir. Tabloda göze çarpan ilk ve dikkat çekici sonuç, her iki yıl bakımından da engelli memur kadrolarında en büyük oranın orta öğretim mezunu memurlara ait olduğudur. 2013 yılı verilerine göre en ciddi artış lisans seviyesinde bulunan engelli memur istihdamında gözlenmiştir.

### 2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Hizmet Sınıflarına Göre Mukayesesi

| Sınıflar                                    | 2013         |               |               |               | 2014         |               |               |               |
|---|--------------|---------------|---------------|---------------|--------------|---------------|---------------|---------------|
|   | Kadın        | Erkek         | Toplamı       | Yüzdesi       | Kadın        | Erkek         | Toplamı       | Yüzdesi       |
| Genel İdare Hizmetleri Sınıfı               | 3.796        | 11.407        | 15.203        | 47,48         | 4.591        | 13.316        | 17.907        | 49,51         |
| Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı | 580          | 683           | 1.263         | 3,94          | 626          | 734           | 1.360         | 3,76          |
| Teknik Hizmetler Sınıfı                     | 161          | 1.018         | 1.179         | 3,68          | 229          | 1.251         | 1.480         | 4,09          |
| Eğitim Öğretim Hizmetleri Sınıfı            | 686          | 1.573         | 2.259         | 7,05          | 692          | 1.583         | 2.275         | 6,29          |
| Avukatlık Hizmetleri Sınıfı                 | 16           | 41            | 57            | 0,18          | 20           | 43            | 63            | 0,17          |
| Din Hizmetleri Sınıfı                       | 34           | 848           | 882           | 2,75          | 34           | 848           | 882           | 2,44          |
| Yardımcı Hizmetler Sınıfı                   | 1.584        | 9.594         | 11.178        | 34,91         | 1.789        | 10.408        | 12.197        | 33,73         |
| Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Sınıfı      | 0            | 0             | 0             | 0,00          | 0            | 1             | 1             | 0,00          |
| <b>Toplam</b>                               | <b>6.857</b> | <b>25.164</b> | <b>32.021</b> | <b>100,00</b> | <b>7.981</b> | <b>28.184</b> | <b>36.165</b> | <b>100,00</b> |

Tablo 4-7: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların hizmet sınıflarına göre mukayesesi<sup>66</sup>

Yukarıdaki tabloda yapılan memuriyet kadroları arasındaki sınıflandırma, engelli memurların daha çok hangi alanda istihdam edildiğini görmemize imkân sağlamaktadır. Bilindiği üzere bazı kurum ve kuruluşların kanuni düzenlemeleri gereği engelli memur istihdamına imkân tanımadığı bilinmektedir. Bu ve buna benzer

<sup>66</sup> Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri> (erişim tarihi: 30.04.2015)

nedenlerle bazı kadrolara engelli memur ya hiç atanamamakta ya da çok düşük düzeyde engelli istihdam edilmektedir. Örneğin avukatlık hizmetleri sınıfında tüm Türkiye’de istihdam edilen engelli memur sayısı sadece 20’dir. Engelli memur kadrolarının sınıflara göre dağılımında en yüksek oranın (2013 yılında %47,8, 2014 yılında 49,51 oranında olmak üzere) genel idare hizmetleri sınıfına ait olduğu görülmektedir. Genel idare hizmetleri sınıfı personeli DMK’nın 36. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; “*Bu Kanunun kapsamına dahil kurumlarda yönetim, icra, büro ve benzeri hizmetleri gören ve bu Kanunla tespit edilen diğer sınıflara girmeyen memurlar Genel İdare Hizmetleri sınıfını teşkil eder.*”<sup>67</sup>Görüleceği üzere engelli memurlar daha çok diğer sınıflara girmeyen kadrolarda istihdam edilmiştir. Diğer yandan genel idare sınıfında tanımlanan kadronun dışında en büyük kadro oranı, düşük eğitim seviyelerinden bireylerin istihdam edildiği yardımcı hizmetler sınıfına ait olduğu görülmektedir. Nitekim yardımcı hizmetler sınıfı 2013 yılında %34,91 ve 2014 yılında %33,73 oranında bir büyüklüğe sahiptir.

Bir bütün olarak sayısal veriler yorumlandığında devlet kademesinde halen engellilere yönelik istihdamda istenilen oran tutturulamamış, ayrılan kadrolarda da nitelikli kadrolar olarak adlandırılan kadrolara çok düşük oranlarda yer verilmiştir. Özellikle mevcut kadrolarda çalışan engellilerin yaşadığı sorunlar ve karşılaştıkları ayrımcı uygulamaların boyutunun ölçülmesi için araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bir gerçekliktir. Diğer yandan araştırma kapsamında veri toplanan 29.975 kamu binasının erişilebilirlik verilerindeki olumsuzluklar bu binalara hizmet alımı için gelen engelli bireylerin yanında, bu binalarda görev yapan engelli bireyler için de ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

#### **4.2.4.1.3. Kamudaki Engelli Personelin Görevde Yükselmesi**

Kamuda engelli istihdamında engellilerin orta ve üst düzey personel statülerine yükselme olanağı bulup bulamadığı konusu ölçülmesi zor bir alandır. Ancak, diğer yandan bu konu, engelli bireylerin meslekte yükselme, kariyer yapma hakkı konusunda fırsat eşitliği sağlanıp sağlanmadığı ve/veya ayrımcılığa uğrayıp uğramadığının anlaşılması açısından da stratejik bir konudur. Bu sebeple, kamuda engelli personelin görevde yükselme sorusuna yanıt alınması için bakanlıklara birer bilgi edinme başvurusu yapılmıştır.

Başvurulara 21 Bakanlıktan sadece (5)<sup>68</sup>’i yanıt vermemiştir. Cevaplandırma oranının %76,19 gibi yüksek bir oran olması Bakanlıklar açısından üst ve orta düzey kadrolara engellilerin istihdamına ilişkin yorumlamalar yapılabilmesine imkân sağlamıştır. Bakanlıklarda görevli üst ve orta düzey personel durumuna ilişkin veriler, aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır. Personelin kategorizasyonunda şube müdürüne kadar ki statüler üst düzey, şube müdürü ve altında sıralanan kadrolar ise orta düzey personel olarak kabul edilmiştir.

<sup>67</sup> Bkz. Devlet Memurları Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf>, (erişim tarihi: 30.04.2015)

<sup>68</sup> Avrupa Birliği Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere toplamda kamuda (593) engelli, üst ve orta düzey engelli memur kadrolarında istihdam edilmiştir. Tabloda yapılacak incelemede, engelli kamu personelinin üst düzeylerde bulunmaları konusunda vahim sayılabilecek derecede olumsuz bir durumun olduğu ortaya çıkmaktadır. Başvurulara cevap veren 16 bakanlıkta sadece 4 engelli, müşavir kadrosunda görev almakta, bu bakanlıkların müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür vb. pozisyonların hiçbirinde engelli personel görev almamaktadır. Bu noktada müşavirlik kadrosunun danışmanlık kadrosu anlamına da geldiğini, bu pozisyonda görev alan kamu personelinin çoğunlukla meslekte yükselme yoluyla değil, bakan ve/veya bakan yardımcılığı düzeyindeki yetkililerinin ataması yoluyla göreve atandıklarının altının özellikle çizilmesi gerekmektedir.

| <b>Bakanlıklarda Engelli Üst ve Orta Düzey Personel Durumu</b> |                 |
|--|-----------------|
| <b>Kadro Türleri</b>   | <b>Sayıları</b> |
| Müsteşar   | 0               |
| Müsteşar Yardımcılığı  | 0               |
| Müşavir  | 4               |
| Genel Müdür  | 0               |
| Genel Müdür Yardımcısı   | 0               |
| Daire Başkanı  | 0               |
| Daire Başkan Yardımcısı  | 0               |
| <b>Üst Düzey Personel Toplamı</b>                              | <b>4</b>        |
| Şube Müdürü  | 13              |
| Şube Müdür Yardımcısı  | 1               |
| Uzman  | 35              |
| Uzman Yardımcısı   | 1               |
| Müfettiş   | 2               |
| Müfettiş Yardımcısı  | 0               |
| Mühendis   | 384             |
| Diğer  | 153             |
| <b>Orta Düzey Personel Toplamı</b>                             | <b>589</b>      |
| <b>Toplamları</b>  | <b>593</b>      |

Tablo 4-8: Bakanlıklarda engelli üst ve orta düzey engelli personel durumu<sup>69</sup>

Benzer bir durum, orta düzey personel için de geçerlidir. Zira bilgi edinme başvurularına cevap veren 16 bakanlığın merkez ve taşra teşkilatlarında binlerle ifade edilebilecek orta düzey yönetici pozisyonundaki personelinin sadece 589'unun engelli oluşu oldukça düşündürücüdür. Tablodan da anlaşılacağı üzere bu 589 personelden 385'i mühendis, 153'ü de, şeflik, kısım şefliği gibi alanlarda görevlidir. On altı bakanlık içerisinde (taşra teşkilatları da dâhil olmak üzere) sadece 35 şube müdürü bulunmaktadır. Üstelik (her ne kadar bu aşamada ayrıca bir tartışma açılmayacak da

<sup>69</sup> TOHAD verileri

olsa) bu personel sayısının içinde kanun gereği süregelen hastalık kategorisinden engelli sayılan kaç personelin bulunduğu ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak, engelli kamu personelinin üst ve orta düzeyde görevlendirilmesini engelleyen/zorlaştıran birçok faktörün olabileceği açıktır. Bu noktada derinlikli bir tartışmaya girilmemekle birlikte, özellikle kimi hallerde kanunlardan kaynaklanan ve açık bir biçimde engelliler aleyhine ayrımcılık doğuran bazı mevzuatın bu tabloda büyük bir etkisinin olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Nitekim bu sayısal verilerin yanı sıra bakanlıklara bağlı bazı kurum ve kuruluşlardan gelen cevabi yazılarda kanuni metinler dolayısıyla engelli personel istihdam edilemediği belirtilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde yapılan başvuruya verilen ve aşağıda paylaşılan cevap bu konuya tipik bir örnektir.

25/12/2014 tarihli bilgi edinme başvurunuz incelenmekte; 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 8 inci maddesinde "Adaylığa atanabilmek için, hâkimlik ve savcılık görevlerini sürekli olarak yurdun her yerinde yapmasına engel olabilecek vücut ve akıl hastalığı veya sakatlığı, alışılmışın dışında çevrenin yadırgayacağı şekilde konuşma ve organlarının hareketini kontrol zorluğu çekmek gibi özürlü durumları bulunmamak şarttır." hükmü gereğince engelli hâkim savcı bulunmamaktadır.  
Bilgi edinilmesini rica ederim.

#### Belge 4-1: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun cevabi yazısı<sup>70</sup>

Benzer şekilde İçişleri Bakanlığı'nın personel rejimini belirleyen 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'nun 2. maddesinin (c) bendi: "*788 sayılı Memurlar Kanunu'nda yazılı sağlık şartlarını haiz oldukları ve memleketin her ikliminde iş görmeye ve her vasıta ile gezip dolaşmaya kabiliyetleri bulunduğu hakkında tam teşekküllü Devlet hastanelerindeki kurullardan rapor alanlar maiyet memurluklarına aday olarak tayin olunurlar*"<sup>71</sup> hükmüne haizdir. Bu madde, kanunun birinci maddesinde sıralanan 4. dereceden yukarıdaki müsteşar, müsteşar yardımcısı, vali, kaymakam, genel müdür, müdür vb. tüm üst düzey kadrolarını kapsamaktadır.<sup>72</sup>

Bakanlıkların orta ve üst düzey personel bakımından ortaya koyduğu tablonun bir benzeri, bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşları için de geçerlidir.

Bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili (131) kamu kurum ve kuruluşundan sadece (25)'i gönderilen bilgi edinme formlarına cevap vermişlerdir. Bu nedenle bu alanda yer alan %19,08'lik cevap verme oranı sonuçların yorumlanması ve tespitlerle ilgili kısıtlılığı oluşturmaktadır. Ancak, tablonun bu hali dahi engelliler bakımından sorunlu bir durumun söz konusu olduğunun işaretlerini vermektedir.

<sup>70</sup> Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun 07.01.2015 tarih 87047000-903.99/81 sayılı yazısı

<sup>71</sup> Bkz. Dâhiliye Memurları Kanunu Madde 2-c, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1700.pdf> (erişim tarihi:23.04.2015)

<sup>72</sup> Bkz. 1700 Sayılı Dahiliye Memurları Kanunu Madde 1, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1700.pdf> (erişim tarihi:23.04.2015)

Cevap veren (25) kurumdan gelen cevaplar doğrultusunda bu kuruluşlarda (363) engelli memurun orta ve üst düzey kadrolarda istihdam edildiği belirlenmiştir. Bakanlıklarda olduğu gibi bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşlarında genel müdür, genel müdür yardımcısı, daire başkanı kadrolarında engelli personel istihdam edilmediği görülmekte, bunun yerine, tıpkı bakanlıklarda olduğu gibi 3 müşavirin engelli olduğu dikkat çekmektedir. Üst düzey ve orta düzeyde görev alan engelli yöneticinin 359'u orta düzey personelden oluşmaktadır. Bu konudaki veriler aşağıdaki tabloda ortaya konulmuştur.

| <b>Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Engelli Orta ve Üst Düzey Personel Durumu</b> |                 |
|---|-----------------|
| <b>Kadro Türleri</b>  | <b>Sayıları</b> |
| Müşavir   | 3               |
| Genel Müdür   | 0               |
| Genel Müdür Yardımcısı  | 0               |
| Daire Başkanı   | 0               |
| Daire Başkan Yardımcısı   | 1               |
| <b>Üst Düzey Personel Toplamı</b>   | <b>4</b>        |
| Şube Müdürü   | 20              |
| Şube Müdür Yardımcısı   | 44              |
| Uzman   | 31              |
| Uzman Yardımcısı  | 30              |
| Müfettiş  | 0               |
| Müfettiş Yardımcısı   | 0               |
| Mühendis  | 51              |
| Diğer   | 183             |
| <b>Orta Düzey Personel Toplamı</b>  | <b>359</b>      |
| <b>Üst Düzey ve Orta Düzey Toplamları</b>                                     | <b>363</b>      |

Tablo 4-9: Kamu kurum ve kuruluşlarında engelli orta ve üst düzey personel durumu<sup>73</sup>

Engellilerin hem bakanlıklar, hem de bağlı kuruluşlarda yürüttükleri orta ve üst düzey personel istatistikleri, konunun politika yapıcılar bakımından acilen ele alınması gerektiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönde yapılacak bütün çalışmaların, bir yandan (özellikle) geçmişte çıkarılmış ve ayrımcı sonuçlar üreten mevzuatların yeniden düzenlenmesi, bir yandan da kamudaki engelli personel algısında olabilecek olumsuzlukları ele almasında fayda bulunmaktadır. Bunun paralelinde, engellilere ilişkin uluslararası metinler ışığında bu ve buna benzer kanuni metinlerin tekrardan gözden geçirilmesi zorunludur.

#### **4.2.4.2. İşçi Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı**

Engelli bireyler, İş Kanunu'nun 30. maddesinde yer alan; "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya (...) terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi

<sup>73</sup> Bilgi Edinme başvurularına alınan yanıtlardan derlenmiştir.



durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler<sup>74</sup> amir hükmüne istinaden işçi sıfatıyla istihdam edilmektedir. Engelli bireyler açısından bu kontenjanlar büyük önem arz etmektedir. Kanun metininden de anlaşılacağı üzere 50 ve üzeri personele sahip olan kamu işyerleri ve özel sektörlerin çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayıları İŞKUR'dan (2014 yılı sonu itibariyle) temin edilen veriler ile 2013 yılına oranla mukayeseli olarak ele alınacaktır.

| 2013-2014 Engelli İşçi Kontenjanlarının Mukayesesi |   |            |   |            |                        |               |                               |              |
|--|---|------------|---|------------|------------------------|---------------|-------------------------------|--------------|
|  | Engelli Çalıştırmakla Yükümlü 50+ İşyeri Sayısı |            | Çalıştırmakla Yükümlü Olduğu Engelli Sayısı |            | Engelli Çalışan Sayısı |               | Engelli Açık Kontenjan Sayısı |              |
|  | Kamu  | Özel       | Kamu  | Özel       | Kamu                   | Özel          | Kamu                          | Özel         |
| <b>2013 (Ocak-Eylül)</b>                           | 880   | 17.728     | 12.116                                      | 102.580    | 11.421                 | 77.772        | 695                           | 24.808       |
| <b>Toplamları</b>                                  | <b>18.608</b>                                   |            | <b>114.696</b>                              |            | <b>89.193</b>          |               | <b>25.503</b>                 |              |
| <b>2014</b>  | 809   | 17.773     | 8.417                                       | 101.823    | 10.422                 | 84.706        | 712                           | 23.637       |
| <b>Toplamları</b>                                  | <b>18.582</b>                                   |            | <b>110.240</b>                              |            | <b>95.128</b>          |               | <b>24.349</b>                 |              |
| <b>2013-2014 Farkı</b>                             | <b>71</b>                                       | <b>-45</b> | <b>3.699</b>                                | <b>757</b> | <b>999</b>             | <b>-6.934</b> | <b>-17</b>                    | <b>1.171</b> |
| <b>2013-2014 Fark Toplamları</b>                   | <b>26</b>                                       |            | <b>4.456</b>                                |            | <b>-5.935</b>          |               | <b>1.154</b>                  |              |

Tablo 4-10: 2013-2014 engelli işçi kontenjanlarının mukayesesi<sup>75</sup>

50 ve üzeri personele sahip olan kamu işyerleri ve özel sektörlerin zorunlu kota gereği, çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayı ve kota doldurma oranları yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere engelli memurlara oranla oldukça yüksektir. Ancak bu kadrolarda da engelli memur sayılarında olduğu üzere açık bulunmaktadır. İŞKUR'un 2015 Ocak ayı itibariyle yayınladığı istatistikî bilgilere göre, kamu işyerleri ve özel sektörlerin çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayısı 110 bin 240 iken, bu kadrolarda ancak 95 bin 128 engelli istihdam edilmektedir. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere engelli işçi kadrolarının halen %13,70'i boş durumdadır. Bu oran, açık engelli memur kadrolarında yer alan %40'lık orana göre daha düşük düzeydedir. Açık kadrolarının ayrıntılı incelemesinde, açık oranın büyük bir kesimini özel sektör işyerlerinin oluşturduğu görülmektedir. Kamu işyerlerindeki açık oranı büyük miktarda azalmıştır. Kamu işyerlerindeki bu azalmaya rağmen açık olan 24.349 kişilik engelli işçi kontenjanının 23.637'sini özel işyerleri oluşturmaktadır.

| 2013-2014 Engelli Kişilerin İşe Yerleştirme Sayı ve Oranları |          |        |               |                   |
|--|----------|--------|---------------|-------------------|
| Yıllar   | Cinsiyet |        | Toplamı       | Değişim Oranı (%) |
|  | Kadın    | Erkek  |               |                   |
| <b>2013</b>  | 5.450    | 29.026 | <b>34.476</b> | -23,57            |
| <b>2014</b>  | 4.194    | 22.156 | <b>26.350</b> |                   |

<sup>74</sup> Bkz. İş Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf>, (erişim tarihi: 07.05.2015)

<sup>75</sup> İŞKUR istatistikleri, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop>, (erişim tarihi: 07.05.2015)



Tablo 4-11: 2013-2014 engelli kişilerin işe yerleştirme sayısı ve oranları<sup>76</sup>

Yukarıda belirtilen işe yerleştirme oranları, İŞKUR kayıtlarındaki birikimli başvurulardan yine birikimli olarak işe yerleştirilen engelli sayılarına ilişkindir. Ancak değişimin bir de işe yerleştirmelerin sürece göre, yani yıl içerisinde yapılan başvurular ve o yıl içerisinde yapılan işe yerleştirmeler bakımından ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo, 2013 ve 2014 yıllarında bu yöndeki gelişmelere dair verileri içermektedir. Buna göre, 2013 yılında 34.476 kişi İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilirken bu sayı 2014 yılında 26.350'lere inmiştir. Oransal anlamda değişim olumsuz yönde, %23,57 olarak gözlenmiştir. İşe yerleştirmede kadın-erkek arasındaki eşitsizlik, hem 2013 hem de 2014 yılı için geçerli görünmektedir. Her iki yıl için de ortalama işe yerleştirilen her 5 erkeğe karşın sadece bir kadın istihdam olanağı bulunmaktadır.

İstihdamda açık engelli kontenjanı bulunması mevzuatta yer alan hükümlere göre tezatlık oluşturmaktadır. İş Kanunu'nun 101. maddesinde yer alan (engelli işçi başına aylık 1.700 TL)ceza hükmüne rağmen açık engelli işçi kontenjanının bulunması düşündürücüdür. Bu durum müeyyidelerin tekrar ele alınması gerekliliğinin göstergesidir. Mevzuatta yer alan cezanın, zorunlu istihdamdan kaçınma halinin tekrarı halinde, cezanın katlamalı bir şekilde dönüştürülmesi, bu noktada önerilebilecek hususlardan biri olabilir. Konu hakkındaki müeyyidelerin artırılmasının bir gereklilik olduğu açıktır. Ancak, diğer yandan, mevcut teşviklerin yeterli olup olmadığı, meslek edindirme kurslarının açık kontenjanları kapatmadaki etkisi tarzı konular geniş çaplı ele alınmalıdır.

Bu noktada her şeyden önce, 50'den fazla işçi çalıştıran işyerlerine getirilmiş olan engelli çalıştırma zorunluluğunun bir üst sınır değil, bir alt sınır olduğu gerçeği, gerek işveren, gerekse de iş yaşamını izleyen ve denetleyen devlet tarafından içselleştirilmek durumundadır. Dezavantajları kaldırılmış, gerekli destekler sağlanmış engelli bireyin çalışma hayatına katılımının; iş yaşamına getirilen bir yük değil, aksine işyerine, makro anlamda ekonomiye katkı sağlayacağına konuya taraf tüm kesimlerce benimsenmesi gerekmektedir.

#### **4.2.5. Çalışma Hayatı ve Erişilebilirlik**

Hiç şüphesiz ki, sınırı belli olan bu çalışma kapsamında engelli bireylerin özellikle özel sektörde olmak üzere ülke genelindeki istihdam koşullarını ölçmenin olanağı bulunmamaktadır. Ancak yine de çalışma kapsamında sınırlı da olsa, sorununun boyutunu görünür kılacak bir projeksiyon sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda:

- 1-Engelli bireylerin istihdam öncesi, sırası ve sonrasında (iş bulma, sigorta işlemleri vb.) kendilerini ilgilendiren iş ve işlemleri takip etmek amacıyla sıkça başvurdukları İŞKUR ve SGK il müdürlük binalarının erişim durumları,
- 2-Araştırma kapsamında veri toplanan ve kamu sektöründe işçi ve memur statüsüyle görev yapan engellilerin çalıştığı 21.891 kamu binasının erişim durumları, analizi yapılacaktır.

<sup>76</sup> İŞKUR istatistikleri, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> (erişim tarihi: 07.05.2015)

Aşağıdaki tabloda 81 ilde hizmet veren İŞKUR il müdürlüğünün 60 tanesinden alınan erişim verileri paylaşılmaktadır. Bu il müdürlüklerine ait toplam 76 binanın erişilebilirlik açısından yapılan değerlendirmesinde; %34, 21'in rampa, lift vb. fiziksel düzenleme yapılmadığı görülmektedir. İŞKUR'a ait bu 76 binanın çok katlı olan 68 tanesinin %48,53'ünde asansör bulunmamaktadır. Binalardaki erişim düzenlemelerinde görme ve işitme engellilerin ihtiyaçları çok ciddi bir biçimde ihmal edilmiştir. Nitekim verilere göre binaların %81,58'inde hissedilebilir zemin uygulamaları bulunmamaktadır. İşitme cihazı kullanan engelliler için gerekli olan indüksiyon döngü sistemi bulunma oranı da benzer bir durumu ortaya koymaktadır. Zira binaların %94,74'ünde indüksiyon döngü sistemi bulunmaması, bu alandaki eksikliği gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde İŞKUR il müdürlüklerinin %46,05'inde engellilerin kullanımına uygun tuvalet bulunmaması ise acilen ele alınması gereken bir problem olarak ortada durmaktadır.

| <b>İŞKUR İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu</b> |                          |                    |   |              |                             |              |  |              |   |              |   |              |  |              |   |              |
|--|--------------------------|--------------------|---|--------------|-----------------------------|--------------|--|--------------|---|--------------|---|--------------|--|--------------|---|--------------|
|  | Cevap Veren Kurum Sayısı | Toplam Bina Sayısı | Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Tek / Çok Katlı Bina Sayısı |              | Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı |              | Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              |
|  |                          |                    | E   | H            | T                           | Ç            | E  | H            | E   | H            | E   | H            | E  | H            | E   | H            |
| <b>Toplamları</b>  | <b>60</b>                | <b>76</b>          | <b>14</b>   | <b>62</b>    | <b>8</b>                    | <b>68</b>    | <b>35</b>                                | <b>33</b>    | <b>11</b>   | <b>24</b>    | <b>50</b>   | <b>26</b>    | <b>41</b>                                      | <b>35</b>    | <b>4</b>  | <b>72</b>    |
| <b>Yüzdeleri</b>   | <b>74,07</b>             | <b>-</b>           | <b>18,42</b>  | <b>81,58</b> | <b>10,53</b>                | <b>89,47</b> | <b>51,47</b>                             | <b>48,53</b> | <b>31,43</b>                                      | <b>68,57</b> | <b>65,79</b>  | <b>34,21</b> | <b>53,95</b>                                   | <b>46,05</b> | <b>5,26</b>   | <b>94,74</b> |

Tablo 4-12: İŞKUR il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Yukarıda açıklanan veriler, iş başvurusu için bu binalara gidecek engelli bireylerin ciddi sıkıntılar yaşayacağını, henüz istihdam öncesi ve sırası işlemleri esnasında dahi mağduriyetler yaşayacağını ortaya koymaktadır. Benzer bir durum istihdam sonrasında engelli çalışanların sık sık (sigorta işlemleri, sağlık yardım bedellerinin tahsilâtı vb. işler için) gittikleri SGK il müdürlükleri için de geçerlidir.

Aşağıdaki tabloda Türkiye'deki 81SGK il müdürlüğünden veri temin edilen 59 tanesinin erişim bilgileri paylaşılmaktadır. Tabloda ortada konulan verilere göre, 59 il müdürlüğe ait 118 binanın %27,12'sinde rampa, lift vb. fiziksel düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Binaların %78,81'inde görme engelliler için hissedilebilir zemin

uygulamasının yapılmaması oldukça düşündürücüdür. 118 binanın çok katlı olan 99 tanesinin %85,86'sında asansör bulunması nispeten olumlu bir gelişmedir. Ancak bu asansörlerin %48,24'ünde görme engelliler için sesli uyarı sisteminin bulunmaması, ciddi bir olumsuzluk olarak verilere yansımaktadır. İşitme engelliler açısından fayda sağlayan indüksiyon sisteminin SGK il binalarında %95,76 oranında bulunmayışı bu binalarda işitme engelli bireylerin en çok ihmal edilen grup olduğunu ortaya koymaktadır.

| SGK İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu |                          |            |                    |              |   |              |                             |              |  |              |   |              |   |              |  |              |   |  |
|---|--------------------------|------------|--------------------|--------------|---|--------------|-----------------------------|--------------|--|--------------|---|--------------|---|--------------|--|--------------|---|--|
|   | Cevap Veren Kurum Sayısı |            | Toplam Bina Sayısı |              | Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Tek / Çok Katlı Bina Sayısı |              | Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı |              | Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |              | İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |  |
|   | E                        | H          | T                  | Ç            | E   | H            | E                           | H            | E  | H            | E   | H            | E   | H            | E  | H            |   |  |
| <b>Toplamları</b>   | <b>59</b>                | <b>118</b> | <b>25</b>          | <b>93</b>    | <b>19</b>   | <b>99</b>    | <b>85</b>                   | <b>14</b>    | <b>44</b>                                | <b>41</b>    | <b>86</b>   | <b>32</b>    | <b>79</b>   | <b>39</b>    | <b>5</b>                                       | <b>113</b>   |   |  |
| <b>Yüzdeleri</b>  | <b>72,84</b>             | <b>-</b>   | <b>21,19</b>       | <b>78,81</b> | <b>16,10</b>  | <b>83,90</b> | <b>85,86</b>                | <b>14,14</b> | <b>51,76</b>                             | <b>48,24</b> | <b>72,88</b>                                      | <b>27,12</b> | <b>66,95</b>  | <b>33,05</b> | <b>4,24</b>                                    | <b>95,76</b> |   |  |

Tablo 4-13: SGK il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Ortaya konan bu tablo, akla engelli bireylerin çalıştığı mekânlardaki erişim olanaklarının ne durumda olduğunu getirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, çalışmanın bu konudaki tabloyu ortaya koyabilmesi kısıtlılıklar sebebiyle mümkün değildir. Ancak en azından çalışma esnasında veri toplanan 21.861 kamu binasının erişim durumlarının ortaya konması, sadece bu binalardan hizmet alan engelli bireyler açısından değil, burada çalışan engelli çalışanların erişim imkânları hakkında da bir fikir verebilecektir. Aşağıdaki tabloda bu 21.891 binanın erişim durumlarına ait veriler paylaşılmıştır.

İzleme çalışmaları kapsamında aşağıdaki tabloda verileri paylaşılan 21.891 bina oldukça düşündürücü bir fotoğraf ortaya koymaktadır. Zira verilerden de anlaşılacağı üzere bu 21.891 binanın 11.695'inde bina girişinde rampa, taşıyıcı lift vb. hiçbir fiziksel düzenleme yapılmamıştır. Görme engelliler için yapılması gerekli hissedilebilir zemin uygulamaları bakımından durum trajik denilecek derecede vahimdir. Zira

21.891 kamu kurum ve kuruluş binasının 20.652'sinde (%94,34) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır. Binaların %99,91'inde işitme engelliler için indüksiyon döngü sistemi kurulmamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarının çok katlı olan 8.881 tanesinin %76,79'unda asansör bulunmamaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının %81,19'u engellilere uygun tuvalete sahip değildir. Sonuç olarak kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlık binalarından engellilere yönelik düzenlemeler istenilen seviyede değildir.

| <b>Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu</b> |                    |               |                             |              |  |             |   |              |   |               |   |              |  |             |   |   |
|--|--------------------|---------------|-----------------------------|--------------|--|-------------|---|--------------|---|---------------|---|--------------|--|-------------|---|---|
|  | Toplam Bina Sayısı |               | Tek / Çok Katlı Bina Sayısı |              | Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |             | Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı |              | Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |               | Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı |              | Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |             | İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı |   |
|  | T                  | Ç             | F                           | H            | F  | H           | F   | H            | F   | H             | F   | H            | F  | H           | F   | H |
| <b>Toplamları</b>  | <b>21.891</b>      | <b>13.010</b> | <b>8.881</b>                | <b>2.061</b> | <b>6.820</b>                             | <b>821</b>  | <b>1.240</b>                                      | <b>1.239</b> | <b>20.652</b>   | <b>10.196</b> | <b>11.695</b>                                       | <b>4.117</b> | <b>17.774</b>                                  | <b>20</b>   | <b>21.871</b>                                       |   |
| <b>Yüzdeleri</b>   | <b>-</b>           | <b>59,4</b>   | <b>40,6</b>                 | <b>23,2</b>  | <b>76,8</b>                              | <b>39,8</b> | <b>60,2</b>                                       | <b>5,66</b>  | <b>94,3</b>   | <b>46,6</b>   | <b>53,4</b>   | <b>18,8</b>  | <b>81,2</b>                                    | <b>0,09</b> | <b>99,9</b>   |   |

Tablo 4-14: Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

İş yerinde asansör bulunmayan bir engellinin katlar arası evrak işlerinde ne derece zorlanacağı, hissedilebilir zemin uygulaması bulunmayan bir binada görme engelli bir çalışanın nasıl hareket edeceği, engelli tuvaleti bulunmayan bir ortamda görev ifa edilirken temel ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı bir soru işaretidir. Diğer yandan, engelli çalışanların ihtiyaçları olan (özel yazılım, uygun büro malzemeleri vb.) desteklerden ne derece yararlanabildiği de belirsizdir.

#### **4.2.6. İstihdam Alanında Sahada Yaşanan Sorunlar**

İzleme çalışmaları, engelli çalışanların sahada yaşadığı soruların tespiti için bu konudaki hak ihlallerini içeren medya haberlerinden, engelli bireyler tarafından yapılan bireysel bildirimlerden ve izleme çalışmaları katılımcısı STK'larca yapılan saha sorun aktarımlarından, yararlanmıştır. Tespit edilen temel bazı sorun odakları şu şunlardır:

## **1- İstihdam Süreçlerinde Yıpratılan Birey Olarak Engelli Çalışan Adayı**

EKPSS sınavlarının mevzuat sorunlarının dışında, engeli bireyin dezavantajını ortadan kaldıracak her türlü erişim tedbirlerin alınmadığı vakalara rastlanılmaktadır. Sınavlar sonrasında yapılacak atamalara konu olan kadro tahsislerinde nitelikli kadrolara yer verilmemesi, çok ciddi bir diğer soruna işaret etmektedir.

İŞKUR'a iş başvurularında engelli bireylerin inşaat, sanayi gibi Yapılan bildirim ve medya haberlerinde engellilerin Türkiye şartlarında makul uyumlaştırma tedbirleri ile işe uyumu sağlanmaktan kaçınılan alanlara yönlendirildiklerine sıkça rastlanılmıştır.

## **2- İşverene Yük Olarak Görülen Engelli Personel İçin İşyerinde Düzenleme Yapma Zorunluluğu**

Engellilerin istihdam sonrasında karşılaştıkları sorunların başında erişim düzenlemelerin yapılmaması ve/veya işin yapılması için gerekli makul düzenlemelerinin yapılmamasıdır. Bu olumsuzluklar sonucunda engelli birey işinde başarısız olacağı için işini kaybetme riski de yaşayabilmektedir.

## **3- Mobbing**

Mobbing engelli bireylerin iş yaşamında yaşadıkları maruz kaldıkları en önemli hak ihlallerinin başında gelmektedir. Engellilere yönelik mobbing uygulamaları (mali kaygıları öne sürerek, erişim düzenlemeleri yapmanın teknik zorluklarına sığınarak vb.) birçok gerekçeye perdelenebilmektedir. Engelli bireye asansör olmayan bir katta görev vermek, engelli tuvaleti olmayan bir mekânda çalıştırmak, engeller yüzünden işinde başarısız olan bir engelli üzerinden aşağılamak vb. birçok uygulama, engellilere yönelik mobbingde araç haline gelebilmektedir.

## **4- İstihdamda Dolaylı Ayrımcılık: Engelsiz Bireylerin Koşullarıyla Çalışması Beklenen Engelli Çalışan**

İzleme çalışmaları sırasında tespit edilen sorun öbeklerinin en başta gelenlerden birisi de dolaylı ayrımcılık uygulamaları olmuştur. Bu bağlamda engelli bireylerden işyerlerinde (fiziksel ya da makul düzenleme yapılmadan) engelli olmayan bireylerden beklenen görevleri yerine getirmeleri talep edildiğine dair bilgilere ulaşılmıştır. Hatta kimi hallerde, engelli çalışanlardan engelli olmayan bireylerin bile yapmakta zorlanacağı ağır işleri yapması bile talep edilebildiği durumlara rastlanılmıştır

## **5- Engelli Memurların Durumlarına Uygun Birimlerde Görevlendirilmesi ve Tayin Problemleri**

Engelli memurların, engel durumunun dikkate alınarak uygun birimlerde ve yerlerde görevlendirilmesi gerekmektedir Engellilerin kurum içi görevlendirme, il ya da il dışı tayin problemi, engelli bireylere ciddi manada sorun çıkarmaktadır. Ancak engelli memurların tayin sorunları bir yana, tayin istemeden kurum içinde daha uygun bir birime geçme talepleri dahi red cevabı ile karşılaşabilmektedir.

## **6- İşyerinde İstenmeyen Birey Olarak Engelli**

Engelli bireylerin istihdamından kaçınılmasında temel sebep olarak sunulan "işyerinin ve iş koşullarının uygun olmaması" gerekçesi her zaman sorgulanmaya muhtaç olan

bir durumdur. İşyerinde makul düzenlemeler yapılmaktan kaçınılması ya da engelli bireyin engel türüne ve işin yeteneklerini kavramadan "işyerinin uygun olmadığı" gerekçesiyle engelli istihdamından kaçınılması toplumda yer alan farklı bakış açılarını ortaya koymaktadır.

## **7- Diğer Saha Sorunları**

Yukarıda ifade edilen sorunlar dışında özellikle engelliler bakımından dile getirilmeyen, dile getirilmekten kaçınılan sorunlar da bulunmaktadır. Özellikle engelli bireylerin "eşit işe eşit ücret", "meslekte yükselme imkânı tanınması" vb. hak ihlalleri bu sorunların başında gelmektedir. Ancak, özellikle işini kaybetme ve yeniden iş bulamama kaygıları yaşayan engellinin içinde sıkıştığı cenderede bu sorunların görmezden gelmesi anlaşılabilir bir durumdur. Özellikle STK'lar tarafından dile getirilen bu sorunun çözümünde en büyük rol, iş yaşamını düzenleyen ve denetleyen devletindir.

## **4.3. Sonuç ve Öneriler**

Genel olarak yapılan izleme ve araştırma raporlarının ortaya koyduğu sonuç, mevzuatta yer alan eşitlik ve ayrımcılık yasağı temelli hükümlerin, hayatın olağan akışında işlerliğini yeterince sağlamadığıdır. Bu noktada mevzuatta yer alan pozitif ayrımcılık uygulamalarının/pozitif edimlerin uygulamaya yansımaları için adımlar atılması ve hayata geçirilmesi en temel ihtiyaçtır.

2014 yılı sonu itibarıyla halen kamuda 24.566 engelli memur açığı bulunmaktadır. Kamu kesiminde engelliler tarafından doldurulması gereken kadrolara bir an önce yerleştirme yapılmalıdır. Bu atılacak adımların paralelinde, engelli bireylerin çalışacağı kamu sektöründeki idarecilerin bilinçlendirilmeleri yönünde çalışmaların yapılması da, gözden kaçırılmaması gereken bir gerekliliktir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörlerce çalıştırılması gereken (24.349) engelli işçi açığı bulunmaktadır. Kota sistemine uymayarak çalıştırması gereken miktarda engelli işçi istihdam etmeyen işverenlere uygulanan cezalar ayrı bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. İşverenlerin ceza ödemeyi göze alarak engelli işçi çalıştırmaması, cezaların etkinliği konusunda yetkilileri düşünmeye çağırılmaktadır.

Diğer yandan, engelli bireylerin ciddi bir eğitim sorunu bulunmaktadır. Bu soruna, mesleki eğitim formasyon sorunları da eklenmektedir. Bu sebeple, engellilerin, engel gruplarına uygun, yeterli seviyede mesleki eğitim kurslarına yönlendirilerek meslek edinmelerinin sağlanması gerekmektedir. Engellilerin, işgücü piyasasına kazandırılmasını sağlamak amacıyla daha çok sayıda kurs açılması ve uygulama gerçekleştirilmesi İŞKUR'dan beklenen bir çalışmadır.

Ceza ve teşviklere rağmen engelli bireylerin istihdamında halen devam eden bu açık kontenjanlar, kanuni düzenlemelerin ve engellilere ilişkin istihdam politikalarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Engellilere yönelik mevzuatta yer alan hükümler her ne kadar yeterli gözükse de caydırıcı müeyyideler içermemesi eksiklik olarak değerlendirilebilecek hususlardandır. Engellilerin "deneme-yanılma" yöntemiyle işe alınıp cezadan kurtulma amaçlı kısa bir süre çalıştırılmaları ve adeta kapı öne konulmaları kabul edilebilir bir durum değildir. Bu noktada yer alan boşluk bir an önce doldurularak, engellilere yönelik ayrımcı uygulamaların cezaları net bir şekilde

belirtilmelidir. Ayrıca, engelli bireylerin istihdam süreçlerindeki hakları düzenlenecek kamusal farkındalık faaliyetleri yoluyla hem engelli bireylere, hem de işverenlere anlatılmalıdır.

Bütün bunlar yapılırken; engellilerin karar alma mekanizmalarında kendi kararlarını kendileri verebilecek bireyler olarak konumlandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda engelliler alanında çalışan STK'ların politika oluşturma sürecine dâhil edilerek geri dönüşümlerinin alınması, etkili ve verimli bir süreç için vazgeçilmez araçlardandır. Bu perspektifle ilerlenen yolda, engelliler için engelsiz bir dünya söylemi hayata geçirilebilecektir.

## **5. SAĞLIK**

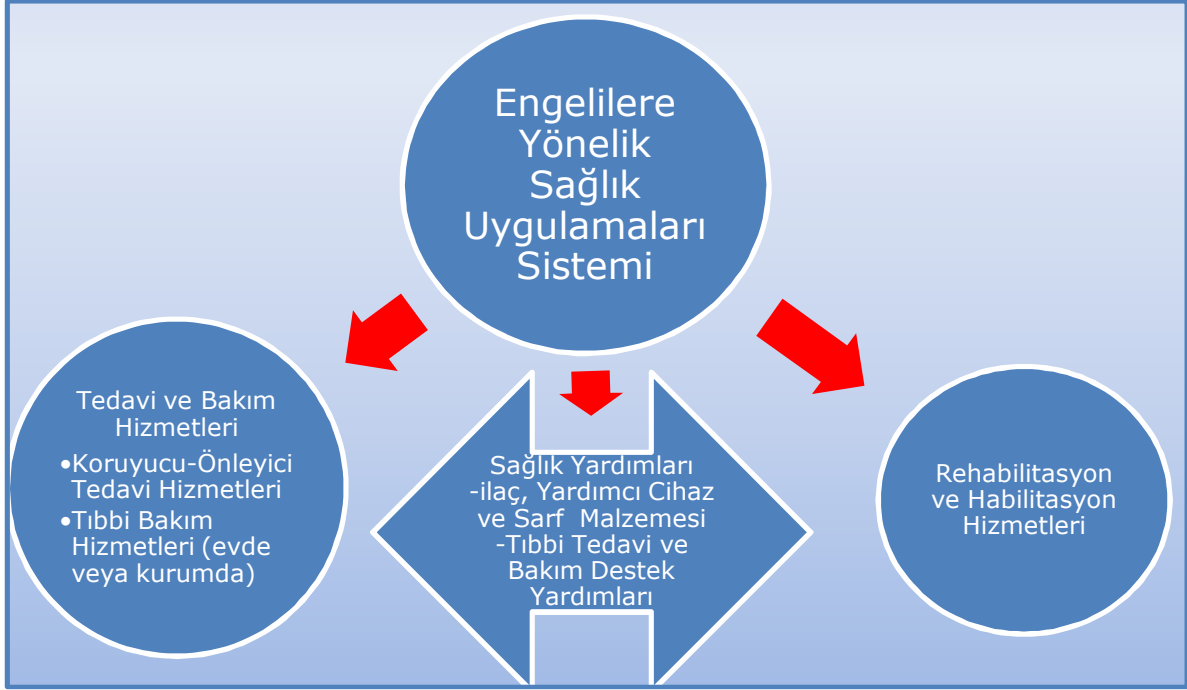
**Yayına Hazırlayan: Süleyman Akbulut**



## 5.1. Giriş

Sağlık alanı, engelli bireyler için stratejik öneme sahip hak alanlarından biridir. Bu bağlamda sağlık hakkı, birincisi tedavi hizmetlerini, ikincisi rehabilitasyon hizmetlerini, üçüncüsü ekonomik ve sosyal hayata katılımın ön koşulu olan tıbbi-medikal destekleri kapsamaktadır.

Yukarıda kısaca izah edilen hususların bir uzantısı olarak, engelli bireylerin sağlık sektöründen talep ettiği hizmetler 3 alt başlık kapsamında karşılanmaktadır. Bunlar teşhis-tedavi hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve (hizmetleri ile ilaç-yardımcı tıbbi cihaz harcamalarının karşılandığı) sağlık yardımlarıdır.



Şekil 5-1: Engellilere yönelik sağlık uygulamaları sistemi<sup>77</sup>

Sağlık alanındaki çalışmalarda temel olarak engelli bireylere sağlık hakkı çerçevesinde tanınan haklar, bu haklarından engelli bireylerin yararlanma koşulları ve sahada gerçekleşme oranları üzerine odaklanılmıştır.

Sağlık alanındaki izleme çalışmaları; bir yönüyle hizmetlerin içeriği, bir yönüyle (bölge ve uzmanlaşma bakımından) dağılımını ve erişilebilirliğini, diğer bir yönüyle de, yani hizmetlerin finansmanı boyutuyla da sosyal güvenlik sistemini içermektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlar kapsamına alanda yapılan izlemelerde temel hedefler aşağıda sıralandığı gibi belirlenmiştir:

- Sağlık hizmetlerine fırsat eşitliği ilkesi kapsamında erişim ve hizmet kalitesinin olup olmadığının anlaşılması,
- Pozitif ayrımcılık uygulamaların ve özel tedbirlerin alınıp alınmadığı, alındıysa etkinliğinin tespit edilmesi,

<sup>77</sup> Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., A.g.e. s.293

- Engellilere özel (rehabilitasyon ve habilitasyon vb.) sağlık hizmetlerinin yeterliliğinin sorgulanması,
- Engelliliğin yarattığı fonksiyon kayıplarını asgariye indiren yardımcı cihaz, tıbbi sarf malzemeleri ve diğer medikal malzemelerden gerek nitelik ve gerek kalite bakımından kabul edilebilir nitelikte olanlarının, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı ödemelerle temin edilip edilemeyeceğinin değerlendirilmesi.

## 5.2. Habilitasyon ve Rehabilitasyon Hizmetleri Verileri<sup>78</sup>

Engelli bireyler bakımından rehabilitasyon ve habilitasyon hizmeti, engel grubuna göre farklı yapılar içermektedir. Görme, işitme-konuşma ve zihinsel engelli bireylerde rehabilitasyon hizmetlerinin çoğunluğu, sağlık ve eğitim alanlarına yayılmış bir niteliktedir. Bu sebeple, sağlık sektörünün sağladığı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinden daha ziyade ortopedik ve içinde ortopedik engelin de bulunduğu çoklu engelliler ile (şizofreni, bipolar, obsesif kompulsif vb.) psiko-sosyal engellilik olarak tanımlanan gruptaki engelliler yararlanmaktadır.

Bu bağlamda ortopedik ve çoklu engellilere fizik tedavi ve rehabilitasyon hastaneleri, psiko-sosyal engellilik durumlarında ise ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri (RSSH) ile toplum ruh sağlığı merkezleri (TRSM) hizmet sağlayan sağlık tesisleridir.

Yukarıda ifade edilen hususlardan hareketle, bu konu başlığı içerisinde fizik-tedavi ve rehabilitasyon merkezleri ile RSSH ve TRSM'lerin verileri paylaşılmıştır.

İlk olarak Türkiye genelinde hizmet veren fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin dağılım ve yatak kapasitelerine ait bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Türkiye genelinde 12 ilde toplam 14 fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi hizmet vermektedir. Bu illerden İstanbul ve Trabzon'da ikişer adet rehabilitasyon hastanesi bulunmaktadır.

Tablonun ortaya koyduğu ilk dikkat çekici ve düşündürücü sonucu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesinin bulunmadığıdır. Bu durum, bu bölgelerde hem yatışlı, hem de ayakta alınan rehabilitasyon hizmetleri bakımından çok ciddi bir sorun yaşandığının göstergesidir.

Diğer yandan, hastanelerin yatak kapasiteleri açısından da ciddi bir yetersizlik söz konusudur. Zira aşağıdaki tabloya göre, 12 ildeki 14 rehabilitasyon hastanesinin toplam yatak kapasitesi sadece 2 bin 362'dir. Bu noktada rehabilitasyon hastanelerinin hizmetlerine ihtiyaç duyan ortopedik engelliler konusundaki nüfus tahminlerine bakmak bile kapasite yetersizliğine açık bir biçimde işaret etmektedir. Nitekim 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre Türkiye'de 2 milyon 313 bin birey,

<sup>78</sup> Bu bölüm başlığında paylaşılan veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

merdiven çıkmada veya inmede, 2 milyon 923 bin kişi ise bir şeyler taşımada veya tutmada sorun yaşayan engelli kategorisindedir.<sup>79</sup>

| <b>Rehabilitasyon Konusunda Faaliyet Gösteren Kamu Hastaneleri</b> |   |                    |
|--|---|--------------------|
| <b>İli</b>   | <b>Kurum Adı</b>  | <b>Yatak Adedi</b> |
| Ankara   | Ankara Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi                         | 270                |
| Bolu   | Bolu Khb Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon E.A.H. | 375                |
| Bursa  | Bursa Dr.Ayten Bozkaya Spastik Çocuklar Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi                 | 54                 |
| Giresun  | Giresun Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi  | 89                 |
| Isparta  | Isparta Eğirdir Kemik Eklem Hastalıkları Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                 | 150                |
| İstanbul   | İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi                       | 253                |
| İstanbul   | İstanbul Erenköy Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                                   | 101                |
| K.maraş  | Kahramanmaraş Türkoğlu Dr. Kemal Beyazıt Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi             | 50                 |
| Kastamonu  | Kastamonu Rehabilitasyon Merkezi  | 205                |
| Kütahya  | Kütahya Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                                    | 250                |
| Nevşehir   | Nevşehir Kozaklı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                                   | 120                |
| Samsun   | Samsun Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Hastalıkları Hastanesi                                   | 135                |
| Trabzon  | Trabzon Maçka Ömer Burhan Oğlu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                     | 110                |
| Trabzon  | Trabzon Yavuz Selim Kemik Hastalıkları ve Rehabilitasyon Hastanesi                          | 200                |
| <b>12 İldeki 14 Hastanenin Toplam Yatak Kapasitesi</b>             |   | <b>2.362</b>       |

Tablo 5-1: Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin illere ve yatak kapasitelerine göre dağılımı

İzleme çalışmalarında rehabilitasyon hastanelerinin yıllık poliklinik ve yatışlı hizmet istatistikleri de sorgulanmıştır. Sağlık Bakanlığının aşağıdaki tabloda sunulan verilerine göre, rehabilitasyon hastanelerinde 2012 yılında 978 bin 785 kişiye, 2013 yılında 991 bin 730 kişiye, 2014 yılının ilk 9 ayında 643 bin 830 kişiye ayakta muayene hizmeti verilmiştir. Çoğunluğu küçük-orta ölçekli kapasitede olan

<sup>79</sup> Nüfus ve Konut Araştırması-2011, s.92, <http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011> (erişim tarihi: 13.04.2014)

rehabilitasyon hastanelerinin, ayakta tedavi sayılarının hastane başına yıllık ortalamalarının (2014 yılı hariç) 90 bin civarında olmasının yüksek bir kapasite kullanımını anlamına geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

| <b>Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanelerinde Yıl Bazlı (2012, 2013, 2014) Ayaktan Muayene ve Yatışlı Hizmet İstatistikleri</b> |  |              |                               |                           |                               |                           |                               |                           |
|--|--|--------------|-------------------------------|---------------------------|-------------------------------|---------------------------|-------------------------------|---------------------------|
| İl   | Hastane Adı  | Yatak Kap.   | 2012                          |                           | 2013                          |                           | 2014 (9 Aylık)                |                           |
|  |  |              | Toplam Ayaktan Muayene sayısı | Toplam Yatan Hasta Sayısı | Toplam Ayaktan Muayene Sayısı | Toplam Yatan Hasta Sayısı | Toplam Ayaktan Muayene Sayısı | Toplam Yatan Hasta Sayısı |
| Ankara   | Ankara Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi                  | 270          | 55.852                        | 2.868                     | 52.406                        | 2.732                     | 40.871                        | 1.981                     |
| Bolu   | Bolu Khb Abant İzzet Baysal Üniv. İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon E.A.H. | 375          | 38.123                        | 4.758                     | 39.186                        | 5.167                     | 31.159                        | 4.550                     |
| Giresun  | Giresun Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi                                       | 89           | 31.494                        | 570                       | 32.115                        | 748                       | 31.770                        | 895                       |
| İstanbul   | İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi                | 253          | 241.754                       | 4.745                     | 216.516                       | 4.447                     | 123.928                       | 2.323                     |
| İstanbul   | İstanbul Erenköy Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                            | 101          | 279.607                       | 1.011                     | 256.709                       | 1.191                     | 120.486                       | 934                       |
| K.maraş  | Kahramanmaraş Türkoğlu Dr.Kemal Beyazıt Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi       | 50           | 125.793                       | 1.219                     | 126.223                       | 1.057                     | 96.871                        | 726                       |
| Kastamonu  | Kastamonu Rehabilitasyon Merkezi   | 205          | 55.056                        | 1.134                     | 53.313                        | 2.489                     | 42.193                        | 2.117                     |
| Kütahya  | Kütahya Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                             | 250          | 38.579                        | 4.729                     | 39.454                        | 5.302                     | 26.482                        | 3.673                     |
| Nevşehir   | Nevşehir Kozaklı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi                            | 120          | 23.566                        | 988                       | 31.583                        | 1.122                     | 24.941                        | 893                       |
| Samsun   | Samsun Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Hastalıkları Hastanesi                            | 135          | 80.883                        | 1.824                     | 75.808                        | 1.964                     | 52.420                        | 1.491                     |
| Trabzon  | Trabzon Maçka Ömer Burhanoğlu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi               | 110          | 8.078                         | 554                       | 68.417                        | 1.113                     | 52.709                        | 1.075                     |
| <b>Yıllık Toplam Yatak/Hasta Sayısı</b>  |  | <b>1.958</b> | <b>978.785</b>                | <b>24.400</b>             | <b>991.730</b>                | <b>27.332</b>             | <b>643.830</b>                | <b>20.658</b>             |
| <b>Yatak Başına Yatış Kullanımı</b>  |  |              |                               | <b>12,46</b>              |                               | <b>13,96</b>              |                               | <b>10,55</b>              |
| <b>Hastane Başına Muayene Kapasitesi</b>   |  |              | <b>88.980</b>                 |                           | <b>90.157</b>                 |                           | <b>58.530</b>                 |                           |

Not: Bursa Dr. Ayten Bozkaya Spastik Çocuklar Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi, Isparta Eğirdir Kemik Eklem Hastalıkları Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ve Trabzon Yavuz Selim Kemik Hastalıkları ve Rehabilitasyon Hastanesi verileri alınamamıştır.

Tablo 5-2: Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinde yıl bazlı (2012, 2013, 2014) ayaktan muayene ve yatışlı hizmet istatistikleri

Tabloda özel olarak yapılacak bir okumada, İstanbul ve Ankara gibi çok ciddi bir nüfus yükü bulunan illerdeki hastanelerin üzerindeki ayaktan muayene yükünün, (yatak

kapasiteleri arasında önemli farklar bulunmamasına rağmen) diğer illere göre çok daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim İstanbul'daki iki hastanede toplamda 2012 yılında 520 bin 151, 2013'de 473 bin 325 ve 2014'ün ilk 9 ayında 244 bin 414 kişiye ayaktan tedavi hizmeti verilmiştir. Bu sayılar, her yıl bazında, Türkiye'de bu konuda verilen ayaktan tedavi hizmetlerinin yarısından fazla bir sayıya tekabül etmektedir.

Rehabilitasyon hastanelerinin (aritmetik yöntemle hesaplanmış) her yatağa düşen yıllık hasta sayıları üzerinden bir yorumlama yapıldığında, Türkiye'deki rehabilitasyon hastanelerinde, 2012 yılında yatak başına ortalama yatan hasta sayısı 12,46, 2013 yılında 13,96 ve 2014 yılının ilk 9 ayında 10,55 kişi olarak gerçekleşmiştir. Her yatağın yılda ortalama 12-14 arası kişiye hizmet vermesi, her hastanın ortalama bir ayın altında hizmetlerden yararlandığını düşündürmektedir. Kaldı ki, yatışlı tedavi hizmetleri alanlar arasında (romatizma, kireçlenme vb.) engelliliğe bağlı olmayan hastalıklardan yatışlı tedavi hizmeti alan bireylerin önemli bir orana sahiptir.

Nitekim izleme çalışmalarında STK'ların yaptığı saha bildirimlerinde, engelli bireylerin yatış sırası bekleme sürelerinin 6 ay ile 1 yıl arasında değiştiği, yatışı gerçekleşen kişilerin rehabilitasyon sürelerinin bir ya da iki ayla sınırlı kaldığı dile getirilmiştir. Bu bağlamda, habilitasyon-rehabilitasyon hizmetlerinin verileceği hastane sayılarının artırılması ve rehabilitasyon hizmetlerinin TRSM'lerde olduğu gibi toplum temelli hale getirilmesi yönünde politikalar geliştirilmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

Sağlık sektörünün engellilere yönelik spesifik rehabilitasyon hizmetlerinin sunulduğu bir diğer alan ise psiko-sosyal engellilik alanıdır. Bugün, halihazırda bu hizmetler iki farklı kulvarda sunulmaktadır. Sistemin bir ayağında RSHH'ler, diğer ayağında ise TRSM'ler bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı'ndan temin edilen verilere göre RSHH'lerin ülke genelindeki dağılımları aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.<sup>80</sup>

| <b>Ruh ve Sinir Hastalıkları Konusunda Faaliyet Gösteren Kamu Hastaneleri</b> |  |                    |
|---|--|--------------------|
| <b>İli</b>  | <b>Kurum Adı</b>   | <b>Yatak Adedi</b> |
| Adana   | Adana Dr. Ekrem Tok Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi  | 644                |
| Bolu  | Bolu KHB Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları E. A. H            | 150                |
| Elazığ  | Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 488                |
| İstanbul  | İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araş. Hastanesi | 1.434              |
| İstanbul  | İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi                             | 250                |
| Manisa  | Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 675                |
| Samsun  | Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 280                |
| Tokat   | Tokat Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi  | 150                |
| Trabzon   | Trabzon Ataköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi   | 88                 |
| <b>8 İlerdeki Toplam Yatak Kapasitesi</b>                                     |  | <b>4.159</b>       |

<sup>80</sup> Yazar notu: Söz konusu başvuru sonucunda sadece Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastanelerinin verileri alınabilmiş özel hastane sayı ve kapasiteleri temin edilememiştir.

Tablo 5-3: Ruh ve Sinir Hastalıkları konusunda faaliyet gösteren kamu hastaneleri

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Türkiye'de spesifik olarak ruh ve sinir hastalıkları alanında hizmet sağlayan 8 ile dağılmış 9 hastane bulunmaktadır. İstanbul, iki hastane ile birden fazla hastane bulunan tek ildir. Bölgesel dağılım açısından incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hizmet veren bir RSHH bulunmadığı görülmektedir. Söz konusu 9 hastanenin toplam yatak kapasitesi 4 bin 159'dur.

| <b>Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde (2012, 2013, 2014 yıllarında) Ayaktan Muayene ve Yatan Hasta Sayısı</b> |  |                        |                    |                        |                    |                        |                    |
|---|--|------------------------|--------------------|------------------------|--------------------|------------------------|--------------------|
| İl  | Hastane Adı  | 2012                   |                    | 2013                   |                    | 2014 (9 Aylık)         |                    |
|   |  | Ayaktan Muayene Sayısı | Yatan Hasta Sayısı | Ayaktan Muayene Sayısı | Yatan Hasta Sayısı | Ayaktan Muayene Sayısı | Yatan Hasta Sayısı |
| <b>Adana</b>  | Adana Dr. Ekrem Tok Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi  | 181.113                | 10.989             | 178.588                | 11.021             | 144.319                | 8.006              |
| <b>Bolu</b>   | Bolu KHB Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları E. A. H            | 39.914                 | 1.347              | 42.415                 | 1.400              | 32.399                 | 1.177              |
| <b>Elazığ</b>   | Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 54.453                 | 5.025              | 74.875                 | 5.364              | 59.451                 | 4.243              |
| <b>İstanbul</b>   | İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araş. Hastanesi | 712.494                | 22.603             | 786.687                | 25.287             | 523.325                | 19.594             |
| <b>İstanbul</b>   | İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi                             | 165.966                | 3.627              | 195.024                | 5.426              | 164.741                | 4.166              |
| <b>Manisa</b>   | Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 131.360                | 10.070             | 139.826                | 10.245             | 108.583                | 7.247              |
| <b>Samsun</b>   | Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi   | 94.033                 | 3.630              | 100.466                | 3.548              | 86.910                 | 2.799              |
| <b>Tokat</b>  | Tokat Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi  | 0                      | 0                  | 2.930                  | 16                 | 21.766                 | 803                |
| <b>Trabzon</b>  | Trabzon Ataköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi   | 6.857                  | 1.072              | 7.189                  | 975                | 4.620                  | 578                |
| <b>Toplam</b>   |  | <b>1.386.190</b>       | <b>58.363</b>      | <b>1.528.000</b>       | <b>63.282</b>      | <b>1.146.114</b>       | <b>48.613</b>      |
| <b>Yatak Başına Yatış Kullanımı</b>   |  |                        | <b>14,03</b>       |                        | <b>15,22</b>       |                        | <b>11,69</b>       |
| <b>Hastane Başına Muayene Kapasitesi</b>  |  | <b>154.021</b>         |                    | <b>169.778</b>         |                    | <b>127.346</b>         |                    |

Tablo 5-4: Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde (2012, 2013, 2014 yıllarında) Ayaktan Muayene ve Yatan Hasta Sayısı

Sağlık Bakanlığı'na bağlı (kamu) RSHH'lerin ayakta ve yatışlı tedavi istatistikleri bu alanda çok büyük oranda bir hizmet yükü olduğunun açık işaretlerini vermektedir. Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere 8 ildeki 9 RSHH'de 2012 yılında 1 milyon 386 bin 190, 2013 yılında 1 milyon 528 bin ve 2014 yılının ilk 9 ayında 1 milyon 146 bin 114

birey ayaktan tedavi hizmeti almıştır. Psiko-sosyal engellilik alanında ayaktan muayene işlemleri diğer tedavi yaklaşımlarından farklı olup, hizmet alan psiko-sosyal engelliye ayrılması gereken süre, diğer branşlara göre çok daha fazla olmak durumundadır. Ancak bu gereksinime rağmen, ayaktan tedavi alanlarının sayısının bu denli yüksek sayılara tekabül etmesi, hizmet alanlara yeterince zaman ayırlamadığının ipuçlarını vermektedir. Benzer bir durum yatan hastalar için de geçerlidir.

Nitekim yukarıdaki tablonun verilerine göre bu hastanelerde 2012 yılında 58 bin 363, 2013 yılında 63 bin 283 ve 2014 yılında (ilk 9 ayda) 48 bin 613 kişi yatarak tedavi görmüştür. Ancak, bu hastanelerde madde bağımlılığı gibi psiko-sosyal engel grubunda olmayan bireylere tedavi hizmetleri verildiği ve bu yüzden bu kapasitenin önemli bir kısmının bu tedavi hizmetlerinde kullanıldığını unutulmamalıdır. Diğer yandan RSHH'lerin "depo hastane" şeklinde kullanılması ve birçok psiko-sosyal engelinin buralarda çok uzun süreli ya da sürekli müşahede altında bulundurulduğu düşünüldüğünde, ihtiyaç sahibi birçok kişinin yatışlı tedavi hizmetinden faydalanamadığını öngörmek yanlış olmayacaktır.

Bu durum, hastanelerdeki hizmet kalitesinin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Bu noktada, izleme çalışmalarına saha deneyim aktarımı yaparak dâhil olan Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği'nin (RUSİHAK) 2013 yılında bu hastaneleri odaklanan izleme çalışmalarındaki tespitlerini gündeme getirmekte fayda vardır.

Zira RUSİHAK'ın izleme raporunda "*ziyaret edilen tüm hastanelerde tedavi gören bireyler sağlıklı koşullarda tutulmakta, yalnızca ilaca dayalı tedavi uygulanmakta, tedavi gören bireyler sabah altıda kaldırılıp bütün gün kapalı ortamda, çoğu kez de koridorlarda hiçbir şey yapmadan, TV izleyerek zaman geçirmek zorunda bırakılmaktadır. Hiç kimse onlara değer verip konuşmamakta, fikirleri sorulmamakta, anlatmak istedikleri dinlenmemekte, yalnızca düzeni bozmadan, sessiz sakin durmaları beklenmektedir,*"<sup>81</sup> ifadesine yer verilmiştir.

Bölge hastaneleri hakkında yukarıda yer verilen gözlemler, daha etkin bir rehabilitasyon-tedavi modeli sunan TRSM'leri gündeme getirmektedir.

İzleme çalışmaları, Sağlık Bakanlığı'na, TRSM'lerin sayı, il dağılımı ve hizmet verdiği psiko-sosyal engelli birey engel sayısını temin etmeye yönelik bir bilgi edinme başvurusu yapmıştır. Başvuruya bakanlıkça verilen cevapta, hâlihazırda bakanlığa bağlı olarak "*96 Toplum Ruh Sağlığı Merkezi bulunmakta olup, 2012 yılında 6 bin 966 2013 yılında 16 bin 270 ve 2014 yılında 28 bin 785 hastaya hizmet verilmiştir*"<sup>82</sup> denmektedir. Bu merkezlerin illere göre dağılımı konusunda bir yanıt alınmamıştır.

Yıllar bazında yapılacak bir değerlendirmede; TRSM'lerin hizmet verdikleri psiko-sosyal engelli birey sayısında ciddi bir artış olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ancak merkezlerin sayısı ve hizmet istatistiklerinin değerlendirilmesi için şüphesiz ki yukarıdaki veriler yeterli değildir.

<sup>81</sup> Erkem N., Dağistanlı A.Y.,Ruh Sağlığında İnsan Hakları Raporu, Karika Matbaacılık ve Dış Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s.25

<sup>82</sup> Bu veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

### 5.3. Sağlık Tesislerinde Bilgiye, Hizmete Erişim Koşulları ve Fiziksel ve Erişim Verileri

Engellilerin sağlık alanındaki haklarından yararlanması esnasında gündeme gelen erişilebilirlik konusu, iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklardan biri, hizmetin kendisi ile yani hizmeti alabilme imkânları ilgili erişilebilirlik (hizmete erişim), diğeri ise hizmet alımı sırasındaki fiziki erişilebilirlik koşullarıdır.

Bu kapsamda, sağlık hakkının kullanımı konusunda ülke geneline yayılmış devlet hastaneleri, üniversite tıp fakülteleri hastaneleri, ADSM'ler ve üniversitelerin DHFH'leri izleme kapsamına alınmıştır. Bahsi geçen hastane ve dış sağlığı hizmetlerinin verildiği birimlerden alınan cevapların dağılımı, aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

| <b>Devlet Hastaneleri ve ADSM'leri/Üniversite Tıp Fakültesi ve Dış Hekimliği Fakülte Hastaneleri / Devlet Hastanelerinin Dış Polikliniklerinin Cevap Durumu</b> |                 |
|---|-----------------|
| <b>Sağlık Hizmet Merkezi Kategorisi</b>   | <b>Sayıları</b> |
| Devlet Hastaneleri  | 347             |
| Üniversite Hastaneleri  | 38              |
| <b>Hastane Toplamları</b>   | <b>385</b>      |
| Sağlık Bakanlığı'na Bağlı ADSM'ler  | 56              |
| Dış Hekimliği Fakültesi ADSM'leri   | 17              |
| Devlet Hastaneleri İçinde Yer Alan ADSM'ler   | 11              |
| <b>ADSM Toplamları</b>  | <b>84</b>       |
| <b>Hastane ve ADSM Toplamları</b>   | <b>469</b>      |

Tablo 5-5: Hastaneler ve ADSM'lerin bilgi edinme başvurularına verdikleri cevapların dağılımı

#### 5.3.1. Sağlık Tesislerinde Bilgiye ve Hizmete Erişim Koşulları

İzleme çalışmaları kapsamında Devlet ve üniversite hastanelerinde bilgiye ve hizmete erişim koşulları bakımından elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur.

Toplamda 385 hastane verisinin yer aldığı aşağıdaki tablo verilerine göre, (yanıt veren) 385 hastanenin %62,86'sında işaret dili bilen personel bulunmaktadır. Ancak işaret dili kullanarak iletişim kuran bir engellinin geri kalan 143 hastanede yani (%37,14'ünde) nasıl hizmet alabileceği bir soru işaretidir.

Hastaneler, bilgi ve hizmete erişim olanakları bakımından görme, işitme ve konuşma engelli bireyler için gereken bilgilendirici materyaller bakımından daha olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Nitekim hastanelerin sadece %28,05'inde görme engelli bireylere yönelik olarak hazırlanan teşhis, tedavi, hasta hakları vb. bilgilerin bulunduğu kabartma (Braille) yazılı doküman, %18,18'inde sesli materyal bulunmaktadır. Hastanelerin %15,06'sında ise (işitme engelliler için hazırlanmış görüntülü vb.) diğer materyaller bulunmaktadır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere



hastanelerin büyük bir bölümünde görme ve işitme engelli bireyler için çok önemli ve gerekli olan bilgi edinme materyalleri bulunmamaktadır.

| <b>Devlet-Üniversite Hastanelerinde Bilgiye ve Hizmete Erişilebilirlik Verileri</b>         |   |                    |                  |                          |                  |
|---|---|--------------------|------------------|--------------------------|------------------|
| <b>Sorgulanan Hizmet</b>  |   | <b>Var / Uygun</b> |                  | <b>Yok / Uygun Değil</b> |                  |
|   |   | <b>Sayıları</b>    | <b>Yüzdeleri</b> | <b>Sayıları</b>          | <b>Yüzdeleri</b> |
| <b>Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu</b> | <b>Kabartma Doküman</b>                 | 108                | 28,05            | 277                      | 71,95            |
|   | <b>Sesli Materyal</b>                   | 70                 | 18,18            | 315                      | 81,82            |
|   | <b>Diğer</b>                            | 58                 | 15,06            | 327                      | 84,94            |
| <b>Görevli Birim ve Personel Durumu</b>   | <b>Görevli Birim</b>                    | 193                | 50,13            | 192                      | 49,87            |
|   | <b>Görevli Personel</b>                 | 325                | 84,42            | 60                       | 15,58            |
| <b>Anestezi İle Verilen Hizmetler</b>   | <b>Anestezi İle Görüntüleme Hizmeti</b> | 125                | 32,47            | 260                      | 67,53            |
|   | <b>Anestezi İle Tedavi Hizmeti</b>      | 146                | 37,92            | 239                      | 62,08            |
| <b>Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu</b>                           |   | 15                 | 3,90             | 370                      | 96,10            |
| <b>İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu</b>                          |   | 52                 | 13,51            | 333                      | 86,49            |
| <b>Önceliklere İlişkin Bilgilendirme Panosu</b>   |   | 333                | 86,49            | 52                       | 13,51            |
| <b>Acil Plan Durumu</b>   |   | 204                | 52,99            | 181                      | 47,01            |
| <b>İşaret Dili Bilen Personel Sayısı</b>  |   | 242                | 62,86            | 143                      | 37,14            |
| <b>Yatış Süreci Destek Durumu</b>   |   | 316                | 82,08            | 69                       | 17,92            |

Tablo 5-6: Devlet-üniversite hastanelerinde bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

Hastanelerde (özellikle zihinsel ve psikososyal) engelli bireylerin çok önemli bir diğer ihtiyacı da anestezi tedavisi ve teşhis işlemleridir. Yukarıdaki tablonun verilerine göre, hastanelerin sadece %32,47'sinde anestezi tedavisi, %37,92'sinde de anestezi tedavisi hizmetinin verilebildiği ortaya çıkmaktadır. Bu veri, bu hizmetleri almak durumunda olan engellilerin çok ciddi bir hizmete erişim sorunu olduğunu ortaya koymaktadır.

Bilgi edinme başvurularından sorgulanan bir başka konu da hastanelerin polikliniklerine gelen ve bir başkasının yardımına ihtiyaç duyan engellilerin sağlanması gereken hizmetlerin durumuna yöneliktir. Buna göre hastanelerin %50,13'ünde bu tip hizmetler için bir birim kurulu olduğu, hastanelerin %84,42'sinde ise özel olarak görevlendirilmiş personel kullandığı görülmektedir. Şüphesiz ki bu %84,42'sinin içerisinde yer alan hastanelerin %50,13'ü, engellilere yönelik özel hizmet birimi kurmuş hastanelerdir. Dolayısıyla %50,13 dışındaki, %34,29'da sadece personel görevlendirmesi söz konusudur. Hastanelerin %15,58'inde engellilere yardımcı olabilecek hiçbir özel tedbir alınmamıştır.

Verilere göre hastanelerin %82,06'sı yatışlı tedavi gören hastalara tedavileri sırasında gerekli destek sağlandığını bildirmiştir. Ancak, hastanelerin %47,01'inde acil durumlar halinde engelli hastaların tahliyesine ilişkin bir planlarının olmadığı ve %13,51'inde engellilere tanınan önceliklerle ilgili bilgilendirme panosunun bulunmadığı

görülmektedir. Hastanelerin %96,10'unun web sayfasının görme engellilere, %86,49'unun ise işitme engellilerin erişimine uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

Engelli bireylerin bilgiye ve hizmete erişim durumlarının ortaya konulmaya çalışıldığı bir diğer sağlık tesisi türü ise ağız dış sağlığı hizmetlerinin verildiği ADSM/DHFH'ler olmuştur. Tablo 5-5'de da ifade edildiği üzere 56'sı ADSM, 17'si DHFH ve 11'i de devlet hastanelerinin içindeki dış sağlığı poliklinikleri olmak üzere toplam 84 dış sağlığı ünitesinden veri alınmıştır. Bu merkezlerin verileri, aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

| <b>ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri Bünyesindeki Dış Polikliniklerinin Bilgiye ve Hizmet Erişilebilirlik Verileri</b> |   |                 |                  |                 |                  |
|--|---|-----------------|------------------|-----------------|------------------|
| <b>Sorgulanan Hizmet</b>   |   | <b>Var</b>      |                  | <b>Yok</b>      |                  |
|  |   | <b>Sayıları</b> | <b>Yüzdeleri</b> | <b>Sayıları</b> | <b>Yüzdeleri</b> |
| <b>Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu</b>                              | <b>Kabartma Doküman</b>                 | 27              | 32,14            | 57              | 67,86            |
|  | <b>Sesli Materyal</b>                   | 17              | 20,24            | 67              | 79,76            |
|  | <b>Diğer</b>                            | 15              | 17,86            | 69              | 82,14            |
| <b>Görevli Birim ve Personel Durumu</b>  | <b>Görevli Birim</b>                    | 42              | 50,00            | 42              | 50,00            |
|  | <b>Görevli Personel</b>                 | 70              | 83,33            | 14              | 16,67            |
| <b>Anestezi İle Verilen Hizmetler</b>  | <b>Anestezi İle Görüntüleme Hizmeti</b> | 18              | 21,43            | 66              | 78,57            |
|  | <b>Anestezi İle Tedavi Hizmeti</b>      | 67              | 79,76            | 17              | 20,24            |
| <b>Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu</b>  |   | 2               | 2,38             | 82              | 97,62            |
| <b>İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu</b>   |   | 12              | 14,29            | 72              | 85,71            |
| <b>Önceliklere İlişkin Bilgilendirme Panosu</b>  |   | 75              | 89,29            | 9               | 10,71            |
| <b>Acil Plan Durumu</b>  |   | 39              | 46,43            | 45              | 53,57            |
| <b>İşaret Dili Bilen Personel Sayısı</b>   |   | 51              | 60,71            | 33              | 39,29            |

Tablo 5-7: ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri bünyesindeki dış polikliniklerinin bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

İzleme çalışmalarında veri alınan 84 ADSM'nin sadece %21'inde (röntgen vb.) dış teşhis işlemlerinin anestezi altında yapılabildiği bilgisi edinilmiştir. Ancak anestezi teşhis işlemlerine karşın, anestezi tedavisi hizmetleri bakımından daha olumlu bir tablo söz konusudur. Nitekim 88 dış sağlığı hizmet tesisinin 67'sinde, yani %79,76'sında engelli bireylere anestezi (dış çekimi, dış taşı temizliği ya da implant takılması vb.) işlemlerinin yapılabilmekte olduğu görülmektedir. Tesislerin %50'sinde engelli bireylere yardımcı olacak bir birimin, %84'ünde ise görevli personelin bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, acil bir durumda engellilerin tahliyesine ilişkin plana sahip dış sağlığı tesisi oranı %46,43 olarak bildirilmiştir.

ADSM/DHFH ve devlet hastaneleri dış polikliniklerinde işaret dili bilen personel bulundurma oranı %60,71 olarak görülmekte olup, işaret dili bilen personel oranının hastanelere göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

ADSM/DHFH ve devlet hastaneleri dış polikliniklerinde bilgiye erişim olanakları, tıpkı hastaneler gibi oldukça olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Nitekim bu tesislerin sadece %32,14'ünde teşhis, tedavi işlemleri bilgilendirme metinlerinin ve aydınlatılmış onam belgelerinin kabartma yazılı doküman haline getirildiği, tesislerin sadece %20,24'ünde aynı evrakların sesli materyale dönüştürüldüğü görülmektedir. İşitme engelliler için sadeleştirilmiş metin, görsel vb. diğer materyal oranı ise ancak %17,86'dır. 84 ADSM verisine göre web sayfalarının %92,67'si görme engellilerin, %85,71'i ise işitme engellilerin erişimine uygun değildir.

### 5.3.2. Sağlık Tesislerinin Fiziksel Erişim Verileri

İzleme çalışmaları, sağlık tesislerinin erişilebilirliğini 3 aşamada ele almıştır. Buna göre:

- 1- Birinci basamak sağlık tesisleri (aile hekimlik binaları) konusunda veri temin edilmeye çalışılmış,
- 2- Devlet hastaneleri ve tıp fakülteleri hastaneleri ile ADSM ve DHFH'lerin erişim verilerinin temin edilmesi hedeflenmiş,
- 3- Engellilerin şikâyet veya bir haktan yararlanmak için gitmek durumunda kaldıkları il sağlık müdürlük binalarının fiziksel erişim koşullarının ortaya konması hedeflenmiştir.

Birinci basamak sağlık kuruluşlarının erişim olanaklarının tespiti için Sağlık Bakanlığı'na 10.12.2014 tarihli ve 2014-BEB-4260 sayılı yazı ile yapılan başvuruya, T.C Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından verilen cevapta birinci basamak sağlık kurumlarının asansör, rampa, engelli tuvaleti gibi temel erişilebilirlik verileri bildirilmiştir.<sup>83</sup>

Söz konusu veriler, tablo 5-8 ve tablo 5-9'da paylaşılmıştır.

| <b>Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarında Engelli Rampası ve Engelli Tuvalet Düzenlemeleri Durumu</b> |  |                |   |                |
|--|--|----------------|---|----------------|
| <b>Bina Sayısı</b>   | <b>Girişinde Rampa Bulunan Bina Sayısı</b> |                | <b>Engelli Tuvaleti Bulunan Bina Sayısı</b> |                |
|  | <b>Sayısı</b>                              | <b>Yüzdesi</b> | <b>Sayısı</b>                               | <b>Yüzdesi</b> |
| 14.123   | 6.768                                      | 47,92          | 2.709                                       | 19,18          |

Tablo 5-8: Birinci basamak sağlık kuruluşlarında engelli rampası ve engelli tuvalet düzenlemeleri durumu

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Türkiye geneline yayılmış, 14.123 birinci basamak sağlık tesisinin yaklaşık %52'sinin girişinde rampa, yaklaşık %81'inde de engelli tuvaleti bulunmamaktadır.

<sup>83</sup> TOHAD'ın 10.12.2014 tarihli ve 2014-BEB-4260 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından 21.01.2015 tarih ve 96867468/162 sayılı cevabı.

| <b>Çok Katlı Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarında Asansör Erişilebilirlik Durumu</b> |                       |                      |                                  |                                |         |  |         |
|---|-----------------------|----------------------|----------------------------------|--------------------------------|---------|--|---------|
| Bina Sayısı   | Tek Katlı Bina Sayısı | Çok Katlı Bina (ÇKB) |                                  | ÇKB içinde Asansör Bulunan ÇKB |         | Asansörlerde Sesli Uyarı Bulunan Asansör |         |
|   |                       | Sayısı               | Toplam Bina İçindeki ÇKB Yüzdesi | Sayısı                         | Yüzdesi | Sayısı                                   | Yüzdesi |
| 14.123  | 9.420                 | 4.703                | 49,93                            | 664                            | 14,12   | 424                                      | 63,86   |

Tablo 5-9: Çok katlı birinci basamak sağlık kuruluşlarında asansör erişilebilirlik durumu

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere 14 bin 123 aile hekimliği binasının 4 bin 703 tanesi çok katlı olup, bu çok katlı binaların %86'sında asansör bulunmamaktadır. Asansör bulunan binalardaki asansörlerin %63,86'sında görme engelli bireyler için sesli uyarı sistemi bulunmaktadır. Bu veriler de ortaya koymaktadır ki, birinci basamak sağlık tesislerinin ekseriyeti (engelli rampası, asansör ve engelli tuvalet olanakları bakımından) engelli erişimi bakımından uygunluk göstermemektedir.

Sağlık tesislerinin fiziksel erişilebilirliklerinin izlenmesi amacıyla veri toplanan bir diğer tesis türü de devlet ve üniversite hastaneleri ile ADSM/DHFH'ler olmuştur

| <b>Devlet-Üniversite Hastanelerinde Fiziksel Erişilebilirlik Verileri</b> |                       |          |           |          |           |
|---|-----------------------|----------|-----------|----------|-----------|
| Sorgulanan Yapı   |                       | Var      |           | Yok      |           |
|   |                       | Sayıları | Yüzdeleri | Sayıları | Yüzdeleri |
| Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu                 | Sesli Uyarı Sistemi   | 223      | 57,92     | 162      | 42,08     |
|   | Kabartma Panel Durumu | 242      | 62,86     | 143      | 37,14     |
| Uygun Tuvalet Bulunma Durumu  |                       | 335      | 87,01     | 50       | 12,99     |
| Öz Bakım Odası  |                       | 151      | 39,22     | 234      | 60,78     |
| Engelli Bireyler İçin Otopark   |                       | 367      | 95,32     | 18       | 4,68      |

Tablo 5-10: Devlet-üniversite hastanelerinde fiziksel erişilebilirlik verileri

Yukarıda paylaşılan tabloya göre, devlet ve üniversite tıp fakültesi hastanelerinin %60,78'inde öz bakım odası bulunmadığı görülmektedir. Diğer yandan, hastanelerde bulunan asansörlerin %42,08'inde sesli uyarı sistemi, %37,14'ünde ise asansör kumanda panelinde kabartma yazısı bulunmamaktadır. Hastanelerin %12,99'unda engelli tuvaleti bulunmaması da bir diğer önemli sorundur. Hastane verilerinde en yüksek derecede olumlu cevap ise %95,32 ile engelli otopark sayıları bakımındandır.

İzleme çalışmalarında fiziksel erişim verileri toplanan ADSM/DHFH'ler ve devlet hastanelerinin dış poliklinikleri ise fiziksel erişim düzenlemeleri bakımından genel anlamda daha olumsuz bir profil sergilemektedir. Bu sağlık tesislerine ait veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

| <b>ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri Bünyesindeki Ağız Dış Sağlık Polikliniklerinin Fiziksel Erişim Verileri</b> |                       |          |           |          |           |
|--|-----------------------|----------|-----------|----------|-----------|
| Sorgulanan Yapı  |                       | Var      |           | Yok      |           |
|  |                       | Sayıları | Yüzdeleri | Sayıları | Yüzdeleri |
| Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu  | Sesli Uyarı Sistemi   | 37       | 44,05     | 47       | 55,95     |
|  | Kabartma Panel Durumu | 42       | 50,00     | 42       | 50,00     |
| Uygun Tuvalet Bulunma Durumu   |                       | 77       | 91,67     | 7        | 8,33      |
| Öz Bakım Odası   |                       | 6        | 7,14      | 78       | 92,86     |
| Engelli Bireyler İçin Otopark  |                       | 76       | 90,48     | 8        | 9,52      |

Tablo 5-11: ADSM/DHFH'ler ve devlet hastaneleri bünyesindeki ağız dış sağlık polikliniklerinin fiziksel erişim verileri

ADSM ve DHFH'ler ile devlet hastaneleri bünyesindeki dış poliklinik verileri içerisindeki olumsuz anlamdaki en dikkat çekici sonuç, hastanelerde olduğu gibi, öz bakım odası bulunma oranıdır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 85 dış sağlık merkezinin 78'inde, yani %92,86'sında öz bakım odası bulunmamaktadır. Dış sağlık merkezlerindeki asansörlerin %55,95'inde sesli uyarı sistemi, %50'sinin kumanda panelinde kabartma yazı bulunmamaktadır. Dış sağlık merkezlerindeki en olumlu uygulamalar engelli tuvaleti ve otopark oranları bakımındandır. Bu bağlamda dış sağlık merkezlerinin %91,67'sinde engelli tuvaleti, %90,48'inde engelli otoparkı bulunmaktadır.

#### 5.4. Engellilik Durum Tespiti Hizmetleri

Engelli bireylerin sağlık tesislerinden rehabilitasyon ve sağlık hizmetleri alanında aldığı hizmetlerin dışında aldıkları çok önemli bir hizmet, engellilik durum tespiti yani kamuoyunda bilinen adıyla sağlık kurulu raporları hizmetidir.

İzleme çalışmaları kapsamında veri alınan 385 sağlık kuruluşunun 158 adedinin sağlık kuruluşu raporu vermeye yetkili olduğu, buna karşılık 227 sağlık kuruluşunun engelli sağlık kurulu raporu ver(e)mediği tespit edilmiştir. Bu noktada sağlık kuruluşlarının toplanma aralıkları izleme çalışmalarında özellikle sorgulanan bir diğer konu olmuştur.

| <b>Kamu-Üniversite Hastanelerinde Kurulların Toplanma Sıklığı Verileri</b> |            |               |
|--|------------|---------------|
| Zaman Aralığı  | Sayıları   | Yüzdeleri     |
| 1 ilâ 3 Günde Bir  | 75         | 47,47         |
| 4 ilâ 5 Günde Bir  | 12         | 7,59          |
| 7 ilâ 15 Günde Bir   | 55         | 34,81         |
| 15 Günden Fazla  | 2          | 1,27          |
| Diğer  | 14         | 8,86          |
| <b>Toplamları</b>  | <b>158</b> | <b>100,00</b> |

Tablo 5-12: Kamu-Üniversite Hastanelerinde Kurulların Toplanma Sıklığı Verileri

Yukarıdaki tablo verilerine göre, 158 sağlık kuruluşundan 75 tanesi (%47,47'si) bir ilâ 3 günlük aralıklarla, 12 tanesi (%7,59'u) 4-5 günde bir, 55 tanesi (%34,81'i) 7-15 günde bir, 2 tanesi (%1,27'si) 15 günde bir, 14 tanesi ise (%8,86'sı) 15 günden daha fazla aralıklarla toplanmaktadır.

Sağlık kurularının heyet toplantılarının genel tablosu incelendiğinde sağlık kuruluşlarının önemli bir bölümünün haftada birden az toplandığı görülmektedir. Bu durum engelli bireyin raporlarını daha uzun zaman dilimlerinde almasına ve onların mağdur olmasına sebep olabilmektedir.

## **5.5. Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları**

### **5.5.1. Medikal Malzemelerin SUT Tarafından Karşılanmaması veya Düşük Bedeller Ödenmesi**

Engelli bireylerin sağlığın her alanında aldığı hizmet, ilaç ve medikal malzeme, SUT'un eklerinde yer alan listeler kapsamında karşılanmaktadır. SUT, 1 Ekim 2014 tarih ve 29136 sayılı R.G. yayınlanarak yeni haliyle yürürlüğe girmiştir.

SUT'un güncel halinde, hâlâ bazı yardımcı cihaz ve medikal malzemelerin bedelleri liste dışında bırakmak suretiyle ihtiyaç sahibi engelli bireylere ödememekte ya da piyasa bedellerinin altındaki bedellerle karşılanmaktadır..

### **5.5.2. SUT Ödemelerinde Eşitsizlik Doğuran Uygulamalar**

SUT, aynı engele sahip bireylere medikal malzeme ve bazı tedavi hizmet bedellerinin ödenmesinde farklı miktarlar belirlemek suretiyle ayrımcılık sayılabilecek bir uygulama getirmiştir. Güncel SUT'a göre, doğuştan, kaza, iş kazası veya hastalık sebebiyle engelli hale gelmiş kişilere SUT'un, (EK-3/C-2 numaralı) ödeme listesinden, 3713 sayılı Kanuna göre aylık bağlanmış maluller, 5434 sayılı Kanunun 56. maddesi veya 2330 sayılı Kanunun ilgili maddelerine göre vazife malulü ve gazi olan engelliler ile şehitlerin engelli yakınlarına ise (EK-3/C-2 ve daha yüksek ödemeler içeren EK-3/C-5 olmak üzere) iki farklı listeden tedavi ve medikal malzeme bedeli ödemesi yapmaktadır.

Her ne kadar, hayatın diğer birçok alanında gazi ve vazife malûlleri ve şehit yakınlarına yönelik özel tedbirler alınması kabul edilebilir bir yaklaşım olsa da, sağlık gibi bir alanda, kullanıcıları bakımından hayati öneme haiz, tıbbi malzemeler söz konusu olduğunda pozitif ayrımcılığın yapılamayacağı, tanınan haktan herkesin faydalandırılması gerektiği açıktır.

### **5.5.3. Rehabilitasyon Hizmetleri Sorunları**

Engelli bireyler, rehabilitasyon hizmetleri konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların bir ayağında rehabilitasyon hizmetlerinin yıllık seans ödeme sayılarına SUT tarafından getirilen kısıtlamalar, bir diğer ayağında ise, özel hastanelerde rehabilitasyon amaçlı yatışların kontenjanlarına getirilen sınırlamalar bulunmaktadır.

#### **5.5.4. Sosyal Güvenlik Sistemi Sorunları**

Engelli bireyler, Genel sağlık Sigortası Sistemi'ne, (GSS) iki şekilde dâhil olabilmektedir. Buna göre; engelli bireyler bir işte çalışmak suretiyle ya da bakmakla mükellef sigortalı yakınları üzerinden doğrudan sigortalı olabilmektedir. Şayet engelli çalışmıyorsa, GSS primini kendi ödemesi suretiyle sisteme dâhil olabilmektedir. Engelli bireyler ya da onlara bakmakla yükümlü olan yakınları eğer prim ödeyecek durumda değilse primleri devlet tarafından ödenmek suretiyle de GSS kapsamına alınmaktadır.

Ancak, uygulama konusunda çok ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Herhangi bir işte çalışmayan engelli vatandaşlar, gelir testi yapmadığı ve/veya namlarına GSS primi öde(ye)mediği için sağlık hizmet ve yardımları alma hakkını kullanamamakta ve hakkını kaybedebilmektedirler.

Diğer yandan, birçok engelli yakını, kişi, bakmakla yükümlü olduğu (18 yaşını geçmiş erkek ya da 25 yaşını geçmiş kadın) engelli bireyi kendi üzerinden sigorta kapsamına alma konusundaki işlemleri bilmediği ve işlemlerini yapmadığı için GSS kapsamında sağlık hizmet ve yardımlarından mahrum kalabilmektedir.

#### **5.5.5. Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunları**

Engelli bireylerin spesifik olarak ihtiyaç duyduğu tedaviler ve cerrahi girişimlerin gerektirdiği uzmanlaşmış hizmetlere erişim çok ciddi bir sorun olarak gündemdedir. Engelli bireyler, bu hizmetleri özel sağlık kuruluşlarından ciddi ekonomik külfetlere katlanarak temin etmek ya da kamu hastanelerinin verdiği sıralarda aylar, hatta yıllara varan sürelerde beklemek durumunda kalmaktadır.

Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar, sadece teşhis-tedavi olanakları alanında yaşanan sorunlardan ibaret değildir. Özellikle hastanelerde işaret dili bilen sağlık personelinin olmaması gibi hizmete erişim sorunları engelli birey için hayati riskler dahi gündeme getirebilmektedir.

#### **5.5.6. Sağlık Kurulu Rapor Sorunları**

Uygulamada doktorların rapor dereceleri hakkındaki bilgi eksiklikleri ve özellikle engelli bakım yardımı, engellilik aylığı gibi devletin engelliye mali kaynağına konu raporlar verilmesi sırasında, hastaneden hastaneye, hatta heyete katılan doktorlardan doktora değişen derecelendirmeler yapılabilmektedir. Engellilere verilen sağlık kurulu raporlarının alımı için alınan randevularda aylar sonrasına gün verilebilmektedir.

Engellilik durumu bildiren rapor sorunun temelinde, her işe ayrı bir sağlık raporu istenmesi ve engelliğin bir süreğen durum olmasına rağmen, rapor geçerlilik sürelerinin çoğunlukla 2 yıllık süre kısıtlanması anlayışı yatmaktadır.

#### **5.5.7. Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Esnasında Kötü Muamele**

Engelli bireylerin, özellikle son yıllarda artan bir şekilde kötü muamele, darp, işkence, istismar veya insanlık dışı muameleye maruz kaldıkları yönündeki medya haberlerinde ciddi artışlar mevcuttur. Artışın bu tip olayların artmasından mı yoksa olayların görünür olmasından mı kaynaklandığını ölçmenin henüz imkânı yoktur ancak bu yöndeki haberlerin medyada ve sosyal medyada giderek arttığı da açık bir gerçektir.

## 5.6. Sonuç ve Öneriler

1- Engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetleri, yardımcı cihaz, tıbbi sarf malzemesi vb. hayati öneme haiz ihtiyaçlarının karşılanmasının üzerinde ciddi bir finansal baskı mevcuttur. Bu baskı, engelli bireyin aldığı hizmetleri kısıtlamakta, medikal malzeme teminlerini piyasa koşullarına uyumsuzluğu sebebiyle engellilerin ciddi maliyet farklarını kendilerinin karşılaması sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple, politika yapıcılarının bu konuda bir paradigma değişikliğine gitmeleri şarttır.

2- Herhangi bir işte çalışmayan, sosyal güvenlik sistemine istihdam üzerinden dâhil olamayan engelli bireylerin, GSS'ye dâhil olması konusunda çok ciddi sorunlar mevcuttur. Bu sorunun çözümünün temelinde engelli bireyin ya da ailesinin sisteme ulaşması yerine, sistemin engelli bireye ya da ailesine ulaşması anlayışı yer almalıdır. Ayrıca, GSS prim sistemin engelliler bakımından yeniden gözden geçirilmesinin gerektiği açık bir gerçekliktir.

Diğer yandan, ailesinin sigortasından yararlanması öngörülen engelli bireylerden engel derecesi %60'ın altında olan (özellikle) zihinsel engelli bireylerin durumu ayrıca ele alınmalıdır. Zira kanunen ağır engelli kabul edilmese bile (%40 - %60 arası olan) zihinsel engelli bireylerin kendine yeterlilik durumunun diğer kategorilerdeki engelli bireyler gibi olmadığı açıktır.

3- 5378 sayılı EHK'nın erişilebilirlik düzenlemeleriyle ilgili hükümleri sağlık tesislerinde öngörülen şekilde ve düzeyde hayata geçmemiştir. Sağlık Bakanlığı'nın erişim düzenlemelerini asli ve acil bir iş olarak benimsemesi acil bir gerekliliktir.

4- Erişim düzenlemelerinin sadece fiziksel erişim düzenlemeleri ile sınırlı olmadığı açıktır. Özellikle işitme engelli bireylerde olduğu üzere işaret dili bilen personel ve özellikle doktor olmayışı ciddi sorunlar yaratmaya adaydır. Bu sebeple hizmete erişim koşullarının her engel grubu dikkate alınarak ivedilikle gerçekleştirilmelidir

5- Engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaları konusunda yıllık seans kısıtlamaları, hizmetin alınacağı kurumun devlet ya da özel olması üzerinden geliştirilen kısıtlamalar, hizmet etkinliği düşürülmektedir. Diğer yandan özellikle kamu hastanelerinde rehabilitasyon hizmetleri için aylarca sıra beklemek zorunda bırakan kapasite sorunları, engelli bireyler bakımından ciddi mağduriyetler yaşatmaktadır.

6- Toplum temelli rehabilitasyon hizmetleri hâlâ istenilen yaygınlığa ulaşmamıştır. Özellikle psiko-sosyal engelliler için çok önemli olan TRSM'lerin yaygınlığı ve etkinliği hâlâ olması gereken seviyenin çok gerisindedir. "Depo hastane" olarak tanımlanan RSHH'ler, engellileri rehabilite-tedavi etme görevini yeterince yerine getirememektedir. Bu sebeple TRSM'lerin ön plana çıkarıldığı politikalara ağırlık verilmesinde büyük yarar vardır.

7- Engelli bireylerin sağlık kurulu raporları sorunlu bir alan olmaya devam etmektedir. Sistemin acilen tek seferde her ihtiyaca cevap verebilecek bir rapor sistemine geçiş yapması şarttır. Rapor veren kurullarda sadece sağlık personelinin dışında engellinin bireysel yeteneklerini değerlendirmeye dahil edebilecek sosyal hizmet uzmanı, özel eğitim uzmanı vb. gibi alanda yetkin uzmanlıklara yer verilmesi gerekmektedir.



8- Engellilerin sağlık tesislerinde yaşadığı kötü muamele, şiddet vb. olaylar 2014 yılında da görölmüştür. Özellikle psiko-sosyal engellilerin depo hastanelerde maruz kaldığı muamele, insanlık dışı denilebilecek koşullara varabilmektedir. Sağlık sisteminin acilen bu sorunların çözümlüne yönelik teftiş-denetleme çalışmalarını artıracak bir politika geliştirmesi gerekmektedir.



"Bu rapor özeti, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ile İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla yürütölmüş olan "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" kapsamında yayınlanan, MEVZUATTAN UYGULAMAYA ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler" kitabından derlenerek hazırlanmıştır."

**SABANCI VAKFI**  
HİBE PROGRAMLARI  
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR.